

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

СОКОЛОВСЬКИЙ ВІКТОР АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 911.3.375:338.48(477)

ДИСЕРТАЦІЯ
РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТСЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ
РЕКРЕАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ СЕРЕДНЬОГО ПРИДНІПРОВ'Я

106 «Географія»
Природничі науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ В.А. Соколовський

Науковий керівник Яворська Вікторія Володимирівна, доктор географічних наук, професор

Одеса – 2024

АНОТАЦІЯ

Соколовський В. А. Рекреаційно-туристський потенціал як умова формування рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 106 «Географія» – Одеський національний університет імені І. І. Мечникова; – Одеса, 2024.

Робота присвячена аналізу рекреаційно-туристського потенціалу для формування рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я, а також визначенню проблем та перспектив його подальшого розвитку.

У дисертації послідовно висвітлено теоретико-методичні основи дослідження регіонального рекреаційного комплексу на прикладі Середнього Придніпров'я, в тому числі сформовано або уточнено понятійно-термінологічний апарат суспільно-географічного дослідження рекреаційно-туристського потенціалу регіональних рекреаційних комплексів, обґрунтовано ієрархічну систему таксономічних одиниць територіальної організації та районування рекреаційного регіону.

Проаналізовано існуючі підходи до визначення сутності рекреаційних ресурсів. Визначено базові критерії класифікації рекреаційних ресурсів. Розглянуто основні характеристики та властивості рекреаційних ресурсів, а також напрямки їх використання для організації рекреаційної діяльності. Виконано аналіз просторового розподілу природних, природно-антропогенних та соціально-економічних ресурсів і передумов формування та функціонування регіонального рекреаційного комплексу.

Встановлено особливості сучасної територіальної структури рекреаційного комплексу, що є впорядковано-ієрархічною системою та сформовано схему рекреаційного районування Середнього Придніпров'я з наступними таксонами: регіон – район – зона – вузол – центр – пункт – заклад. За результатами досліджень рекреаційно-туристського потенціалу рекреаційного регіону Середнього

Придніпров'я виділено: 3 рекреаційних райони, в межах яких виокремлені нижчі територіально-ієрархічні одиниці – 9 рекреаційних зон, 30 рекреаційних вузлів, 31 рекреаційний центр, 97 рекреаційних пункти та 493 рекреаційних заклади. Запропоновано заходи щодо оптимізації просторової організації, функціональної та управлінської структури з застосуванням кластерної моделі організації рекреаційного господарства регіону Середнього Придніпров'я. Визначено перспективи подальшого розвитку екскурсійно-пізнавального, подієвого, екологічного, спортивно-оздоровчого, релігійного, сільського, етнографічного туризму як визначальних для сучасної спеціалізації рекреаційного господарства регіону та його окремих рекреаційних районів і зон, а також запропоновано варіанти диверсифікації за рахунок більш активного залучення додаткових складових рекреаційно-туристського потенціалу, що недостатньо використовувались, наприклад, ресурси санаторно-курортного лікування або інноваційні ресурси, що лише створюються – тематичні парки, приватні міні-зоопарки, страусині ферми тощо.

Для вирішення основних завдань дослідження використано як загальнонаукові (аналітичний, порівняльний, історичний та літературний) так і спеціально-географічні (історико-географічний, порівняльно-географічний, картографічний, районування) методи дослідження.

При виконанні дисертаційного дослідження були використані статистичні дані та матеріали Державної служби статистики України, статистичні щорічники та інформаційні матеріали Головних управлінь статистики в Кіровоградській та Черкаській областях, Кіровоградської та Черкаської обласних державних адміністрацій, районних державних адміністрацій та їх спеціальних управлінь і департаментів у сфері природоохоронної діяльності, культури та туризму, транспорту та інфраструктури, матеріали «Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року», та інші нормативно-правові документи, наукові праці, літературні та картографічні джерела.

Наукові результати дисертаційного дослідження слугують теоретико-методичною, інформаційно-аналітичною і практичною основою для раціоналізації

територіальної організації та збалансованого розвитку рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я. Результати проведеного дослідження дали можливість оцінити рекреаційно-туристський потенціал, а також визначити заходи, спрямовані на формування туристсько привабливого рекреаційного комплексу регіону.

Наукова новизна одержаних результатів:

вперше:

- проведено комплексну суспільно-географічну оцінку рекреаційно-туристського потенціалу Середнього Придніпров'я, що дозволило визначити перспективи розвитку регіонального рекреаційного комплексу;

- розроблено тематичні картосхеми, що відображають кількісні та якісні параметри рекреаційних ресурсів досліджуваного регіону, а також відображають територіальні відмінності їх типології та запасів;

- обґрунтовано межі території Середнього Придніпров'я як рекреаційного регіону України, на підставі аналізу територіальної організації регіонального рекреаційного комплексу та комплексу районоутворюючих факторів;

удосконалено:

- оцінку чинників та передумов формування регіонального рекреаційного комплексу;

- класифікацію рекреаційних ресурсів як основи рекреаційного потенціалу регіону за рахунок ранжування генетичних та функціональних критеріїв класифікації;

набули подальшого розвитку:

- понятійно-термінологічний апарат дослідження регіональних рекреаційних комплексів (за рахунок авторських визначень понять «рекреаційні ресурси», «регіональний рекреаційний комплекс», «рекреаційно-туристський потенціал»);

- окремі методичні підходи до визначення сумарного рейтингу туристської привабливості території;

- аналіз просторового розміщення рекреаційних ресурсів та закладів, що їх експлуатують на території Середнього Придніпров'я;

- характеристика об'єктів і форм територіальної організації рекреаційного комплексу регіону.

Практичне значення:

Результати дисертаційного дослідження впроваджені при виконанні науково-дослідних робіт на кафедрі економічної та соціальної географії і туризму ОНУ імені І.І. Мечникова «Особливості формування регіональних рекреаційних комплексів в Українському Причорномор'ї» (номер державної реєстрації НДР 0121U113483) і на кафедрах менеджменту, економіки та туризму, туризму та авіаційних перевезень і професійно-прикладної фізичної підготовки та туризму факультету менеджменту Льотної академії Національного авіаційного університету, зокрема в роботах госпрозрахункового фінансування: «Підвищення туристської привабливості регіону на основі створення туристсько-рекреаційного кластеру» (номер державної реєстрації НДР 0117U000787), «Оцінка ресурсно-туристського потенціалу Середнього Придніпров'я з метою створення регіонального інноваційного туристського продукту» (номер державної реєстрації НДР 0121U107442), «Івент-туризм як стратегічний напрям регіонального розвитку» (номер державної реєстрації НДР 0121U108177).

Окремі положення дисертаційної роботи впроваджені в навчальний процес кафедри менеджменту, економіки, права та туризму факультету менеджменту Національного авіаційного університету, зокрема в курси «Основи туризмології», «Географія туризму», «Рекреаційна географія з основами рекреалогії», «Географія культури і релігій», «Економіко-соціальна складова географії туризму», «Рекреаційно-туристичні комплекси», «Технологія спеціалізованих видів туризму» та «Туристичне краєзнавство».

Ключові слова: рекреаційно-туристський потенціал, рекреаційна діяльність, рекреаційні ресурси, регіональний рекреаційний комплекс, рекреаційний регіон, територіальна організація рекреаційного комплексу, рекреаційне районування, Середнє Придніпров'я.

ABSTRACT

Sokolovskyi V.A. Recreational and tourist potential as a condition of the Middle Pridniprovnia recreation complex formation. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 106 «Geography» – Odesa I. I. Mechnikov National University. – Odesa, 2024.

The study is devoted to analyzing the recreational and tourist potential for forming the recreation complex of the Middle Pridniprovnia region, as well as identifying problems and prospects for its further development.

The theoretical and methodological foundations of the study of the regional recreational complex on the example of the Middle Pridniprovnia are consistently covered in the dissertation, simultaneously, was formed and clarified the conceptual and terminological apparatus for the socio-geographical study of the recreational tourist potential of the regional recreational complexes. Furthermore the hierarchical system of taxonomic units of the territorial organization and zoning of the recreational region was substantiated.

Existing approaches to determining the nature of recreational resources were analyzed. The basic criteria for classification of recreational resources was determined. The basic characteristics and properties of recreational resources including directions of their usage in the organization of recreational activities were considered in the study. The analysis has been conducted on the spatial distribution of natural, anthropogenic, and socio-economic resources, along with the necessary conditions for the establishment and operation of a regional recreational complex.

The distinctive features of the contemporary territorial organization of the recreational complex, characterized as an organized hierarchical system, are identified. Additionally, a scheme for the recreational zoning of the Middle Pridniprovnia region is devised, incorporating the following hierarchical levels: region – district – zone – cluster – center – point – institution. Based on the research into the recreational and touristic potential of the Middle Pridniprovnia region, it was determined that there are three main

recreational districts. Within these areas, nine recreational zones as lower-level territorial-hierarchical units have been identified, comprising 30 recreational cluster, 31 recreational centers, 97 recreational points, and 493 recreational institutions. Proposals for optimizing the spatial organization, functional arrangements, and management structure are outlined, leveraging the cluster model for the organization of the recreational economy in the Middle Pridniprovya region. The prospects for further development of excursion-cognitive, event-based, ecological, sports and recreational, religious, rural, and ethnographic tourism are determined as crucial for the contemporary specialization of the region's recreational industry and its individual recreational areas and zones. Additionally, proposals for diversification are presented through more active engagement of additional components of the recreational-tourist potential, which have been underutilized, such as resources for sanatorium and resort treatment or emerging innovative resources, including thematic parks, private mini-zoos, ostrich farms, and more.

To address the main objectives of the research, a combination of general scientific methods (analytical, comparative, historical, and literary) and specialized geographical methods (historical-geographical, comparative-geographical, cartographic, zoning) was used. Throughout the dissertation, data and statistics from the State Statistics Service of Ukraine, statistical yearbooks, and informational resources from the Main Directorates of Statistics in the Kirovograd and Cherkasy regions, as well as governmental bodies including the Kirovograd and Cherkasy oblast state administrations, district state administrations, and their specialized departments in the fields of culture, tourism, transport, and infrastructure were employed. Additionally, materials such as "Strategies for the development of tourism and resorts for the period up to 2026" and other pertinent legal documents, scientific literature, and cartographic sources were incorporated.

The scientific findings derived from the dissertation research serve as a theoretical, methodological, informational-analytical, and practical foundation for rationalizing the territorial organization and fostering the balanced development of the recreational complex in the Middle Pridniprovya. These results afford an opportunity to assess the region's recreational and tourism potential comprehensively and to pinpoint

measures directed towards shaping a tourist-attractive recreational complex within the region.

Scientific novelty of the obtained results:

for the first time:

- a comprehensive socio-geographical assessment of the recreational and tourism potential of the Middle Pridniprovia region was conducted, enabling the determination of prospects for the development of the regional recreation complex;

- Thematic mapping schemes have been developed, which reflect the quantitative and qualitative parameters of recreational resources, as well as depict the territorial variations in their typology and reserves;

- The boundaries of the Middle Pridniprovia territory as a recreational region of Ukraine have been justified;

improved:

- the evaluation of factors and prerequisites contributing to the establishment of a regional recreational complex;

- the classification of recreational resources serves as the foundation for the region's recreational potential through ranking based on genetic and functional criteria of classification;

have further developed:

- conceptual and terminological apparatus for the study of settlement systems (due to the author's definitions of the concepts «recreational resources», «regional recreational complex», «recreational and tourist potential»);

- separate methodological approaches for determining the overall rating of tourist attractiveness of the territory;

- spatial analysis of the distribution of recreational resources and facilities operating within the territory of the Middle Pridniprovia;

- description of the objects and forms of territorial organization of the recreational complex within the region.

Practical meaning:

The findings of the dissertation research have been implemented in scientific research conducted at the Department of Economic and Social Geography and Tourism at Odesa I. I. Mechnikov National University under the project titled "Features of forming regional recreational complexes in the Ukrainian Black Sea region" (state registration number: 0121U113483). Additionally, they have been utilized in research projects at the Departments of Management, Economics and Tourism; Tourism and Aviation Transport; and Professionally applied physical preparation and Tourism within the Faculty of Management at the National Aviation University. These projects include: "Enhancing the tourist attractiveness of the region through the creation of a tourist-recreational cluster" (state registration number: 0117U000787), " Assessment of the resource-tourist potential of the Middle Dnieper region in order to create the regional innovative tourism product" (state registration number: 0121U107442), and "Event tourism as a strategic direction for regional development" (state registration number: 0121U108177).

Certain principles outlined in the dissertation have been incorporated into the educational process of the Department of Management, Economics, Law and Tourism of the Faculty of Management of the National Aviation University, in particular in the courses «Fundamentals of Tourism», «Recreational Geography», «Geography of Tourism», «Recreational Complexes», «Tourist Resources of Ukraine» and «Tourist Local history».

Keywords: recreational and tourist potential, recreational activity, recreational resources, regional recreational complex, recreational region, territorial organization of recreational complex, recreational zoning, Middle Pridniprovia.

***Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дослідження
(* - особистий внесок здобувача)***

Публікації у наукових фахових виданнях України:

1. Соколовський В.А. Аналіз основних підходів до класифікації рекреаційних ресурсів як основи формування регіонального рекреаційного комплексу. *Географія та туризм* 2018. Вип. 45. С. 15-24. DOI: <https://doi.org/10.17721/2308-135X.2019.45.24-36>

2. Соколовський В.А. Оцінка природно-ресурсного потенціалу для формування регіонального рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Географія. 2019. Вип. 31, № 1-2. Вінниця, 2019. С. 154-161.

3. **Соколовський В.А.,** Щоголева І.В. Перспективи розвитку екологічного туризму на природоохоронних територіях Середнього Придніпров'я. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Географія. № 1 (Випуск 46). 2019 С. 239-248. DOI: <https://doi.org/10.25128/2519-4577.19.2.30> (*проаналізовано передумови та визначено ресурсний потенціал для розвитку екологічного туризму в межах Середнього Придніпров'я).

4. Соколовський В.А. Суспільно-історичний потенціал формування рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я. *Географія та туризм* 2019. Вип. 49. С. 37-47 DOI: <https://doi.org/10.17721/2308-135X.2019.49.37-46>

5. **Соколовський В.А.,** Щоголева І.В. Івент-туризм Середнього Придніпров'я як стратегічний напрям регіонального розвитку. *Географія і туризм*. 2021. № 60. С. 33-42 DOI: <https://doi.org/10.17721/2308-135X.2020.60.33-42> (*здійснено загальний аналіз подієвих ресурсів регіону та просторових моделей розвитку івент-туризму в регіоні; систематизовано івенти, які проводяться на території Середнього Придніпров'я.)

Публікації у закордонних фахових виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз:

6. Iu Bondar, I Shchoholieva, **V Sokolovskiy**, N Petrenko, L Maliuga, & N Tereshchuk. Prerequisites for the ecologization of recreational and tourist activities in Ukraine. *IOP Conf. Ser.: Earth Environ. Sci.* 1126 012014, 2023. DOI: 10.1088/1755-1315/1126/1/012014 (Індексується Scopus) (*визначено основні кроки подальшої екологізації рекреаційно-туристичної діяльності в Україні).

7. Yu. Kharazishvili, D. Bugayko, V. Lyashenko, **V. Sokolovskiy** & V. Baranov. Strategizing for sustainable development of transport systems in the safety dimension. *IOP Conf. Ser.: Earth Environ. Sci.* 915 , 2021. P. 1-13. DOI: 10.1088/1755-1315/915/1/012025 (Індексується Scopus) (*проаналізовано підходи до стратегії сталого розвитку транспортних систем на прикладі авіаційного транспорту України).

Публікації в інших виданнях:

8. Kolotukha O., **Sokolovskiy V.**, Shchoholieva I. Problems of socio-geographical assessment of the tourist attractiveness of the region. *Journal of Education, Health and Sport.* 2017; 7(11): 431-443 DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.3402514> (періодичне видання країн ЄС) (*визначено основні відмінності понятійного апарату, що застосовують в туристичних дослідженнях регіонів, систематизовано критерії оцінки туристської привабливості регіону)

9. **Соколовський В.А.**, Щоголева І.В. Аналіз ресурсного потенціалу лікувально-оздоровчого туризму Середнього Придніпров'я. *Grail of Science.* (24). 45-49. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.17.02.2023.002> (Міжнародний науковий журнал) (*обґрунтовано туристсько-рекреаційну спеціалізацію Середнього Придніпров'я в контексті лікувально-оздоровчого туризму та досліджено його ресурсний потенціал)

10. Колотуха О., Колотуха І., **Соколовський В.** Ресурсно-туристський потенціал Кіровоградської області: Монографія. Харків: Мачулін, 2019. 164 с. (*проаналізовано культурно-історичний та соціально-економічний рекреаційно-

туристський потенціал області, розроблено кілька картосхем та інших ілюстративних матеріалів)

11. **Соколовський В.А.**, Щоголева І.В. Кластеризація як інструмент підвищення туристської привабливості регіону на прикладі Середнього Придніпров'я. *Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі: колективна монографія*. Видання п'яте / за наук. ред. проф. Волошина І.М. Луцьк: ІВВ Луцького НТУ, 2019 320 с. (підрозділ у монографії). (*визначено понятійний апарат, що застосовують в туристичних дослідженнях регіональних кластерів, проведено оцінку туристсько-рекреаційного потенціалу регіону)

12. **Соколовський В.**, Залевський А. Методичні аспекти дослідження конкурентоспроможності регіону. *Пошуки туристської привабливості Кіровоградської області: наукові розвідки* : [монографія] / За заг. ред. д.г.н. О.В. Колотухи. Дніпро : ФОП Середняк Т.К., 2020. С. 34-44. (підрозділ у монографії). (*визначено рівні конкурентоспроможності, проаналізовано основні підходи до оцінки конкурентоспроможності на галузевому та регіональному рівні)

13. Соколовський В. Аналіз ресурсного потенціалу для формування регіонального рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я. *Пошуки туристської привабливості Кіровоградської області: наукові розвідки* : [монографія] / За заг. ред. д.г.н. О.В. Колотухи. Дніпро : ФОП Середняк Т.К., 2020. С. 163-174 (підрозділ у монографії).

14. **Соколовський В.**, Щоголева І. Передумови розвитку екологічного туризму на природоохоронних територіях Середнього Придніпров'я. *Пошуки туристської привабливості Кіровоградської області: наукові розвідки* : [монографія] / За заг. ред. д.г.н. О.В. Колотухи. Дніпро : ФОП Середняк Т.К., 2020. С. 197-203. (підрозділ у монографії). (*окреслено ресурсну базу для розвитку екологічного туризму в межах Середнього Придніпров'я)

15. **Соколовський В.А.**, Щоголева І.В. Кластеризація як інструмент підвищення туристської привабливості регіону. *Пошуки туристської привабливості Кіровоградської області: наукові розвідки* : [монографія] / За заг.

ред. д.г.н. О.В. Колотухи. Дніпро : ФОП Середняк Т.К., 2020. С. 8-20 (*підрозділ у монографії*). (**визначено основні передумови формування регіональних кластерів та уточнено понятійний апарат туристської привабливості регіону*)

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

Тези в збірниках матеріалів наукових конференцій:

16. Соколовський В.А. Проблеми формування рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я. *До 30-річчя створення економічного факультету* : наук. конф., Умань, 2006 р. : тези доповідей. Умань: УДАУ, 2006. С. 81-83.

17. Соколовський В.А. Основні напрямки дослідження та класифікація рекреаційних ресурсів, як основи функціонування рекреаноміки *Сучасні інформаційні технології в управлінні та професійній підготовці операторів складних систем*: V міжн. наук.-практ. конф., Кіровоград, 2010. : тези доповідей. Кіровоград.: ДЛАУ, 2010. С.434-437.

18. Соколовський В.А. Теоретичні засади формування регіональних рекреаційних комплексів. *Сучасні інформаційні технології в управлінні та професійній підготовці операторів складних систем*: V міжн. наук.-практ. конф., Кіровоград, 2010 р. : тези доповідей. Кіровоград.: ДЛАУ, 2010. С.430-434.

19. Соколовський В.А. Особливості дослідження конкурентоспроможності рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я. *Облік і контроль в управлінні підприємницькою діяльністю* : міжнар. наук.-практ. конф., 26-27 листопада 2013 р. : тези доповідей. Кіровоград : КНТУ, 2013. С.122-126.

20. Соколовський В.А. Використання природоохоронних територій для організації екологічного туризму. *Управління високошвидкісними рухомими об'єктами та професійна підготовка операторів складних систем*: III міжнар. наук.-практ. конф., Кіровоград, 27-28 листопада 2014 р.: матеріали конф. Кіровоград: Кіровоградська льотна академія Національного авіаційного університету, 2014. С. 301-302.

21. Соколовський В.А. Розвиток екологічного туризму на природоохоронних територіях. *Екологічний туризм: сучасні концепції розвитку*: круглий стіл. Кіровоград: Кіровоградська ОУНБ ім. Чижевського, 2013.

22. Соколовський В.А. Особливості рекреаційного потенціалу та районування Йорданії. *Теоретичні і прикладні напрямки розвитку туризму та рекреації в регіонах України* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжн. участю, Кіровоград, 2-3 квітня 2015 р. Кіровоград : Кіровоградська льотна академія Національного авіаційного університету, 2015. С. 193-202.

23. Соколовський В.А., С.Боз Особливості рекреаційного потенціалу та районування Туреччини. *Теоретичні і прикладні напрямки розвитку туризму та рекреації в регіонах України* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Кіровоград, 1-2 квітня 2016 р. Кіровоград : Кіровоградська льотна академія Національного авіаційного університету, 2016. С. 144-157.

24. Соколовський В.А., Щоголева А.А. Особливості застосування преформованих, штучних і рідкісних природних факторів для організації санаторно-курортного лікування. *Теоретичні і прикладні напрямки розвитку туризму та рекреації в регіонах України* : міжнар. наук.-практ. конф., Кіровоград, 6-7 квітня 2017 р. : матеріали конф. Кропивницький : Кіровоградська льотна академія Національного авіаційного університету, 2017. С. 172-185.

25. Соколовський В.А., Щоголева А.А. Особливості рекреаційного потенціалу Центральної Америки. *Теоретичні і прикладні напрямки розвитку туризму та рекреації в регіонах України* : міжнар. наук.-практ. конф., Кіровоград, 6-7 квітня 2017 р. : матеріали конф. Кропивницький : Льотна академія Національного авіаційного університету, 2017. С. 119-133.

26. Соколовський В.А., Щоголева А.А. Сутність економцентрованих концепцій рекреалогії. *Теоретичні і прикладні напрямки розвитку туризму та рекреації в регіонах України* : міжнар. наук.-практ. конф., Кіровоград, 5-6 квітня 2018 р. : матеріали конф. Кропивницький : Льотна академія Національного авіаційного університету, 2018. С. 55-68.

27. Соколовський В.А., Ель-Уалі Х.Е. Особливості рекреаційного потенціалу та районування Марокко. *Теоретичні і прикладні напрямки розвитку туризму та рекреації в регіонах України* : міжнар. наук.-практ. конф., 5-6 квітня

2018 р. : матеріали конф. Кропивницький : Льотна академія Національного авіаційного університету, 2018. С. 130-137.

28. Соколовський В.А. Аналіз ресурсного потенціалу для формування регіонального рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я. *Теоретичні і прикладні напрямки розвитку туризму та рекреації в регіонах України* : міжнар. наук.-практ. конф., Кропивницький, 4-5 квітня 2019 р. : матеріали конф. Кропивницький : Льотна академія Національного авіаційного університету, 2019. С. 191-200.

29. Щоголева І.В., **Соколовський В.А.** Методичні підходи до аналізу регіональних кластерів. *Конкурентоспроможна модель інноваційного розвитку економіки України*. Матер. II міжнар. наук.-практ. конф., Кропивницький : ЦНТУ, 2019. С. 163-165.

30. **Соколовський В.А.**, Щоголева І.В. Особливості рекреаційного потенціалу та районування Іспанії. *Теоретичні і прикладні напрямки розвитку туризму та рекреації в регіонах України* : міжнар. наук.-практ. конф., Кропивницький, 4-5 квітня 2019 р. : матеріали конф. Кропивницький : Льотна академія Національного авіаційного університету, 2019. С. 173-183.

31. **Соколовський В.А.**, Щоголева І.В. Перспективи розвитку екологічного туризму на природоохоронних територіях Середнього Придніпров'я. *Міждисциплінарні інтеграційні процеси у системі географічної та екологічної науки*: матер. міжн. наук.-практ. конф. присвяченої 25-річчю відкриття спеціальності «Екологія» у Тернопільському національному педагогічному університеті ім. В. Гнатюка (7-8 травня 2019 р.) // наук. ред. Л.П. Царик, М.Я. Сивий, А.В. Кузишин, Я.О. Мариняк. Тернопіль: СМП «Тайп», 2019. С. 189-193.

32. **Соколовський В.А.**, Щоголева І.В. Аналіз туристсько-рекреаційної привабливості Середнього Придніпров'я. *Економіка, облік, фінанси та право : аналіз тенденцій та перспектив розвитку*: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 24 жовтня 2019 р.): у 7 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2019. Ч. 7. С.24-27.

33. Соколовський В.А. Проблеми та перспективи розвитку рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я. *Теоретичні і прикладні напрямки розвитку туризму та рекреації в регіонах України* : міжнар. наук.-практ. конф., Кропивницький, 4-5 квітня 2020 р. : матеріали конф. Кропивницький : Льотна академія Національного авіаційного університету, 2020. С. 191-200.

34. **Соколовський В.А.**, Щоголева І.В. Аналіз стратегій розвитку туризму в Кіровоградській області. *Економіка, облік, фінанси та право: теоретичні підходи та практичні аспекти розвитку* : збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (28 жовтня 2020 року) Полтава: ЦФЕНД, 2020. Ч. 7. С.29-31.

35. Соколовський В.А. Передумови формування регіонального рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я. *Стратегічні перспективи туристичної та готельно-ресторанної індустрії в Україні: теорія, практика та інновації розвитку* : збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. інт.-конф., 28-29 жовтня 2020 р. Умань: ВПЦ «Візаві», 2020. С. 168-171.

36. Соколовський В.А. Еволюція трендів туристської мотивації та її вплив на розвиток екологічного туризму. *Управління високошвидкісними рухомими об'єктами та професійна підготовка операторів складних систем*: IX міжнар. наук.-практ. конф., Кропивницький, 18 листопада 2020 р. : матеріали конф. Кропивницький : Льотна академія Національного авіаційного університету, 2020. С. 368-371.

37. Соколовський В.А. Перспективи зростання екотуристичної активності в межах регіональних ландшафтних парків Кіровоградщини. *Управління високошвидкісними рухомими об'єктами та професійна підготовка операторів складних систем* : IX міжнар. наук.-практ. конф., Кропивницький, 18 листопада 2020 р. : матеріали конф. Кропивницький : Льотна академія Національного авіаційного університету, 2020. С. 380-382.

38. **Соколовський В. А.**, Щоголева І. В. Технологічні засади організації освітніх турів. *Пріоритети фінансово-економічного управління* : матер.

Міжн.наук.-практ. конф. (Одеса, 15 січня 2021 р). Одеса : Східноєвропейський центр наукових досліджень 2021. С. 162-164.

39. **Соколовський В.А.**, Щоголева І.В. Особливості використання подій різного рівня доступності для івент-туризму. *European scientific discussions*. The 4th International scientific and practical conference (February 26-28, 2021) Potere della ragione Editore, Rome, Italy. 2021. 542-545 p.

40. **Соколовський В.**, Щоголева І., Катана Є. Особливості рекреаційного потенціалу та районування Італії *Теоретичні і прикладні напрямки розвитку туризму та рекреації в регіонах України*. Матер. VII Міжн. наук.-практ. конф., присвяченої 70-річчю утворення Льотної академії НАУ. Дніпро : Середняк Т. К, 2021. С. 145-162.

41. **Соколовський В.А.**, Щоголева І.В. Шляхи подолання наслідків пандемії для туристичного та готельно-ресторанного бізнесу. *Шляхи забезпечення стабілізації економіки в умовах пандемії* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Одеса, 30 квітня 2021 р. Одеса : Східноєвропейський центр наукових досліджень, 2021. С. 79-80.

42. **Соколовський В.А.**, Щоголева І.В. Туристсько-рекреаційний потенціал вузькоколіїних залізниць Центральної України. *Туристичний бренд як чинник формування позитивного іміджу Гайворонської міської територіальної громади*: (проводиться в рамках туристичного фестивалю «GoodoK_Fest») : зб. матеріалів Всеукр. наук.- практ. конф. (м. Гайворон, 21 трав. 2021 р.); [редкол.: Пошенко Ю. В., Касьяненко В. О., Браславська О. В. та ін.]. Умань: Візаві, 2021. С. 215-218.

43. Щоголева І.В., **Соколовський В.А.** Розвиток зеленого туризму як напрям розгалуження сільської економіки України. *Конкурентоспроможна модель інноваційного розвитку економіки України*: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., м. Кропивницький, 21 квіт. 2021 р. Кропивницький : ЦНТУ, 2021. С. 83-86

44. Щоголева І.В., **Соколовський В.А.** Утилізація відходів як напрям екологізації діяльності готельних підприємств. *Innovative development of hotel and restaurant industry and food production*: proceedings of II International scientific and practical Internet conference. Prague, Oktan Print, 2021. P. 358.

45. Щоголева І.В., **Соколовський В.А.** Економічний потенціал ділового туризму. *Formation of innovative potential of world science: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the II International Scientific and Theoretical Conference (Vol. 1), November 26, 2021. Tel Aviv, State of Israel: European Scientific Platform. P. 10-12.*

46. **Соколовський В.А.**, Щоголева І.В. Історико-культурний потенціал Середнього Придніпров'я. *Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід* : матеріали XV Міжнародної наукової конференції. Львів, 2021. С. 263-267

47. **Соколовський В.А.**, Щоголева І.В. Роль екологічних ініціатив в івент-туризмі. *Управління високошвидкісними рухомими об'єктами та професійна підготовка операторів складних систем* : X міжнар. наук.-практ. конф., Кропивницький, 24 листопада 2021р. : матеріали конф. Кропивницький : ЛА НАУ, 2021. С.349-350

48. **Соколовський В.А.**, Щоголева І.В. Виставкова діяльність як напрям розвитку івент туризму Кіровоградщини. *Теоретичні і прикладні напрямки розвитку туризму та рекреації в регіонах України* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. Дніпро : Середняк Т. К, 2022. С. 168-174

49. Щоголева І.В., **Соколовський В.А.** Виклики та можливості для туристського бізнесу в Україні. *Управління розвитком соціально-економічних систем* : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. Харків : ДБТУ, 2022. С.486-488

50. Щоголева І. В. **Соколовський В. А.** Проблеми сталого розвитку туризму в Україні в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми науки і практики: сталий розвиток в умовах воєнного стану* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. м. Львів, 26-27 грудня 2022 р.

51. Щоголева І. В. **Соколовський В. А.** Стратегічне партнерство як форма економічної інтеграції в туризмі. *Сучасний стан та перспективи розвитку науки, освіти, технологій та суспільства*: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Кременчук, 9 лютого 2023 р.): у 3 ч. Кременчук: ЦФЕНД, 2023. Ч. 2. С. 39-40

52. Щоголева І. В. **Соколовський В. А.** Технологічні особливості проектування санаторно-курортного турпродукту. *Modern ways of solving the problems of science in the world*. Abstracts of VI International Scientific and Practical Conference. Warsaw, Poland. 2023 Pp. 16-18.

53. **Соколовський В.**, Шаповалов Д. Спортивні івенти як перспективний ресурс спеціалізованого туризму. *Авіація та космонавтика: напрями інноваційного розвитку* : матеріали XXXXII Всеукраїнської науково-практичної конференції Кропивницький : ЛА НАУ, 2023. С. 70-72

54. Щоголева І. В. **Соколовський В. А.** Тенденції та перспективи ринку гастрономічного туризму. *Наукова весна 2023*: матер. XIII Міжн. наук.-техн. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених, Дніпро, 1–3 березня 2023 року. Дніпро : НТУ «ДП», 2023. С.430-434

55. **Соколовський В.**, Щоголева І. Особливості рекреаційно-туристичного потенціалу та районування Аргентини. *Теоретичні і прикладні напрями розвитку туризму та рекреації в регіонах України*. Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції. Дніпро : Середняк Т.К., 2023. С. 116-123

56. **Соколовський В.**, Щоголева І. Особливості рекреаційно-туристичного потенціалу та районування Аргентини. *Теоретичні і прикладні напрями розвитку туризму та рекреації в регіонах України*. Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції. Дніпро : Середняк Т.К., 2023. С. 116-123

57. Щоголева І. В. **Соколовський В. А.** Фестивалі як перспективний напрям розвитку туристичних дестинацій. *Гостинність, сервіс, туризм: досвід, проблеми, інновації* : матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції, 6-7 квітня 2023 р. Київ: КНУКіМ, 2023. С.298-300

58. Щоголева І. В. **Соколовський В. А.** Особливості організації шопінг-туризму. *Теорія, практика та інновації розвитку туристичної і готельно-ресторанної індустрії*. : збірник матеріалів міжнар. наук.-прак. конф. Умань: ВПЦ «Візаві», 2023. С.48-51

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ТРП – туристсько-рекреаційний потенціал

ПРП – природно-ресурсний потенціал

РРП – ресурсно рекреаційний потенціал

РРК – регіональний рекреаційний комплекс

ПЗФ – природозаповідний фонд

ТО – територіальна організація

РТР – рекреаційно-туристські ресурси

ОТГ – об'єднана територіальна громада

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	20
ВСТУП.....	22
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РЕКРЕАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ.....	30
1.1. Рекреаційно-туристський потенціал регіону як об'єкт вивчення суспільної географії	30
1.2. Сутність регіонального рекреаційного комплексу.....	45
1.3. Методичні засади суспільно-географічного дослідження територіальної організації рекреаційного комплексу регіону	57
Висновки до розділу 1	68
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ СЕРЕДНЬОГО ПРИДНІПРОВ'Я	69
2.1. Комплекс чинників, що визначають формування регіонального рекреаційного комплексу	69
2.2. Природно-ресурсний та природно-антропогенний потенціал рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я	74
2.3. Суспільно-історичний та соціально-економічний потенціал рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я	87
Висновки до розділу 2	106
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ СЕРЕДНЬОГО ПРИДНІПРОВ'Я	108
3.1. Просторова структура рекреаційного комплексу регіону.....	108
3.2. Рекреаційно-туристське районування Середнього Придніпров'я	117
3.3. Проблеми та перспективи розвитку рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я.....	138
Висновки до розділу 3	146
ВИСНОВКИ	148
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	153
ДОДАТКИ	170

ВСТУП

Актуальність теми. Рекреаційно-туристське господарство протягом кількох останніх десятиліть входить до трійки провідних галузей світової економіки, а його розвиток в більшості країн світу відноситься до визначальних національних пріоритетів. Україна не стоїть осторонь цих процесів та прагне до створення конкурентоспроможного рекреаційного господарства та має для цього необхідні передумови. Ця сфера господарства є важливим джерелом надходжень до державного бюджету України та відіграє суттєву роль в розвитку регіонів, а природно-ресурсний та рекреаційно-туристський потенціал оцінюється на рівні провідних європейських країн.

В той же час, для держави характерні суттєві диспропорції в розподілі рекреаційно-туристських потоків та доходів від рекреаційного господарства за регіонами України, що не завжди викликані об'єктивним дефіцитом ресурсів, а більше не сформованістю галузевої та територіальної структури рекреаційного комплексу. Середнє Придніпров'я, володіючи однією з головних суспільно-географічних переваг, а саме центрального розташування, недостатньо залучене до рекреаційного господарського використання. В цьому контексті актуальним виступає суспільно-географічне дослідження рекреаційного потенціалу як умови формування рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я. Підвищення туристської привабливості регіону за рахунок всебічного залучення всіх складових рекреаційно-туристського потенціалу може стати рушійною силою в питанні їх сталого розвитку, але цей процес потребує адекватних форм його реалізації.

Складність структури функціонально-просторових господарських комплексів, необхідність вирішення соціально-економічних, екологічних проблем розвитку територій, вичерпаність потенціалу адміністративно-галузевого підходу до управління територіями і депресивний характер більшості регіонів країни (в т.ч. Середнього Придніпров'я) об'єктивно формують попит на розробку новітніх наукових концепцій досліджень територій мезорегіонального рівня, що також є актуальним для наукового обґрунтування реформи територіального устрою.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану і тематики науково-дослідної роботи кафедри економічної та соціальної географії і туризму ОНУ імені І.І. Мечникова «Особливості формування регіональних рекреаційних комплексів в Українському Причорномор'ї» (номер державної реєстрації НДР 0121U113483) і на кафедрах менеджменту, економіки та туризму, туризму та авіаційних перевезень і професійно-прикладної фізичної підготовки та туризму факультету менеджменту Льотної академії Національного авіаційного університету, зокрема в роботах: «Підвищення туристської привабливості регіону на основі створення туристсько-рекреаційного кластеру» (номер державної реєстрації НДР 0117U000787), «Оцінка ресурсно-туристського потенціалу Середнього Придніпров'я з метою створення регіонального інноваційного туристського продукту» (номер державної реєстрації НДР 0121U107442), «Івент-туризм як стратегічний напрям регіонального розвитку» (номер державної реєстрації НДР 0121U108177).

Метою роботи є аналіз рекреаційно-туристського потенціалу та дослідження територіальної організації рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я. Для досягнення окресленої мети мають бути реалізовані такі завдання:

- з'ясувати суспільно-географічну суть поняття «рекреаційно-туристський потенціал»;
- визначити сутність і фактори формування регіонального рекреаційного комплексу;
- обґрунтувати методологічні принципи та методичні засади суспільно-географічного дослідження територіальної організації рекреаційного комплексу регіону;
- визначити чинники, що визначають формування регіонального рекреаційного комплексу;
- здійснити оцінку потенціалу природних та природно-антропогенних рекреаційних ресурсів Середнього Придніпров'я;
- провести суспільно-географічну оцінку потенціалу суспільно-історичних та соціально-економічних рекреаційних ресурсів Середнього Придніпров'я;

– розкрити особливості функціонування рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я в ринкових умовах, визначити шляхи та розробити пропозиції його оптимізації;

– проаналізувати територіальну структуру та сформувавши схему районування території Середнього Придніпров'я;

– визначити проблеми та перспективи розвитку рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я.

Об'єктом дослідження є Середнє Придніпров'я як елемент просторової структури рекреаційного комплексу України, а **предметом** – рекреаційно-туристський потенціал для формування рекреаційного комплексу цього регіону.

Методологія та методи дослідження, використані джерела. Методологічною базою дослідження слугують основні положення суспільної географії з проблем збалансованого розвитку туризму в Україні. З метою дослідження рекреаційно-туристських ресурсів України, їх районування і оцінки, факторів використання рекреаційно-ресурсного потенціалу проаналізовані праці О. Бейдика, С. Кузика, М. Багрова, В. Побірченко, Л. Багрової, М. Крачила, Н. Недашківської, М. Поколодної, П. Гудзя, В. Мацоли та інших. Проблема виявлення рекреаційних ресурсів та підвищення ефективності їх використання досліджувалась в наукових працях багатьох вчених в галузі рекреації та туризму, зокрема вивчалися роботи таких авторів: Н. Сажнева, М. Блага, В. Бабарицька, Г. Казачковська, В. Єна, В. Мацола, І. Смаль, В. Гетьман, Д. Стеченко – в Україні; Д. Боуен, М. Гіоргієвські, Д. Мейкенз, С. Кожухаров, С. Пейдж, Д. Наковські, Г. Гобілато, К. Холл – за кордоном.

Дослідження природно-ресурсного рекреаційного потенціалу та окремих напрямків туризму і рекреації, що розвиваються на їх основі в межах Кіровоградської та Черкаської областей проведено з використанням праць багатьох вчених різних напрямків, зокрема: В. Липчанського, О. Сонька, П. Курмаєва, Т. Стрижевської, Ю. Онойка, А. Домаранського, О. Браславської, С. Конякіна, В. Новикової, Ю. Савченко К. Побиванець, Л. Скрипник, О. Колотухи, В. Шикеренця.

У процесі «дослідження регіону використовувались як загальнонаукові методи – аналіз і синтез, системний підхід, індукція та дедукція, так і конкретнонаукові методи – історико-географічний, порівняльно-географічний, картографічний, класифікації та типізації. Системний підхід (принципи виділення ієрархічних рівнів рекреаційних таксонів і зв'язків між ними), кластерний аналіз (проведення групування рекреаційних зон за їх спеціалізацією)» [3], порівняльно-географічний метод (порівняння особливостей розвитку рекреаційного господарства Середнього Придніпров'я у рекреаційному потенціалі господарства України), аналіз та синтез (проаналізовані складові рекреаційно-туристичного господарства Середнього Придніпров'я).

Інформаційна база дослідження. При виконанні дисертаційного дослідження були використані статистичні дані та матеріали Державної служби статистики України, статистичні щорічники та інформаційні матеріали Головних управлінь статистики в Кіровоградській та Черкаській областях, Кіровоградської та Черкаської обласних державних адміністрацій, районних державних адміністрацій та їх спеціальних управлінь і департаментів у сфері природоохоронної діяльності, культури та туризму, транспорту та інфраструктури, матеріали «Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року» [10] та інші нормативно-правові документи, наукові праці, літературні та картографічні джерела.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що:

вперше:

- проведено комплексну суспільно-географічну оцінку рекреаційно-туристського потенціалу Середнього Придніпров'я, що дозволило визначити перспективи розвитку регіонального рекреаційного комплексу;

- розроблено тематичні картосхеми, що відображають кількісні та якісні параметри рекреаційних ресурсів досліджуваного регіону, а також відображають територіальні відмінності їх типології та запасів;

- обґрунтовано межі території Середнього Придніпров'я як рекреаційного регіону України, на підставі аналізу територіальної організації регіонального рекреаційного комплексу та комплексу районоутворюючих факторів;

удосконалено:

- оцінку чинників та передумов формування регіонального рекреаційного комплексу;

- класифікацію рекреаційних ресурсів як основи рекреаційного потенціалу регіону за рахунок ранжування генетичних та функціональних критеріїв класифікації;

набули подальшого розвитку:

- понятійно-термінологічний апарат дослідження регіональних рекреаційних комплексів (за рахунок авторських визначень понять «рекреаційні ресурси», «регіональний рекреаційний комплекс», «рекреаційно-туристський потенціал»);

- окремі методичні підходи до визначення сумарного рейтингу туристської привабливості території;

- аналіз просторового розміщення рекреаційних ресурсів та закладів, що їх експлуатують на території Середнього Придніпров'я;

- характеристика об'єктів і форм територіальної організації рекреаційного комплексу регіону.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів.

Наукові результати дисертаційного дослідження слугують теоретико-методичною, інформаційно-аналітичною і практичною основою для раціоналізації територіальної організації та збалансованого розвитку рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я. Результати проведеного дослідження дали можливість оцінити рекреаційно-туристський потенціал, а також визначити заходи, спрямовані на формування туристсько привабливого рекреаційного комплексу регіону.

Матеріали дисертації впроваджені в навчальний процес кафедри економічної та соціальної географії і туризму ОНУ імені І.І. Мечникова в курсі «Рекреаційні комплекси світу», а також кафедр туризму та авіаційних перевезень, аварійно-рятувальної, професійно-прикладної фізичної підготовки та туризму, менеджменту

авіаційної діяльності факультету менеджменту Національного авіаційного університету, зокрема в курси «Географія туризму», «Рекреаційна географія з основами рекреалогії», «Географія культури і релігій», «Економіко-соціальна складова географії туризму», «Рекреаційно-туристичні комплекси», «Технологія спеціалізованих видів туризму», «Туристичне краєзнавство» (довідка № 01-08/324 від 05.03.2024 року). Також окремі результати роботи використовуються у навчально-виховному процесі КЗ «Кіровоградський обласний центр туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді» (довідка № 98 від 18.03.2024 року).

Матеріали дисертаційного дослідження використані в практичній діяльності ТОВ «ВОТУР» (довідка № 01/12 від 28.12.2024 р.), ПП «ТА «Мелодія-ТУР» (довідка № 1/23 від 26.01.2023 р.), з метою формування низки інноваційних турів різного спрямування по території Середнього Придніпров'я.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійною науковою працею, в якій висвітлені положення та розробки, що належать авторові роботи. В дисертації використані власні розробки у формі рисунків і таблиць, отриманих на підставі обробки статистичних відомостей. При написанні дисертації автором особисто зібраний та опрацьований статистичний, картографічний, літературний матеріал, сформульовані концептуальні положення, методичні підходи та висновки. Використані наукові положення, запозичені в інших авторів, мають відповідні посилання.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації та матеріали досліджень, пов'язаних з її використанням, доповідались та обговорювались на конференціях національного та міжнародного рівнів:

- Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретичні і прикладні напрямки розвитку туризму та рекреації в регіонах України», Кропивницький (2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022); Київ (2023);

- Міжнародна науково-практична конференція «Сучасний стан та перспективи розвитку науки, освіти, технологій та суспільства», Кременчук, (2023);

- VI International Scientific and Practical Conference « Modern ways of solving the problems of science in the world», Warsaw, Poland (2023);
- Міжнародній науково-практичній конференції «Гостинність, сервіс, туризм: досвід, проблеми, інновації», Київ (2019, 2023);
- Міжнародна науково-практична конференція «Теорія, практика та інновації розвитку туристичної і готельно-ресторанної індустрії», Умань (2023);
- VI Міжнародна науково-практична конференція «Управління розвитком соціально-економічних систем», Харків (2022);
- Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми науки і практики: сталий розвиток в умовах воєнного стану», Львів (2022);
- II International Scientific and Theoretical Conference «Formation of innovative potential of world science», Tel Aviv (2021);
- XV Міжнародна наукова конференція «Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід», Львів (2021);
- Міжнародній науково-практичній конференції «Міждисциплінарні інтеграційні процеси у системі географічної та екологічної науки», присвяченої 25-річчю відкриття спеціальності «Екологія», Тернопіль (2019);
- Міжнародній науково-практичній конференції «Індустрія туризму та гостинності: досвід, проблеми, перспективи», Суми (2019);
- V Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні інформаційні технології в управлінні та професійній підготовці операторів складних систем» Кіровоград, (2010);
- 76-а наукова конференція професорсько-викладацького складу і наукових працівників ОНУ. Секція Науки про Землю, Одеса (2021);
- Всеукраїнська науково-практична конференція «Туристичний бренд як чинник формування позитивного іміджу Гайворонської міської територіальної громади», Гайворон (2021);
- Всеукраїнська науково-практична конференція «Стратегічні перспективи туристичної та готельно-ресторанної індустрії в Україні: теорія, практика та інновації розвитку», Умань (2020)

- Всеукраїнській науково-практичній конференції «Облік і контроль в управлінні підприємницькою діяльністю», Кіровоград (2013);
- Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Теоретичні і прикладні напрямки розвитку туризму та рекреації в регіонах України», Кіровоград (2015, 2016);
- Всеукраїнській науково-практичній конференції «До 30-річчя створення економічного факультету», Умань (2006 р);
- Круглий стіл «Екологічний туризм: сучасні концепції розвитку» Кіровоград (2013).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 58 наукових праць, з яких 2 статті в іноземних виданнях та виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз; 5 статей – в наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України; 1 стаття – у міжнародному науковому виданні країн ЄС; 6 розділів і підрозділів у монографіях і колективних монографіях та 46 – у матеріалах і тезах конференцій та семінарів. З наукових публікацій, які видані у співавторстві, використані лише ті положення, розробка яких належить особисто автору.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів і висновків загальним обсягом 149 сторінок машинописного тексту, списку використаних джерел (180 найменувань) і 7 додатків. Робота містить 19 таблиць і 23 рисунки, у тому числі 11 схем, 2 діаграми, 10 картосхем.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РЕКРЕАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ

1.1. Рекреаційно-туристський потенціал регіону як об'єкт вивчення суспільної географії

Теоретичні аспекти понять «рекреаційний потенціал», «туристично-рекреаційний потенціал», «рекреаційно-туристський потенціал» висвітлені в роботах багатьох вітчизняних та іноземних науковців. Рекреаційний потенціал окремих територій досліджували в своїх працях О. Бейдик [1,2], М. Блага [3], У. Горбаль [4], Г. Горин [5], В. Горун [6], М. Гіоргієвські, С. Кожухаров та Д. Наковські [7], В. Данильчук, Г. Алейникова, А. Бовсуновська та С. Голубнича [8], Т. Коберніченко та М. Сиротюк [9], О. Колотуха [10], С. Кузик та В. Грицевич [11], О. Любіцева [12], О. Марченко [13], О. Ніколаєва [14,25,27], В. Новикова [15,16], В. Герасименко, І. Давіденко, В. Семенов [17], С. Пейдж та К. Холл [18], М. Поколодна [19], В. Руденко [20,21], Г. Симочко [22], В. Сич [23], Н. Паньків [24], О. Топчієв [25], В. Яворська [25,26], Л. Черчик [27], О. Шаблій [28] та багато інших.

Розширений аналіз етимології поняття «потенціал» та його застосування запропоновано О. Топчієвим, який стверджує, що сутність потенціалу у різних сферах наукового пізнання зводиться до можливостей для реалізації процесів, явищ, дій тощо [29, с.43].

В свою чергу, для окреслення вузькогалузевого потенціалу рекреаційної сфери, О. Шаблій пропонує визначати рекреаційний потенціал як «систему природних і суспільних об'єктів, їх властивостей і відношень, які можуть використовуватись або використовуються для цілей оздоровлення чи відновлення (рекреації), поповнення, розширення чи нагромадження (акумуляції) духовних і фізичних сил людини у вільний від основного виду її діяльності час» [28, с.276].

Варто зазначити, що в сучасних рекреологічно-туризмологічних дослідженнях поняття розглядається переважно з використанням географічних, економічних, екологічних та комплексних підходів.

Географічний підхід визначає рекреаційний потенціал як сукупність усіх передумов та ресурсів для організації рекреаційної діяльності на певній території. Економічне трактування визначає його як максимальну продуктивну «спроможність рекреаційних ресурсів, котра виражається кількістю рекреаційного ефекту, який можна отримати» [11]. Екологи ж більше акцентують увагу на їх пропускну спроможності, під якою варто розуміти спроможність рекреаційних ресурсів витримувати рекреаційні навантаження та відновлюватись до попереднього стану чи триматись в допустимих межах рекреаційної дигресії.

Саме в рамках географічного підходу відзначається провідна роль ресурсної складової, ототожнюючись з поняттям ресурсно рекреаційного потенціалу (РРП).

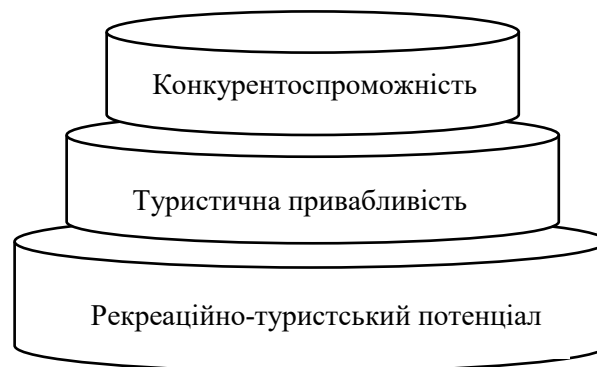
«Наявність ресурсів є провідним чинником формування туристичного потенціалу регіону та значною мірою визначає територіальну організацію туристської діяльності, суттєво впливає на формування» [14] рекреаційних районів та визначає їх галузеву спеціалізацію. «Ресурси, звісно ж, є фундаментальними причинами відвідування туристами визначеного регіону, проте його загальна рекреаційно-туристська привабливість суттєво залежить від якості, різноманітності та освоєності ресурсів, наявності професійних кадрів, розвитку транспортної інфраструктури, інформаційного забезпечення та нормативно-правового регулювання туристської діяльності, а також ділової та інвестиційної активності на даній території» [8].

За функціональними параметрами вважаємо за доцільне розрізняти «РРП реальний та можливий. Реальний РРП визначається з врахуванням впливу представлених на даній території нерекреаційних видів діяльності. Можливий РРП буде вказувати продуктивну спроможність рекреаційних ресурсів при умові виконання ними тільки рекреаційних функцій» [9].

Рекреаційно-туристський потенціал територій визначається переважно рекреаційними ресурсами та природно-екологічними і соціально-економічними

умовами. Враховуючи можливості переходу рекреаційних ресурсів в умови і навпаки, раціонально при визначенні поєднувати обидві складові потенціалу.

Варто зазначити, що перш ніж проводити подальше дослідження, необхідно визначитись із сутністю та відмінністю понять «туристська привабливість», «туристський потенціал» і «конкурентоспроможність рекреаційного регіону». «На думку деяких науковців, туристичний потенціал території – це комплексне поняття, яке охоплює сукупність природних, етнокультурних та соціально-історичних ресурсів, а також наявної господарської і комунікаційної інфраструктури території, що служать чи можуть служити передумовами розвитку певних видів туризму. В свою чергу, привабливість можна розглядати як здатність певного регіону притягувати та залучати туристів» [5], а рівень рекреаційно-туристської привабливості – сумарний показник ресурсної, інфраструктурної, маркетингової забезпеченості території тощо. Базовим чинником формування рекреаційно-туристської привабливості регіону, на наш погляд, є рекреаційно-туристичний потенціал регіону, який безпосередньо визначає його конкурентоспроможність рекреаційного регіону. Елементи термінологічної системи рекреаційно-туристських індикаторів представлено на рис.1.1.

Автор: В. Соколовський [3; С.435]

Рис. 1.1 Елементи термінологічної системи рекреаційно-туристських індикаторів регіону

В. Сич визначає рекреаційно-туристичний потенціал території як сукупність (комплекс) усіх умов і ресурсів, що забезпечують рекреаційно-туристичну діяльність. [23, С.75].

І. Писаревський та К. Мелешко відзначають, що туристсько-рекреаційний потенціал – «це досить ємна концепція, яка містить численні детермінанти, що визначають туристичну та рекреаційну привабливість певної території». [31, С.148]. Найвні відмінності між поняттями рекреаційно-туристського потенціалу та туристичної і рекреаційної привабливості не впливають на той зв'язок, який існує між ними. Більш того, ці поняття є взаємозалежними, бо без суттєвого рекреаційно-туристського потенціалу важко створити високу туристичну привабливість території.

Виходячи з вищевикладеного матеріалу, визначаємо рекреаційно-туристський потенціал як сукупність природних, природно-антропогенних і суспільно-історичних ресурсів та природно-екологічних і «соціально-економічних передумов для організації рекреаційної діяльності на визначеній території.

Потенційні можливості рекреаційних ресурсів залежать від об'єктивних (запаси та якість ресурсів, рекреаційно-екологічна ємність, стимулюючі та обмежувальні умови рекреаційної діяльності) та суб'єктивних (виконуваних рекреаційні та нерекреаційні функції, ступінь благоустрою, організація рекреаційного процесу) факторів» [31].

Саме співвідношення понять «рекреаційні ресурси» та «умови рекреаційної діяльності» є дискусійним. «Умови рекреаційної діяльності – поняття більш широке, ніж рекреаційні ресурси. Умовами є компоненти і властивості середовища, що дозволяють (або навпаки обмежують) здійснення рекреаційної діяльності, не приймаючи у рекреаційній діяльності безпосередньої участі. Рекреаційні ресурси, навпаки, включають ті властивості і елементи середовища, які безпосередньо приймають участь в організації рекреаційної діяльності і є її основою. Для кожного з видів рекреаційної діяльності необхідним є певне сполучення рекреаційних ресурсів, які повинні мати відповідні кількісні та якісні характеристики» [21].

Найважливішою складовою рекреаційно-туристський потенціалу є рекреаційні ресурси, під якими розуміються компоненти географічної оболонки та об'єкти антропогенної діяльності, які завдяки унікальності, історичній та культурній цінності, оригінальності, естетичній привабливості, оздоровчій значимості можуть бути використані для організації різних видів і форм рекреаційних занять.

З метою дослідження ефективності використання рекреаційного потенціалу певної території, першочерговим завданням є оцінювання його ресурсної складової, що здійснюється за естетичними, якісними, функціональними та економічними критеріями. Першочерговим завданням є саме якісна оцінка ресурсів. Результати якісної оцінки покладено також в основу економічної оцінки рекреаційних територій та визначення її на базі нормативів плати за використання рекреаційних ресурсів.

«Можна також визначити рекреаційний потенціал як здатність території прийняти певну (граничну) кількість рекреантів, при якому не відбувається порушення стану природної та екологічної рівноваги» [18]. В цьому випадку відбувається врахування норм раціонального рекреаційного природокористування, що в умовах виснаження та вичерпності багатьох ресурсів є особливо актуальним.

Для цілей «посилення охорони цих ресурсів і створення стимулів для більш раціонального використання необхідна їх економічна оцінка. Така оцінка дозволяє визначати ефективність різних заходів, спрямованих на більш повне і раціональне використання ресурсів» [20].

Проблема оцінки потенціалу природних ресурсів рекреації досить важлива, але ще більш проблематичним є оцінювання культурно-історичних ресурсів, адже деякі з них є фактично «безцінними». Історико-культурний потенціал є основою пізнавального туризму і «представлений різними видами історичних пам'яток, меморіальних місць, народними промислами, музеями, тобто поєднаннями об'єктів матеріальної і духовної культури. В історико-культурний потенціал входить все соціокультурне середовище з традиціями і звичаями, особливостями побутової та господарської діяльності» [30].

Формування більшості рекреаційних послуг передбачає використання надзвичайно важливого елемента продуктивних сил – рекреаційних ресурсів.

Саме визначення рекреаційних ресурсів та їх класифікація є важливою проблемою при окресленні ресурсної бази для організації рекреаційної діяльності, адже це питання доволі довгий час залишається дискусійним.

Дослідженню рекреаційних ресурсів присвячена ціла низка робіт вчених географів і дослідників у сфері суміжних наук – Н. Алешугіної [32-33], М. Багрова [34], Л. Багрової [35], О. Бейдика [1,2,36-38], Ю. Безрукова [39], В.Гетьмана [40-41], Й. Гілецького [42], Є. Желудковського [43], В.Івануніка [44], М. Крачила [45-47], С. Кузика [48,49], В. Мацоли [50,51], М. Бочварова та Н. Апостолова [52], О. Марченко [52], Н. Недашківської [56], М. Поколодної [19], Н. Сажневої та І. Арсененко [57,58], І. Смаля [59-61], І. Твердохлебова та М.Мироненка [54-55], О. Шаблія [28] та багатьох інших.

Проблему виявлення рекреаційних ресурсів та підвищення ефективності їх використання також досліджували багато вчених в галузі географічних, економічних і міждисциплінарних досліджень рекреації, зокрема М. Блага [3], Бобкова А. [62,63], В. Гетьман [64], О. Голікова [65], С. Запотоцький та І. Горин [66], Калініченко С. М., Г. Омельченко, В. Лагодієнко, А. Грібіник та Н. Грищенко [67], О. Любіцева, М. Мальська та Ю. Зінько [68], М. Мальська та Н. Паньків [69], Д. Стеченко [70], Н. Фоменко [71], І. Школа [72] С. Ярьоменко [73] – в Україні; Ц. Ден, Б. Кінг та Т. Бауер [73], М. Гіоргієвські, С. Кожухаров та Д. Наковські [7], С. Пейдж та К. Холл [18], Ф. Котлер, Д. Боуен, Д. Мейкенз та С.Балоглу [75], Р. Кнезевіч [76], Х. Девіс [77], К. Крейг, С. Ма та С. Фен [78], К. Коклін, М. Харт та Д. Хей [79] – за кордоном.

Складність визначення поняття рекреаційних ресурсів пояснюється багатьма чинниками, серед яких головною є історична мінливість рекреаційної діяльності під впливом суспільного розвитку та постійного зростання рекреаційних потреб, що в свою чергу призводить до підвищення вимог до кількісних та якісних характеристик ресурсів. Крім того суттєво впливає на дану проблему масштабність залучення та спеціалізованість використання генетично однорідних рекреаційних ресурсів, враховуючи одночасно їх якісну неоднорідність.

В умовах трансформаційних процесів в економіці України невпинно зростає роль фінансово-економічних та інфраструктурних ресурсів, а тому в багатьох дослідженнях постає проблема їх виділення в окрему групу рекреаційних ресурсів. Тож, таке доповнення на сучасному етапі є досить логічним, адже наприклад, аналіз енциклопедичних даних, здійснений О. Михайловською дає таке визначення поняття ресурси (фр. *ressources* – допоміжний засіб, від латин. *resurgo* – підіймаюся, виникаю, поновлююся знову) – «природні, сировинні, матеріальні, трудові, фінансові цінності, які можуть бути використані в разі потреби на створення товарних ресурсів, надання послуг, одержання додаткової вартості» [80, с.25].

Аналіз наукових робіт з рекреаційної проблематики показує наявність значної кількості досить неоднозначних підходів до визначення поняття, коли вони розглядаються як:

- природні, природно-технічні, соціально-економічні геосистеми та їх елементи (Л. Багрова, М. Багров та В. Преображенский [35], А. Бобкова [62], Л. Оболенцева, І. Писарева та М. Покоłodна [81]);

- природні, природно-технічні та соціально-економічні комплекси та елементи (О. Бейдик [38], А. Ванієва[82], В. Жученко[83], В. Кислий та Г. Шевченко [84], Л. Черчик [27]);

- природні, трудові, культурно-історичні, фінансові, матеріально-технічні, біосоціально засоби і фактори, даності (Н. Блага [2], В. Мацола [50], Л. Лук'янова та В. Цибух [85], І. Школа [72]);

- складові загальних ресурсів, компоненти (природних, культурних, соціально-економічних) (М. Бочваров та М. Мироненко [52, 55], Гілецький Й. [41], С. Генсірук та В. Бондар [86], Н. Луців [87], М. Покоłodна Нудельман [88], І. Петренко [89], В. Полторанов [90], Л. Черчик [91]);

- об'єкти і явища (природні, соціально-економічні, культурно-історичні) та результати антропогенної діяльності (М. Багров [34], П.Кучер [92], Д. Клиновий та Л. Чернюк [93], М. Крачило [45], М. Мироненко та І. Твердохлебов [55], М. Паламарчук та О. Паламарчук [94], І. Школа [72], Е. Щепанський [95]).

Як бачимо, ресурсна проблематика досить докладно висвітлена в науковій літературі, у зв'язку з чим існує декілька визначень поняття “рекреаційні ресурси”. Таке розмаїття поглядів на проблему пояснюється перш за все мінливістю рекреаційної діяльності під впливом суспільного розвитку. Саме тому значна кількість вчених розділяють поняття “рекреаційні ресурси” та “умови рекреаційної діяльності” за принципом виділення матеріальної основи рекреаційної діяльності – рекреаційних ресурсів та сприятливих факторів – рекреаційних умов. Тобто рекреаційні ресурси виступають елементами господарського обігу, а рекреаційні умови в свою чергу – потенційними рекреаційними ресурсами, які на певному етапі суспільного розвитку ще не залучені до прямого використання в рекреаційному господарстві. Виходячи з означення ресурсів, поданого вище [80], такий розподіл є не доцільним, адже ресурсами слід вважати як актуальні так і потенційні об’єкти та явища, придатні для організації рекреаційної діяльності.

Для кращого розуміння сутності поняття рекреаційних ресурсів необхідно визначити їх генетичні, якісні та функціональні характеристики, за якими здійснено аналіз визначень даного поняття (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Аналіз розподілу та структури поняття «рекреаційні ресурси»

Автори, роки, посилання	Генетична характеристика	Елемент середовища	Якісні ознаки
1	2	3	4
Мироненко М., Твердохлебов І. 1981 [55, С.43]	природні, та антропогенні	об’єкти і явища	атрактивність, екзотичність, унікальність, контрастність і ритм ландшафтів, географічна специфіка та інші.
Багров М. 1983 [34, С.239]	природного та антропогенного походження	об’єкти і явища	лікувально-оздоровче значення, естетична привабливість та історико-художня цінність
Генсірук С., Нижник М., Возняк Р. 1987 [86, С.23]	комплекси природних та соціально-економічних	компоненти комплексів	лікувально-оздоровча, пізнавальна та утилітарна цінність
Кислий В. 1989 [84, С.9]	природні, соціальні та соціально-економічні	територіальні поєднання факторів	залежать від затрат матеріальних засобів і праці
Желудковський Є.О. 1984 [90, С.121]	природні та антропогенні	компоненти і об’єкти	лікувально-відновлювані властивості, соціально-історична та естетична цінність, належність до пам’ятників природи

Продовження табл. 1.1

1	2	3	4
Мацола В. 1997 [50, С.112]	природні, культурні та матеріально-технічні	об'єкти, фактори, речовини та їх властивості	лікувально-оздоровчі властивості багатоцільового призначення, суспільно-виховне значення, пізнавальний інтерес
Паламарчук М., Паламарчук О. 1998 [94, С.41]	природно-фізіологічні та соціально-економічні	об'єкти	лікувальні, оздоровчі, спортивні та пізнавальні властивості
Бейдик О. 2001 [1, С.42]	природного, природно-антропогенного та соціального походження	об'єкти та явища	лікувальні, оздоровчі та туристично-пізнавальні властивості
Зорін І., Квартальнов В. 2000 [12]	природні та антропогенні	геосистеми, артефакти	комфортні властивості та споживацька цінність
	природні	тіла та явища	
Школа І. 2005 [72, С.32]	природні та штучно створені людиною	об'єкти	лікувальна ефективність, привабливість, доступність, екскурсійна значимість, пейзажне різноманіття
Покоłodна М. 2012 [96, С.59]	природного та антропогенного походження	об'єкти і явища	сприятливі кількісні і якісні характеристики для організації рекреаційної діяльності
Гродзинська І., Нездоймінов С., Гусева О., Замкова А. 2014 [97, С.77-78]	природні, культурні та матеріально-технічні	об'єкти, фактори, речовини та їх властивості	лікувально-оздоровчі та інші рекреаційні властивості багатоцільового призначення, суспільно-виховне значення, пізнавальний інтерес

*Складено автором за джерелами 1, 12, 32, 50, 55, 72, 84, 86, 90, 94, 96, 97

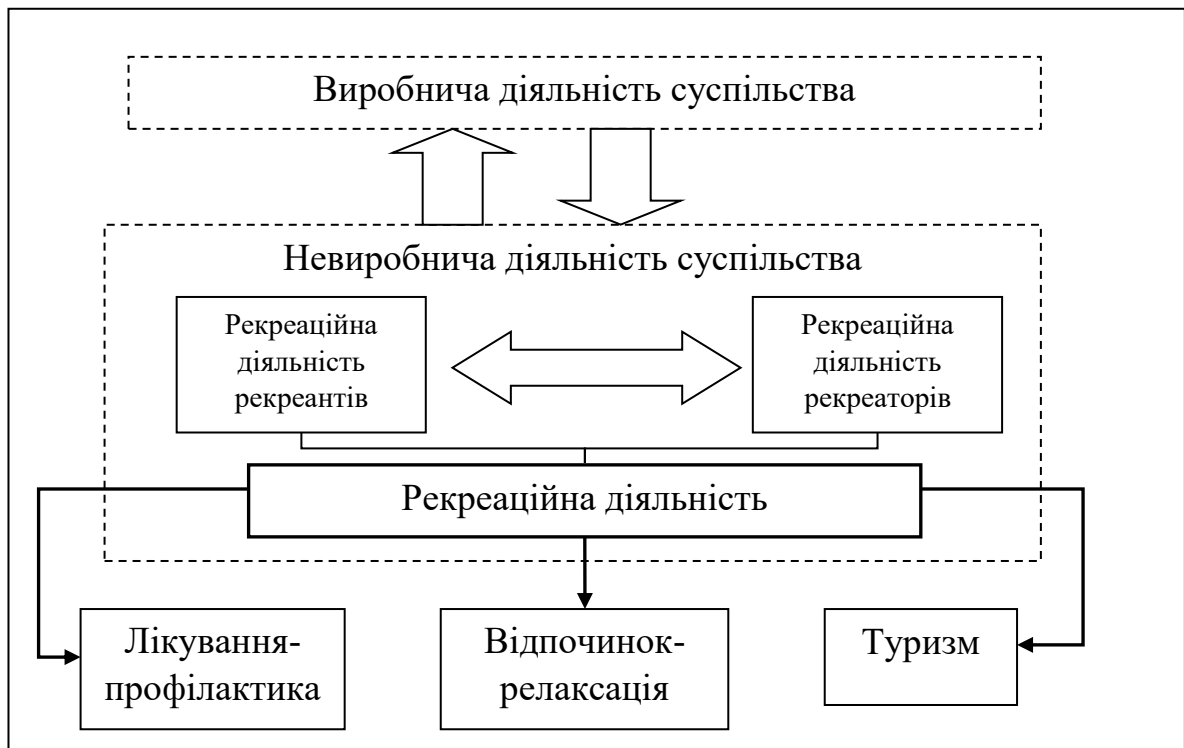
Крім того, аналіз даних характеристик допоможе при класифікації рекреаційних ресурсів. Розглядаючи генетичні характеристики рекреаційних ресурсів, відзначимо, що всі вони – об'єкти і явища природного, антропогенного (технічного, соціально-економічного) чи змішаного (природно-антропогенного) походження.

Головними функціональними характеристиками таких об'єктів і явищ, в процесі їх переходу до категорії рекреаційних ресурсів, є їх придатність чи непридатність для організації рекреаційної діяльності (рис.1.2), під якою слід розуміти двосторонній процес виробництва та споживання рекреаційних послуг.

Рекреаційна діяльність рекреантів (відпочиваючих) – система заходів, пов'язана з використанням вільного часу для лікувально-профілактичної, культурно-пізнавальної діяльності людей на спеціалізованих територіях, що розташовані поза межами їх постійного місця проживання; характеризуються,

порівняно з іншими напрямками діяльності, відносним різноманіттям поведінки людей і самоцінністю процесу.

Рекреаційна діяльність рекреаторів (організаторів рекреаційної діяльності) – діяльність, що спрямована на формування оптимальних умов відпочинку населення, система надання послуг, шляхів створення, забезпечення, функціонування та розвитку рекреаційних систем.

Автор: В. Соколовський [98, С.29]

Рис.1.2 Рекреаційна діяльність в суспільній системі «виробництво – споживання»

Розглядаючи якісні характеристики рекреаційних ресурсів, необхідно звертати увагу на їх функціональні особливості та специфічні риси, які в значній мірі будуть визначати конкурентоспроможність майбутніх рекреаційних послуг.

Головними якісними характеристиками рекреаційних ресурсів виступають: корисні властивості – лікувально-профілактичні можливості, відновлювально-релаксаційні, розвиваючі тощо; історична та художньо-естетична цінність, атрактивність, комфортність, різноманітність, унікальність, екзотичність, доступність тощо. Слід звернути увагу на постійне підвищення вимог до якісних

характеристик ресурсів з боку рекреантів, що в свою чергу визначає динамічний характер якості ресурсів.

Виходячи з генетичних та функціональних характеристик рекреаційних ресурсів, вважаємо за необхідне класифікувати їх (табл. 1.2). Але спочатку проаналізуємо існуючі на сьогоднішній день класифікації рекреаційних ресурсів.

Відразу зазначимо, що «єдиної загально визнаної класифікації рекреаційних ресурсів не розроблено, більшість з існуючих класифікацій, представлених різними авторами в різні часи, можна поділити на два основні різновиди» [81] – генетичні, в основі яких закладено походження ресурсів та функціональні, в основі яких лежить можливість використання в різних видах рекреаційної діяльності.

Найбільш поширеним є перший вид, адже він дозволяє більш-менш чітко визначати групи ресурсів, як об'єкти і явища природного, антропогенного та природно-антропогенного походження.

Серед проаналізованих джерел, переважають думки про необхідність виділення природних, природно-антропогенних, антропогенних та соціально-економічних рекреаційних ресурсів [1, 32, 55, 62, 67, 72, 81-86, 90, 94, 96, 97].

Значна кількість науковців [1, 3, 19, 27, 45, 49, 50, 53, 55, 60, 65, 86] виділяє в окрему групу культурно-історичні чи суспільно-історичні ресурси. Окремі науковці, зокрема Л.Луцька та В.Цибух, вважають за необхідне в сучасних умовах функціонування туристсько-рекреаційного господарства виділяти в складі рекреаційних ресурсів трудових та фінансових ресурсів [85, С.335]. І таке доповнення є раціональним адже інфраструктура, що обслуговує потреби виробництва і населення, має системний характер і відіграє системоутворюючу роль для всього господарства регіону і його територіальної структури.

Інфраструктура ж відрізняється насамперед своєю сполучною роллю у всьому господарстві, з'єднуючи ресурси з виробництвом та виробництво зі споживанням. Визначаючи багато в чому характер розселення, у тому числі його форми, вона в той же час в значній мірі ним зумовлена, так що причини і наслідки тут зворотні, згодом вони міняються місцями [99]. Не менш важлива роль фінансово-економічних ресурсів у формуванні РРК.

Класифікація рекреаційних ресурсів

Генетична			Функціональна			
			Ресурси для відпочинку	Лікувально-профілактичні ресурси	Туристські ресурси	
Природно-рекреаційні ресурси			Кліматичні	+	+	
			Орографічні	+	+	+
			Ландшафтні	+		+
			Спелеологічні	+	+	+
			Бальнеологічні		+	
			Водні	+	+	+
			Флористичні	+	+	+
			Фауністичні	+		+
			Унікальні природні об'єкти	+		+
Природно-антропогенні рекреаційні ресурси	Природного походження	Міжнародного значення	Національні парки	+		+
			Біосферні заповідники	+		
		Державного значення	Природні заповідники	+		+
			Заказники	+		+
			Пам'ятки природи	+		+
		Місцевого значення	Регіональні ландшафтні парки	+		+
	Заповідні урочища		+		+	
	Заказники		+		+	
	Пам'ятки природи		+		+	
	Антропогенного походження		Лісо-, гідро-, лукопарки	+		
			Дендропарки	+		+
		Зоопарки	+		+	
		Ботанічні сади	+		+	
		Печерні міста	+		+	
		Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	+		+	
Суспільно-історичні рекреаційні ресурси	Архітектурно-історичні	Пам'ятки сакральної архітектури	+		+	
		Пам'ятки громадської архітектури	+		+	
		Пам'ятки військової архітектури	+		+	
		Малі архітектурні форми	+		+	
	Подійні	Військово-політичні	+		+	
		Культурні	+		+	
		Економічні	+		+	
		Екологічні	+		+	
	Біосоціальні	Народження	+		+	
		Проживання	+		+	
		Діяльність	+		+	
		Поховання	+		+	
Соціально-економічні рекреаційні ресурси			Рекреаційні будівлі і споруди	+	+	+
			Інфраструктурні	+	+	+
			Фінансово-економічні	+	+	+
			Трудові	+	+	+

*Складено автором за джерелами 1, 55, 96

В рекреаційній географії крім рекреаційних ресурсів розглядається ще одна складова рекреаційного потенціалу – господарський потенціал рекреації чи матеріально-технічна база відпочинку та туризму, що по іншому називається рекреаційно-туристською інфраструктурою.

Рекреаційна інфраструктура створюється в процесі рекреаційного освоєння території, під яким слід розуміти багатосторонній процес пристосування території до тих чи інших видів рекреаційних занять.

«Сучасне освоєння територій потребує особливо дбайливого підходу за принципом: збережи – встанови – не нашкодь. Нові види діяльності повинні доповнювати, але не придушувати сформовані природні, господарські та соціокультурні процеси. В основу сучасного освоєння унікальних природних чи історичних територій мають бути покладені історичний, екологічний та ландшафтний принципи» [99].

Кожен природний чи культурний пам'ятник, що залучається до рекреаційної діяльності є «живим» організмом, і «його функціонування вимагає підключення навколишньої території, причому не як охоронної зони, а як складової загального природного, традиційного, природно-історичного середовища. Тому створення унікальних територій покликане одночасно вирішити питання і охорони, і раціонального використання пам'яток історії, культури і природи» [35].

Рекреаційна освоєність території – це досягнутий рівень господарського потенціалу на певній території в процесі територіального поділу праці, або ж її можна розглядати як стан розвитку рекреаційної функції на певній території (акваторії) за певний період.

Сам процес освоєння характеризується насиченістю території елементами рекреаційної інфраструктури, рекреаційним навантаженням, ступенем розвитку рекреаційного господарства. Рекреаційне освоєння території є наслідком процесу рекреаційного освоєння території, акваторії або іншого середовища, ступінь якого характеризується відносними (порівняно з іншими територіями) і абсолютними (показники насиченості певної території об'єктами рекреаційного господарства) даними. Рекреаційне освоєння території нерівномірне внаслідок відмінностей

ресурсно-рекреаційної бази й попиту на рекреаційні послуги» [52]. Доповненням соціально-економічної структури будь-якої території є рекреаційний комплекс. Він припускає формування системи рекреаційного «обслуговування на унікальних історико-культурних та природних територіях, можливість активізації грошових надходжень, в т. ч. і валютних.

Проблема оптимізації розміщення рекреаційної інфраструктури має кілька рівнів конкретизації. На вищому рівні вирішується задача визначення темпів і пропорцій розвитку рекреаційної інфраструктури окремих регіонів, для чого, насамперед, необхідна розробка регіональних нормативів рівня її розвитку, в яких формалізують мета регіонального розвитку рекреаційної інфраструктури – забезпечення в рівній мірі задоволення рекреаційних потреб населення і найвищої ефективності територіального поділу праці. Регіональні темпи розвитку рекреаційної інфраструктури повинні забезпечувати досягнення цієї двоєдиної мети» [44].

При розвитку необхідної туристської інфраструктури важливо не порушити історичний архітектурний вигляд міста чи природний баланс в межах ландшафту. Кожен заново створюваний об'єкт повинен вписуватися в сформований міський ансамбль або природно-територіальний комплекс.

«Функціональне різноманіття видів відпочинку припускає вибір і відповідне устаткування території для найбільш повного задоволення рекреаційних потреб. З урахуванням природних якостей природних ландшафтів і всіх зручностей лікувального, побутового, спортивного й інженерного благоустрою створюються ті умови, які визначають комфорт і якість відпочинку, цінність рекреаційної території.

При створенні підприємств туристичного бізнесу, плануванні маршрутів, турів важливо оцінити рекреаційну придатність певних територій, об'єктів, які будуть використані для туризму, лікування і відпочинку» [39].

Організація рекреаційного «обслуговування повинна базуватися на використанні спеціальних форм розміщення, таких як гостьові будинки» [33], готелі, пансіонати, туристські селища та інші форми розміщення.

В сучасних умовах на перший план виходить необхідність розробки «методологічних основ розподілу мережі об'єктів рекреаційної інфраструктури між складовими частинами регіону: міській і сільській місцевостями, поселеннями різного рангу, архітектурно-планувальними одиницями рекреаційних регіонів і т. д. Для успішного вирішення цього завдання важливо з'ясувати характер потреб в послугах об'єктів рекреаційної інфраструктури» [47] як постійно проживаючого населення, так і тимчасових відвідувачів, що перебувають на даній території.

«Вирішення проблеми раціонального розміщення об'єктів рекреаційної інфраструктури вимагає, перш за все, обґрунтування принципів їх розміщення. В основі територіальної організації рекреаційної інфраструктури лежить інформація про розміщення населення, тобто дислокація місця проживання, характер виробничої та громадської діяльності, рухливість, потреба у відпочинку, навчанні, культурному розвитку. Розміщення рекреаційної інфраструктури на основі вивчення основних форм життєдіяльності населення дозволить максимально скоротити витрати часу на обслуговування» [67].

Група функціональних класифікацій є менш поширеною, адже вони ґрунтуються на розподілі рекреаційних ресурсів в залежності від форм рекреаційної діяльності. Різні автори пропонують окремо розглядати туристські, лікувально-профілактичні ресурси, та ресурси для відпочинку. «Слід зазначити, що визначення туристських ресурсів і ресурсів відпочинку не відрізняються від визначення рекреаційних ресурсів, хоча поняття туризму і відпочинку досить чітко розгалужені» [11]. Так, відпочинок – це будь-яка людська діяльність у вільний час, непов'язана із задоволення нагальних потреб, переважно побутового характеру. Відпочинок, в залежності від наявного об'єму вільного часу, можна поділити на короткочасний і довготривалий. Короткочасний (інклюзивний, щоденний, епізодичний) передбачає повернення до свого постійного місця проживання на ночівлю, територіально обмежується первинним житлом, міською і приміською зоною. А довготривалий (щотижневий, щоквартальний, щорічний) відпочинок - з ночівлею поза межами свого постійного помешкання - практично не обмежений у просторі і за своєю сутністю відповідає поняттю туризм.

Тож, виходячи з вищесказаного, робимо висновок, що основною відмінністю між туристськими ресурсами та ресурсами для відпочинку є їх віддаленість від постійного місця проживання рекреантів, а тому такий розподіл є доволі умовним. Тому використання такого типу класифікацій, на наш погляд, є не зовсім доцільним з погляду визначення об'єму актуальних і потенційних ресурсів та їх використання, «оскільки в реальному житті дуже важко розрізнити ресурси, які мають бути задіяні окремо лише для відпочинку, туризму або лікування» [19]. Але в той же час існування таких класифікацій дозволяє прогнозувати потенційні можливості регіону приймати внутрішньо регіональні та зовнішні потоки рекреантів, залежно від сезонів масового використання вільного часу для рекреаційної діяльності.

В процесі розгляду та оцінки рекреаційних ресурсів вважаємо найбільш правильним виділення чотирьох генетичних типів: природні, природно-антропогенні, суспільно-культурні та соціально-економічні; а також трьох функціональних типів ресурсів – туристські, лікувально-профілактичні та ресурси для відпочинку.

1.2. Сутність регіонального рекреаційного комплексу

Одним із сучасних, найбільш важливих напрямів соціально-економічних досліджень регіонального розвитку є визначення конкурентоспроможності територій різного масштабного рівня, в межах яких відбуваються різноманітні суспільні процеси. Але довгий час такі дослідження проводилось переважно на двох рівнях: мікрорівні (конкурентоспроможність продукції чи підприємства-виробника) та макрорівні (конкурентоспроможність національної економіки) [100, С. 377]. Останнім часом відбувається становлення національної регіоналістики, яка окрім інших завдань, займається дослідженням соціально-економічних утворень на мезорівні, під яким слід розуміти дослідження окремих регіонів – областей чи економічних районів.

Доцільність дослідження галузевих та міжгалузевих комплексів на рівні економічних районів в сучасних умовах пояснюється складністю структури функціонально-просторових господарських комплексів, необхідністю вирішення соціально-економічних, екологічних проблем розвитку територій, вичерпаністю потенціалу переважно адміністративно-галузевого підходу до управління територіями і депресивний характер більшості регіонів країни (зокрема і Середнього Придніпров'я) об'єктивно формують попит на розробку новітніх наукових концепцій та наукове обґрунтування реформи територіального устрою і управління. Розробляючи та узгоджуючи територіальний і регіональний розвиток, держава досягає збалансованого розвитку національної економіки й соціальної сфери. Разом з тим, моделювання територіального розвитку дозволяє формувати його стратегію, на основі якої конкретизуються мета і завдання регіональної економічної політики та необхідні для цього засоби досягнення.

Дослідженням розвитку регіонів України, основних аспектів регіональної економіки та менеджменту, серед яких особливе місце займають вивчення регіональних особливостей розвитку міжгалузевого рекреаційного комплексу, займається велика група вчених провідних наукових центрів України – В. Бабарицька [101], О. Бейдик [1], О. Бобирева, О. Вуйцик [102], В. Гетьман [103], П. Гудзь [104], О. Дудкіна [105], Є. Желудковський [43], В. Жученко [83], В. Калитюк [106], С. Кузик [48], О.Максютова [107], В. Мацола та М. Долішній [51], М. Мальська та Н. Паньків [69], О. Молнар, Ф. Важинський та В. Даньків [108], О. Гулич [110], О. Ніколаєва [109], В. Новикова [16], І. Поворознюк [111], Б. Пушкар та З. Пушкар [112], М. Рутинський та О. Стецюк [113], В. Сич [23], І. Смаль [61], В. Семенов, В. Мозгальова та І. Давиденко [114], Л. Черчик [27], О. Шаблій [28], В. Шулик [115], Е. Щепанський [95] та інші.

У вітчизняній науковій літературі існує кілька підходів до означення рекреаційного комплексу як самостійної ланки господарства, що пояснюється відносною новизною напрямку досліджень та, відповідно, недосконалістю і неузгодженістю понятійно-термінологічного апарату.

О. Топчієв визначає рекреаційний комплекс як розуміють «сукупність галузей і видів економічної діяльності, які забезпечують рекреаційними послугами населення країни, регіону, міста та створюють необхідні передумови для нормального функціонування рекреаційно-туристичного господарства» [116, С.426]. В свою чергу, О. Шаблій звертає увагу, що він є формою територіальної організації рекреаційної діяльності, яка означає, «взаєморозташування (взаєморозміщення) об'єктів у двовимірному просторі, наявність просторових зв'язків між розташованими у межах земної поверхні об'єктами, існування територіальних утворень (формувань, поєднань, систем, структур)» [117, С.17].

Також, О. Шаблій та С. Кузик визначають рекреаційний комплекс як сукупність субгалузей, які задовольняють попит на різноманітні види лікування, активний відпочинок та розваги [118, с.404]. Але таке визначення не повністю відображає стан речей в такій специфічній і динамічній сфері діяльності, адже у випадку орієнтації лише на існуючий рекреаційний попит, не впливаючи на його формування, підприємства рекреаційного комплексу приречені на поразку у конкурентній боротьбі.

О. Топчієв з колегами наголошують, що міжгалузевий рекреаційний комплекс – це «сукупність різних видів діяльності населення – економічних і позаекономічних, а також форм дозвілля, які забезпечують потреби населення регіону (країни) у послугах відпочинку, оздоровлення, лікування та туризму, супутніх соціальних послугах та рекреаційно-туристичній інфраструктурі» [119, С.131].

П. Гудзь визначає рекреаційний комплекс (рекреаноміку) як інтегровану галузь суспільного виробництва, що формує кінцевий продукт переважно у формі «послуги, пов'язаної з проведенням відпочинку, відновленням сил та здоров'я людей, а також збереженням природного надбання, відтворюваних природних екосистем» [120, С.11]. Такий підхід уточнює діяльнісну складову, але в ньому не відображена товарна складова рекреаційного виробництва та територіальна організація комплексу.

Проаналізувавши вищезгадані визначення регіонального рекреаційного комплексу (РРК), пропонуємо узагальнити його визначення.

РРК є міжгалузевим цільовим утворенням господарського комплексу регіону, що об'єднує складну систему взаємопов'язаних та взаємозалежних елементів, що визначають специфіку його формування і розвитку на певній території (рекреаційні ресурси, рекреаційні підприємства, потенційні споживачі – рекреанти, транспортна, розважальна та комунальна інфраструктура, трудові ресурси з необхідною кваліфікацією для роботи в галузі, управлінська система).

Географічною основою формування регіональних рекреаційних комплексів слугують рекреаційно-туристичні ресурси, що визначають спеціалізацію регіону за видами рекреаційної діяльності. РРК орієнтований на задоволення суспільних потреб населення у відпочинку і атракціях, отриманих в процесі споживання рекреаційних послуг, та товарів, які зроблять подорож комфортною і сприятимуть здійсненню визначених цілей рекреаційної діяльності.

Тож, як зазначено вище, головними передумовами розвитку РРК в сучасних ринкових умовах є система первинних факторів – рекреаційні ресурси, потреби потенційних рекреантів, економічні можливості регіону. Важливо також акцентувати увагу на системі вторинних передумов – демографічних, екологічних, науково-технологічних, ринково-кон'юнктурних та інших. Особливу увагу, в процесі формування рекреаційного комплексу, слід звернути на економічні можливості регіону, які мають значення для розвитку та його успішного функціонування, адже вони є визначальними для формування сприятливого інвестиційного клімату в регіоні загалом та сприяють активізації «залучення інвестицій до рекреаційного процесу, формування цивілізованого ринку» [1] рекреаційних послуг, запровадження регіональної рекреаційної політики.

Необхідність формування нових чи вдосконалення існуючих РРК спричинена порушенням економічних та виробничо-технологічних зв'язків, внаслідок переходу до ринкових форм господарювання через роздержавлення та приватизацію рекреаційних і суміжних підприємств. В науковій літературі географічного спрямування чітко прослідковуються два підходи до вивчення РРК

– територіально-виробничий, що переважає в роботах пострадянських шкіл та кластерний, що більш характерний для західних вчених. Головним недоліком вивчення РРК з використанням першого підходу слід вважати складність його застосування для регіонів, де рекреаційний комплекс не є комплексуютьорюючим в межах інтегрального територіально-виробничого комплексу (ТВК). Зі схожою проблемою можна зіткнутись у випадку не сформованості ТВК – слабкої територіальної єдності виробництва, розрізненого використання природно-ресурсного потенціалу, неефективного функціонування виробництва тощо. Тож ефективне функціонування ТВК найбільш раціональне за умов командно-адміністративної форми господарювання.

Сучасні дослідники приділяють все більше уваги кластерному підходу до вивчення регіональних господарських комплексів, адже він є більш пристосованим до ринкових умов господарювання. Вивченню господарських кластерів, в тому числі рекреаційних, присвячені роботи зарубіжних та вітчизняних вчених – А. Алімбаєва, Т. Притворової та А. Таубаєва [121], К. Андрющенка та Д. Стеченка [122], А. Вільчинського [123], І. Дишлового [124], О. Кальченко [125], Г. Михайліченко [126], О. Музиченко-Козловської [127], Ф. Котлера, Д. Боуена та Д. Мейкенза [75], М. Портера [128], М. Мельник та Т. Мединської [129], О. Топчієва та В. Сича [130], О. Яковчука [131] та інших.

З погляду М. Портера, «кластер – це зосередження в географічному регіоні взаємопов'язаних підприємств та установ» [128; С.78]. Тож, не дивно, що кластерний підхід набув значного поширення в суспільно-географічних дослідженнях. Одне з перших визначень запропонував О.Шаблій, характеризуючи кластер, як сконцентровані за географічною ознакою групи взаємопов'язаних «компаній, спеціалізованих постачальників, постачальників послуг, фірм у відповідних галузях, а також пов'язаних з їх діяльністю організацій (наприклад, університетів, агентств по стандартизації, а також торгових об'єднань) у певних областях, конкуруючих, але разом з тим і ведуть спільну роботу» [132, С.187].

В. Сич схиляється до ототожнення рекреаційних кластерів та територіальних виробничих комплексів, визначаючи кластер як міжгалузевий рекреаційний

комплекс формують галузі і види економічної діяльності, що обслуговують населення за його потребами у відпочинку, оздоровленні та туризмі [23, С.136].

За своєю сутністю РРК є кластером, адже він виступає елементом функціонально-компонентної структури господарства і являє собою інтегровану систему базових, суміжних, обслуговуючих та допоміжних виробництв, об'єднаних загальною метою та програмою розвитку, в основі функціонування яких лежить діяльність з надання рекреаційних послуг.

Формування РРК припускає раціональну організацію всього господарства території, що він займає і вимагає вирішення багатьох загальних задач, таких як:

- раціональне розміщення рекреаційних закладів по території з урахуванням природно-кліматичних умов, мінеральних, водних і інших ресурсів;
- всебічне й ефективне використання рекреаційних ресурсів;
- встановлення оптимальних пропорцій між галузями рекреаційного господарства;
- досягнення оптимального поєднання між галузями спеціалізації, суміжними галузями та інфраструктурою;
- поліпшення тепло-, водо- і електропостачання як шляхом створення їхньої власної бази, так і за рахунок одержання цих ресурсів з інших районів;
- створення місцевих будівельних і ремонтних баз;
- забезпечення побутовим і культурним обслуговуванням, громадським харчуванням, споживчими і сувенірними товарами, рекламною продукцією;
- розвиток високопродуктивного сільського господарства і харчової промисловості, що забезпечують у максимальній мірі потреби рекреантів і місцевого населення в продовольстві;
- розвиток сучасного транспорту, мережі доріг, раціоналізація і поліпшення внутрішньо- і міжрайонних транспортних зв'язків;
- взаємозв'язок авіа-, авто-, залізничного і водного видів транспорту;
- розвиток усіх видів зв'язку (поштового, телефонного, інтернет, тощо);
- забезпечення зайнятості населення і раціональне використання трудових ресурсів;

- охорона і поліпшення природного середовища на рекреаційних територіях.

Відтак важливим аспектом дослідження РРК є визначення його структури, яка за своєю сутністю є інваріантним аспектом системи і, відповідно, формує загальне уявлення про рекреаційний комплекс як об'єкт вивчення, та про характер взаємозв'язків з іншими підприємствами та установами. В. Анопрієнко [99, С.210] виділяє такі основні елементи господарської структури на визначеній території: виробництво, інфраструктура, населення та природні ресурси. Відповідно до такого розподілу, процес виробництва рекреаційних послуг забезпечується на підприємствах з виробництва, розповсюдження та безпосереднього надання послуг за допомогою наявних в межах регіону чи залучених продуктивних сил (трудових та рекреаційних ресурсів), з використанням загальнодержавної, регіональної та місцевої інфраструктури, які також можна віднести до рекреаційних ресурсів. Враховуючи сучасні реалії господарювання та специфіку виробництва послуг, вважаємо за необхідне доповнити вищезгадану структуру ще одним елементом – нормативно-правова база та державне регулювання діяльності підприємств рекреаційного комплексу.

О. Любіцева, аналізуючи ринки туристичних послуг, які на місцевому ієрархічному рівні, за своєю сутністю, є досить близькими до РРК, пропонує виділяти чотири структури індустрії туризму, зокрема, інституційно-організаційну, функціонально-господарську, територіально-господарську та «організаційно-управлінську. Кожна із цих структур являє собою відповідну підсистему, що має внутрішню структуру і відповідні компоненти».

Підприємства з виробництва, розповсюдження та безпосереднього надання послуг гостинності, рекреаційних, транспортних та додаткових послуг, внаслідок взаємодії між собою формують функціонально-господарську структуру РРК, яка відображена на рис.1.3. В межах цієї структури помітна диференціація підприємств за основними видами послуг та стадією їх життєвого циклу.

Забезпечення процесу виробництва в РРК здійснюється продуктивними силами даного регіону, які у сфері рекреаційних послуг займають особливе значення в порівнянні з промисловим виробництвом. Ці особливості викликані

специфікою самої послуги. Ф.Котлер виділяє такі специфічні риси послуги: невідчутність, «нерозривність виробництва та споживання; неможливість накопичення та зберігання; неоднорідність та мінливість якості. Звідси випливає така особливість організації обслуговування: кількість, номенклатура та якість послуг в даному місці в даний час повинна відповідати аналогічному попиту на ці послуги» [133; С.638].

Автор В.Соколовський (за матеріалами О.Любіцевої [12])

Рис. 1.3 Схема функціонально-господарської структури РРК.

Наслідком одночасності процесів виробництва–споживання є неоднорідність та мінливість якості послуги. Переважна більшість сучасних послуг не є масовими, адже, внаслідок постійного збільшення потреб рекреантів, все більшого поширення набувають ексклюзивні послуги рекреаційного характеру, а це позначається як на їх виробництві, так і на споживанні. Визначальний вплив на якісні характеристики послуги мають перш за все такі фактори – місце і час її надання, кваліфікаційні та

психологічні особливості виробника послуги. Особисті якості і характеристики рекреантів також досить сильно впливають на оцінку якості отриманої послуги.

Виходячи з особливостей рекреаційних послуг в порівнянні з іншими О. Любіцева виділяє ще ряд специфічних рис:

- комплексність – рекреаційна «послуга завжди є комплексом послуг, який обов'язково включає послуги розміщення, харчування, транспортування, екскурсійного обслуговування та ряд інших, що забезпечують реалізацію мети подорожі» [12; С.64]:

- мобільність передбачає обов'язкове переміщення споживача до місця обслуговування;

- ритмічність пояснюється наявністю сезонних коливань попиту під впливом природних умов та соціально-економічних факторів, що визначають наявність циклічних періодів використання вільного часу. «Крім того, він коливається в залежності від співвідношення об'єктивних і суб'єктивних внутрішніх та зовнішніх чинників.

Рекреаційні послуги за значенням в процесі подорожування поділяються на основні (послуги розміщення, харчування, медичні, спортивно-оздоровчі, культурні транспортного та екскурсійного забезпечення, тощо), додаткові, що сприяють комфортності подорожування (побутові, торгівельні, комунікативні, інформаційні, банківсько-фінансові, тощо) та супутні, які підвищують ефективність та сприяють повній реалізації мети подорожі (виробництво та реалізація сувенірів і туристичного спорядження, облаштування пляжів, оглядових майданчиків, реставрація пам'яток тощо)» [12]. Рекреаційні послуги в процесі споживання доволі часто доповнюються товарами спеціального та загального призначення.

Б. Пушкар та З. Пушкар при дослідженні рекреаційного господарства регіону пропонують виходити із таких методологічних і методичних положень «:

1. Рекреаційне господарство, як системне утворення, має свою структуру, яка може розглядатися у функціонально-компонентному, функціонально-територіальному та організаційно-територіальному аспектах.

2. Кожна структура має об'єктивний характер і елементи її не можна встановлювати довільно, оскільки вони формуються на основі дії ринкових, ресурсних, організаційних та виробничих закономірностей та існують реально.

3. Формування і розвиток складових кожної структури є динамічним процесом, який удосконалюється в просторово-часовому аспектах і повинен задовольняти мету рекреаційної діяльності.

4. У рекреаційному господарстві характерна підпорядкованість окремих структурних елементів, зокрема функціонально-територіальної структури і відособленість функціонально-компонентної, що пов'язано із специфікою, його ресурсною основою та ринковим попитом.

5. Первинними елементами територіального-рекреаційного господарства є рекреаційні підприємства, сукупність яких формує загальну структуру і визначає конкретні структури комплексу» [112; С.49].

Дослідження регіонального рекреаційного комплексу (РПК) доцільно проводити в декілька послідовних етапів.

На першому етапі дослідження – теоретико-методологічному – розробляється концепція дослідження РПК. В результаті опрацювання наукових літературних джерел визначаються сутність РПК, його «складові елементи, структура, форми територіальної організації, тенденції та закономірності функціонування.

На другому етапі дослідження – оцінковому – здійснюється оцінка територіальних поєднань умов та факторів формування і розвитку РПК за такими їх групами: організаційно-правові умови, природно-географічні фактори; соціально-економічні фактори; соціально-демографічні фактори» [112].

На третьому етапі дослідження – аналітичному – здійснюється аналіз рекреаційно-туристського потенціалу досліджуваного регіону, що включає аналіз природних, природно-антропогенних, суспільно-історичних та соціально-економічних рекреаційно-туристських ресурсів регіону та їх географічний розподіл. На основі вивчення функціональної та територіальної структури РПК, визначаються провідні осередки розвитку РПК.

На четвертому етапі дослідження – синтетичному – на основі проведеного аналізу визначаються проблеми територіальної організації РРК, рівень його розвитку, забезпеченість різними видами послуг в порівнянні з потребами.

На п'ятому етапі – прогнозованому – здійснюється прогнозування розвитку РРК, а також прогноз кожної окремої таксономічної одиниці. «Прогноз здійснюється за допомогою різних методів в залежності від специфіки об'єкту або процесу. Досить ефективним прийомом є поєднання варіантів прогнозу, здійснених на основі генетичного та нормативного підходів, що дає змогу визначити своєрідний компроміс між «бажаним і можливим» в майбутньому.

На шостому етапі – конструктивно-прикладному – обґрунтовуються засоби практичного впливу на об'єкт з метою приведення його до оптимального стану у відповідності з параметрами, які визначені на попередньому етапі» [89].

Отримані результати дадуть «можливість визначити місткість туристської території, співвідношення між різними галузями і можливості задоволення потреб рекреантів, тобто визначається його функціонування» [14].

У межах регіонального рекреаційного комплексу «можливе знаходження оптимальних варіантів забезпечення транспортом, інфраструктурою, продуктами харчування, кадрами на основі єдиної програми рекреаційного освоєння регіону. Крім того на регіональному рівні можна створити комплексні туристичні маршрути, які б найповніше представляли регіон, цілісність якого склалася економічно, географічно та історично.

Ефективне функціонування регіонального РК можливе за умов забезпечення оптимального співвідношення та розміщення рекреаційних ресурсів, рекреантів, матеріальної бази, обслуговуючого персоналу, безперебійної і ефективної роботи об'єктів водо- і енергопостачання, транспортного обслуговування.

Важливим питанням є розгляд особливостей функціонування РРК в ринковій економіці» [74]. На ринку стикається попит на рекреаційний продукт, що пред'являється потенційним споживачем і пропозиція такого продукту. В РРК «попит визначає сукупну суспільну потребу у відповідних послугах, яка зумовлена платоспроможністю, а пропозиція представлена результатами господарської

діяльності, що можуть бути запропоновані на ринку.

Дослідження поточного стану розвитку рекреаційного комплексу складається із таких етапів:

1. Збір та аналіз інформації про ресурси;
2. Використання аналітичного інструментарію,
3. Аналіз рішень та вибір пріоритетного варіанту.

Статистична інформації повинна включати: характеристику ресурсної бази, рекреантів та місць для їх розміщення, стану навколишнього середовища, потреби у рекреаційному обслуговуванні, відомості про правове регулювання рекреації, інформацію про можливі інвестиції тощо. Кількісний аналіз статистичної інформації дозволяє визначити потенційні прибутки та потенційні інвестиції. Вплив розвитку рекреації на місцеве населення та довкілля аналізується за допомогою таких індикаторів, як зайнятість, прибутки, надходження іноземної валюти. Крім кількісного аналізу, проводиться якісний аналіз ринку, організаційної структури рекреаційного комплексу, заходів щодо удосконалення кадрового забезпечення. Після аналітичної обробки інформації розробляються пріоритетні напрями розвитку рекреаційного комплексу» [58].

Для економічної оцінки рекреаційних ресурсів використовуються методики, які «визначають продуктивність рекреаційних ресурсів [8,11,17,84]. Показниками продуктивності виступає кількість людей, яким можна надати санаторно-курортні, оздоровчі та туристичні послуги, виходячи із запасів природних рекреаційних ресурсів регіону за один рік. Методика оцінки рекреаційного потенціалу в натуральних показниках визначає потенціали родовищ рекреаційних ресурсів, зон туризму та відпочинку. Сума одержаних результатів дає потенціали субгалузей рекреації різних рангів та сукупний рекреаційний потенціал регіону» [83].

З метою формування конкурентоспроможного рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я необхідно сформувати чітку методику визначення його туристсько-рекреаційного потенціалу та територіальної організації господарства регіону. Адже розвиток України в умовах трансформаційного періоду значною мірою визначається величиною соціально-економічного потенціалу,

зосередженого в межах об'єктів різного масштабного рівня, ефективність використання якого залежить від оптимального поєднання складових потенціалу. Використання потенціалу передбачає його залучення до виробничої чи невиробничої діяльності.

Діяльність будь-якого суспільного об'єкту, в тому числі і регіону, оцінюється відповідно до отриманих результатів їх функціонування. Визначення перспективних галузей проводиться на основі аналізу існуючого потенціалу та подальшого створення умов для його ефективного використання.

Створення умов ефективного використання туристсько-рекреаційного потенціалу регіонального рекреаційного комплексу формує стратегію його розвитку. «У зв'язку з цим великого значення набуває завдання комплексної оцінки рекреаційних та інших ресурсів з метою пошуку нових резервів подальшого підвищення ефективності функціонування» [4] рекреаційного комплексу регіону.

1.3. Методичні засади суспільно-географічного дослідження територіальної організації рекреаційного комплексу регіону

Сучасна суспільно-географічна методологія з метою визначення, окреслення та конкретизації об'єктів пізнання вкрай активно застосовує системний та комплексний підходи, що дозволяють в узагальненому вигляді структурувати будь-який суспільний об'єкт. В рамках комплексного аналізу господарських утворень важливим напрямком дослідження є виявлення особливостей організації господарства різних просторово-територіальних об'єктів.

Дослідження територіальної організації рекреаційного господарства певного регіону є складним, багатоетапним процесом. Найважливіше значення в суспільно-географічних дослідженнях має виявлення і аналіз територіальної структури господарства чи окремих галузей (сфер діяльності), яку окремі дослідники в сфері суспільної географії та регіоналістики називають просторовою (геопросторовою), а в деяких працях, «функціонально-територіальною структурою. Вона показує

найбільш істотні зв'язки між рекреаційною діяльністю і територією. Визначення методології, методики, а також вибір методичних, технічних та інших прийомів є важливим напрямком суспільно-географічного дослідження структури і територіальної організації» [36] рекреаційного господарства будь-якого регіону. Методичні засади дослідження геопросторової організації та функціонування РРК досить широко висвітлені в науковій літературі, однак часто стосуються тільки окремих аспектів і не завжди охоплюють вивчення РРК як територіально-господарської структури. «Без з'ясування цих проблем неможливо удосконалювати спеціалізацію, зв'язки і відношення між різними складовими рекреаційного господарства» [18].

Теоретико-методологічні та методичні засади концепцій територіальної організації суспільства, планування території, а також розроблені різними авторами підходи до їх аналізу в інших галузевих сферах, можна застосувати і для дослідження територіальної організації рекреаційного та туристичного господарств. Суспільна географія, як справедливо зазначає О. Ніколаєва, володіє достатньо широкою й ефективною низкою методів дослідження територіальної організації туристично-рекреаційної діяльності, які доповнюють відповідні розробки суміжних наук – соціології, економіки, туризмознавства [14; С.215].

Питанням територіальної організації рекреаційного господарства присвячено чисельна кількість наукових праць дослідників у сфері суспільної географії, регіоналістики, містобудування та регіонального планування і управління, серед яких варто відзначити О. Бейдика [1,36], Я. Верменич [134], В.Гетьмана [40,41], В. Євдокименка [135], В. Жученко [83], Н. Кравченко [136], М. Крачила [45], С. Кузика [48,49], О. Любіцеву [12,68,137], М.Мальську [138], П.Масляка [139], В. Мацолу [50,51], М. Мироненка та І. Твердохлебова [54-55], Л. Немець та К. Мезенцева [140], О. Ніколаєву [14], В. Новикову [16], М. Поколодну [88], А.Охріменко [141], Н. Паньків [24], Б. Пушкаря та З. Пушкар [112], М.Рутинського [142,143], О. Топчієва [25,29,116], І. Смаля [59,61,144], В. Ціншена [145,146] та інших.

Важливою передумовою наукової та географічної коректності дослідження територіальної організації рекреаційного комплексу регіону є визначення головних принципів, якими необхідно «керуватися в його процесі. До найважливіших принципів слід віднести принцип» [7] комплексності, принцип територіальної цілісності, принцип структурно-функціональної оптимальності, принцип ієрархічності.

Принцип комплексності передбачає вивчення об'єкта досліджень як комплексу взаємопов'язаних елементів, об'єднаних під впливом внутрішнього та зовнішнього середовища, що підпорядковані певним законам розвитку. Принцип територіальної цілісності проявляється через реальну єдність елементів РРК «на певній території та недопустимість їх територіального відчуження в процесі дослідження. Принцип оптимальності – прагнення досягти оптимального стану» [100] РРК через збалансованість між його компонентами та між ним і зовнішнім середовищем. Принцип ієрархічності вимагає аналізувати територіальну організацію РРК як структуровану систему таксонів привязаних до визначеної території.

Територіальною організацією рекреаційного комплексу регіону вважаємо науково обґрунтоване просторове поєднання рекреаційно-туристського «потенціалу території, що включає ресурсну та інфраструктурну складові, а також послуги, що надаються» [58] рекреаційними підприємствами, відповідно до існуючого внутрішньорегіонального та зовнішнього рекреаційного попиту при ефективних принципах управління рекреаційною галуззю.

В межах регіонального рекреаційного комплексу переважна більшість підприємств локалізується на території, яка відзначається сприятливими для туризму та рекреації ресурсами. У територіальній структурі рекреаційного комплексу регіону виділяємо точкові (пункт, центр), ареальні (вузол, зона) та регіональні складові (рис. 1.4). Якщо рекреаційному пункту притаманний прояв 1 - 2 видів рекреаційних ресурсів, що експлуатуються наявними на його території закладами (первинними чи неподільними елементами), «у рекреаційному центрі поєднується кілька видів рекреаційних ресурсів та наявна інфраструктура, то у

рекреаційному вузлі при високому рівні розвитку інфраструктури поєднуються кілька видів рекреаційних ресурсів для занять кількома видами» [47] рекреаційної діяльності.

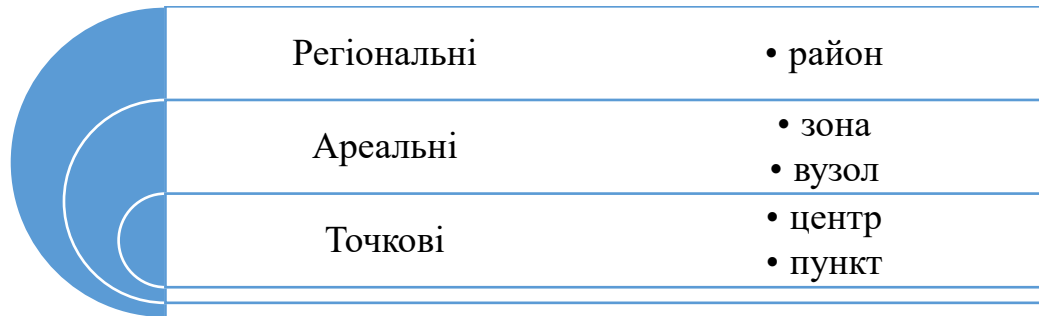

Рис. 1.4 Структурні елементи територіальної організації регіонального рекреаційного комплексу

Рекреаційний ареал – «невелика за площею територія, в межах якої сконцентровані ресурси для здійснення конкретного виду рекреаційних занять; рекреаційна зона – значна за площею територія, на якій проявляються ресурси для багатьох видів рекреаційної діяльності» [9]; рекреаційний вузол – концентрована сукупність тісно взаємопов’язаних функціонально та транспортно-логістично центрів та пунктів в межах рекреаційних зон. Регіональні складові територіальної структури – рекреаційні райони – більш масштабні території, на яких поширені ресурси для кількох видів рекреаційної діяльності, що за площею співпадають з адміністративною областю чи сукупністю кількох адміністративних районів.

«Кожна структура має об’єктивний характер і елементи її не можна встановлювати довільно, оскільки вони формуються на основі дії ринкових, ресурсних, організаційних та виробничих закономірностей та існують реально» [112, с.24]. На формування територіальної структури рекреаційного господарства регіону впливають економічні, соціальні, екологічні, політико-правові, природно-географічні фактори та географічне положення (рис.1.5).

«Формування і розвиток складових кожної структури є динамічним процесом, який удосконалюється в просторово-часовому аспектах» [10]. Механізм впливу різних факторів формування територіальної структури регіонального

рекреаційного комплексу досить складний та спрямований на досягнення двох головних цілей:

- 1) зростання чисельності рекреаційних підприємств шляхом підвищення рівня рекреаційної освоєності рекреаційних ресурсів під впливом сприятливої дії природних, екологічних та політико-правових факторів;
- 2) збільшення обсягів туристопотоків під впливом зростання рекреаційно-туристської привабливості, покращення іміджу регіону та зростання соціально-економічних параметрів життя потенційних споживачів турпродукту сформованого в регіоні.

Автор: В. Соколовський

Рис. 1.5 Вплив різних факторів на формування територіальної структури РРК

Рекреаційний комплекс ув'язує зосередження рекреаційних підприємств безпосередньо з природними, суспільно-історичними, соціально-економічними, інфраструктурними та екологічними умовами і ресурсами території. Адже, «будь-яка діяльність, в т.ч. і рекреаційна, здійснюється на певній території. Тому важливо виділити елементи територіальної структури рекреаційного комплексу» [112, с.19]. Просторовою основою формування функціонально-територіальної структури виступають системи розселення, тобто населені пункти, що є первинними центрами рекреаційної діяльності.

«При встановленні елементів територіальної структури найкраще користуватись показником концентрації» [112] рекреаційних підприємств. Вихідним об'єктом є рекреаційне підприємство, яке розміщене в населеному пункті, виконує певну рекреаційну функцію, тобто здатне задовольняти рекреантів у їх мотиваційних потребах. Кожен наступний елемент територіальної структури є функціонально складнішим, з більш розгалуженим галузевим складом, з вдосконаленою системою збуту «турпродукту та територіальними межами його споживання. Кожен елемент вищого рангу відрізняється також характером організації та управління» [113].

Загальну структуру елементів територіальної організації регіонального рекреаційного комплексу пропонуємо розглядати за сферою, що відображена на рис.1.6.

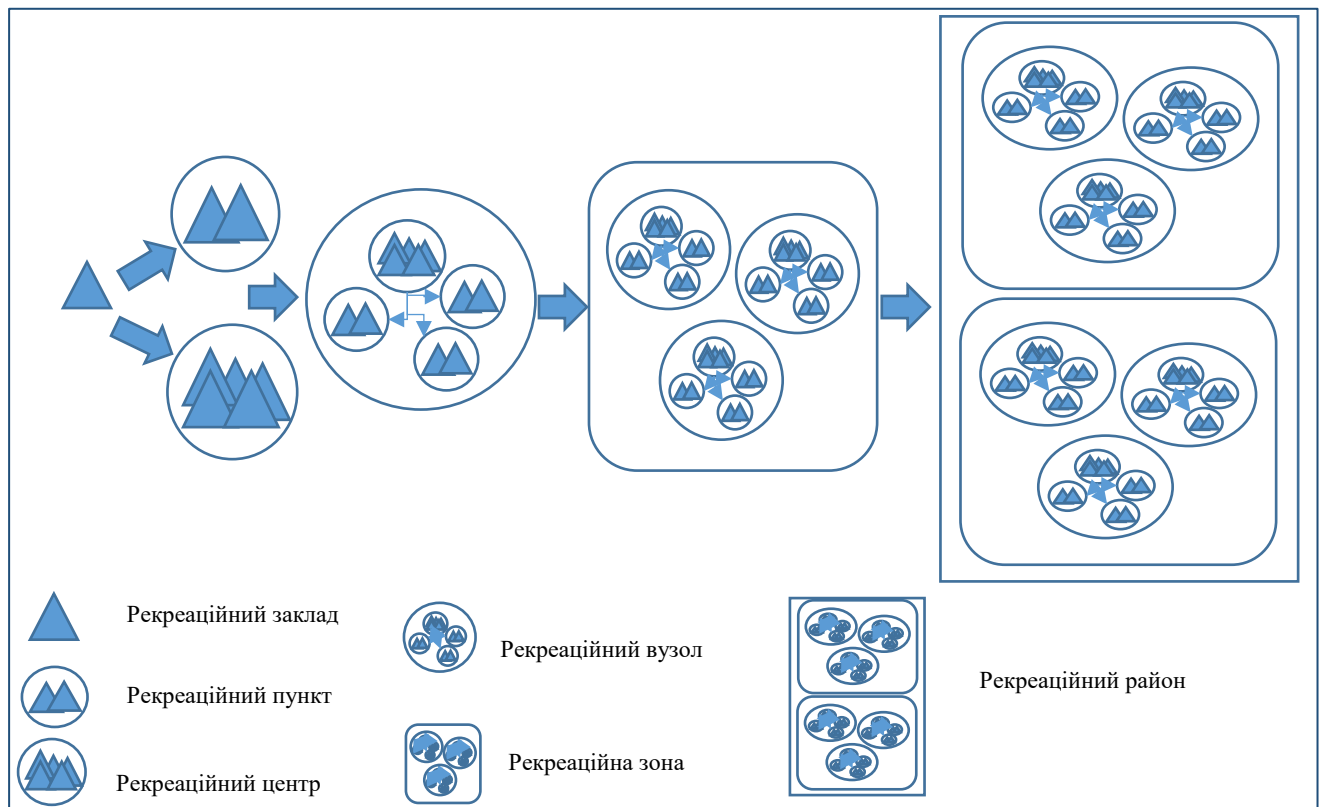
Рекреаційний пункт – це найменший та неподільний елемент територіальної організації РРК, сформований рекреаційними закладами в межах окремого поселення, в якому ці заклади здійснюють рекреаційне виробництво однорідного попиту.

Рекреаційний центр є більш масштабним елементом і характеризується концентрацією кількох рекреаційних закладів різного спрямування в зоні впливу досить крупного населеного пункту (зазвичай центрів ОТГ).

Рекреаційний зона – це територіальне зосередження рекреаційних закладів, пунктів та центрів в межах кількох ОТГ, що володіють схожими рекреаційними

ресурсами та, відповідно, однаковою спеціалізацією рекреаційного обслуговування.

Рекреаційний район формується внаслідок концентрації на визначеній території рекреаційних закладів, пунктів, центрів, вузлів, зон, що характеризуються близькою спеціалізацією, відповідно до наявного потенціалу.

Автор: В. Соколовський за даними [85]

Рис. 1.6 Принципова схема формування територіальної структури РРК

Рекреаційний регіон – це просторове поєднання на визначеній території різних елементів територіальної організації рекреаційної діяльності нижчого рангу (рекреаційні райони, зони, пункти, центри) зі спільною спеціалізацією рекреаційного господарства. Вітчизняні рекреаційні регіони, зазвичай охоплюють територію не менше двох адміністративних одиниць.

Кожен наступний за рангом елемент територіальної структури характеризується складнішими функціональними, галузевими та територіальними параметрами. При їх виділенні обов'язково «враховується рекреаційний потенціал

території, спеціалізація рекреаційної діяльності та особливості концентрації» [120] виробників рекреаційних послуг.

Досить часто, в різних наукових джерелах, елементи територіальної структури рекреаційного комплексу прирівнюють до таксономічних одиниць рекреаційного районування. На наш погляд, це не зовсім коректно, адже територіальна структура більше відображає рівень сформованості РРК, а рекреаційне районування – спеціалізацію окремих таксономічних одиниць.

Подібної думки дотримуються також Б. Пушкар та З. Пушкар, наполягаючи на неправомірності подібного ототожнення, оскільки їм властиві різні принципи і підходи, хоча доволі часто в межах певної території їх межі співпадають. «В основі територіальної структури рекреаційного комплексу, як було зазначено, лежать різні форми територіального зосередження рекреаційної діяльності, а в основі рекреаційного районування – різні рівні територіального поділу праці. Вони базуються на спеціалізації» [112, С.21] з продукування різних послуг і взаємозв'язках між рекреаційними районами.

Важливим елементом дослідження територіальної організації РРК є здійснення системного аналізу рекреаційного господарства регіону з визначенням внутрішньогалузевої та територіальної структури. Для такого аналізу використовуються різні методи: аналітико-статистичні, картографічні, моделювання тощо. Очевидно, що складність подібних досліджень полягає в необхідності аналізу досить різноманітних показників, які, до того ж, вимірюються відносними чи абсолютними величинами. Серед них О. Любіцева пропонує виділяти «натуральні (кількість туристів), вартісні (надходження від туризму), локаційні (кількість та потужність обслуговуючих підприємств)» [12]. З метою виявлення тенденцій зосередження рекреаційно-туристських підприємств більш доцільно використовувати абсолютні величини. В свою чергу, для здійснення порівняльного аналізу територій, логічніше послуговуватись відносними показниками.

Виявлення внутрішнього та зовнішньорегіонального попиту на послуги підприємств, що зосереджені в межах визначеного РРК бажано здійснювати

протягом тривалого періоду з метою аналізу тенденцій його зростання/падіння в динаміці. Для подібних задач також доцільно використовувати як вартісні так і натуральні показники.

Вивчення територіальної організації РРК доцільно також супроводжувати аналізом рівня рекреаційного освоєння території, адже цей показник окреслює перспективи розширення рекреаційного господарства та вдосконалення його структури.

«Для вивчення економічної складової рекреаційної сфери доцільно використати показник рекреаційно-туристичної освоєності території:

$$Pe = (G * R) * i \quad (1.1)$$

де: Pe - рівень освоєння території через використання рекреаційно-туристичного потенціалу;

G – густина населення;

R – коефіцієнт сприятливості природних умов для рекреаційного освоєння території;

i – індекс відносної туристичної освоєності території» [112, с.32].

Визначення гранично допустимих параметрів рекреаційного освоєння в свою чергу визначається відповідно до максимальної рекреаційної місткості території, що визначається за формулою 1.2 [112, с.26].

$$V_1 = \frac{N_1 * S_1 * C}{D_1} ; \quad (1.2)$$

де: V_1 – рекреаційна місткість території, осіб;

N_1 – норма рекреаційного навантаження на одиницю території, осіб/км²;

S_1 – площа території;

C – тривалість рекреаційного періоду, днів;

D_1 – середня тривалість перебування туристів на іншій території днів.

На підставі встановленої граничної місткості РРК, стають зрозумілими максимально можливі обсяги вхідних рекреаційних потоків, а рівень освоєності відображає існуючий рівень сформованості РРК та перспективи його розвитку стосовно можливостей приймати максимальні потоки.

Обсяги рекреаційних потоків значною мірою залежать не лише від потенціалу та рівня освоєння ресурсів, а й від рівня розвитку рекреаційної інфраструктури, яку характеризують показники чисельності рекреаційних закладів, їх місткості та заповненості. Суттєво впливає також пропускна спроможність транспортної системи і рівень розвитку транспортної інфраструктури.

«Транспортну інфраструктуру, крім показників мережі і обсягів перевезень, характеризує показник Енгеля [112, с.31]:

$$d = \frac{l}{\sqrt{SP}}; \quad (1.3)$$

де, d – коефіцієнт забезпечення території транспортною мережею

l – довжина транспортних шляхів

S – площа території

P – кількість населення» [112, с.31]

На підставі визначення рівня сформованості рекреаційного господарства та розвитку транспортної інфраструктури, можна зрозуміти виробничі можливості, відповідно до яких формується чи вдосконалюється галузева і територіальна структура РРК.

Важливим продовженням дослідження виробничих можливостей РРК є оцінка результативності за окремими параметрами. Наприклад, О. Любіцева рекомендує здійснювати соціально-економічну оцінку «рівня споживання визначається за вартісними та трудовими показниками. Також як в абсолютних так і відносних одиницях. До таких показників відносяться обсяг послуг в розрахунку на 100 осіб населення, на одного зайнятого в туризмі, або на одиницю потужності

підприємства індустрії туризму. Ці показники дають можливість провести як структурно-галузевий, так і структурно-територіальний аналіз» [12].

Б. Пушкар та З. Пушкар відзначають, що при територіальному аналізі окремих регіонів «найкраще використовувати відносні локалізаційні показники, що характеризують стан розвитку мережі (кількість підприємств в сфері гостинності у розрахунку на населений пункт, сумарна потужність підприємств розміщення в розрахунку на 100 жителів, або на 100 туристів)» [112, с.33]. Також з ними можна погодитись, що в процесі дослідження територіальної структури рекреаційного господарства регіону, варто застосовувати картографічний метод, який «синтезує і уточнює подану інформацію, дозволяє її впорядковувати за певними принципами, проводити класифікацію та типологію за критеріями комплексності розвитку, рівнем сформованості рекреаційної галузі, її співвідношенням з рівнем споживання рекреаційних послуг» [112, с.33] тощо.

Територіальна структура рекреаційного господарства регіону, значною мірою, залежить від наявності, різноманітності та розташування рекреаційних ресурсів.

Територіальну диференціацію та порівняння ступенів однорідності різних видів ресурсів, в т.ч. і рекреаційних «здійснюємо на основі показників їх ентропійної міри концентрації, розрахований за формулою Шеннона» [147, с.42]:

$$H = \sum_{i=1}^N P_i \log_2 pi; \quad (1.3)$$

де, P_i – частка виду ресурсів в інтегральному рекреаційному потенціалі адміністративного району.

Аналіз територіальної організації дозволяє визначити рівень залучення рекреаційних ресурсів до їх господарського використання, виявити внутрішньорегіональні диспропорції розвитку РРК, а також розпочати пошук шляхів оптимізації його функціонування. Також важливо дедалю аналізувати чинники, що впливають на обсяг виробництва і споживання рекреаційних послуг.

Висновки до розділу 1

1. В рамках проведеного дослідження проаналізовано існуючі підходи до визначення сутності рекреаційних ресурсів.
2. Набуло подальшого розвитку визначення поняття рекреаційних ресурсів, адже визначення рекреаційних ресурсів та їх класифікація є важливою проблемою при окресленні ресурсної бази для організації рекреаційної діяльності, тому це питання доволі довгий час залишається дискусійним.
3. В процесі дослідження визначено базові критерії класифікації рекреаційних ресурсів.
4. Виділено чотири генетичних типи рекреаційних ресурсів: природні, природно-антропогенні, суспільно-культурні та соціально-економічні; а також трьох функціональних типів ресурсів – туристські, лікувально-профілактичні та ресурси для відпочинку.
5. Розглянуто основні характеристики та властивості рекреаційних ресурсів, а також напрямки їх використання для організації рекреаційної діяльності.
6. На підставі аналізу рекреаційних ресурсів визначено основу для дослідження рекреаційного потенціалу, а також подальшого обґрунтування створення регіонального рекреаційного комплексу.

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ СЕРЕДНЬОГО ПРИДНІПРОВ'Я

2.1. Комплекс чинників, що визначають формування регіонального рекреаційного комплексу

Середнє Придніпров'я за рекреаційним потенціалом «відноситься до середньорозвинених рекреаційних регіонів України, досить суттєво поступаючись Карпатському, Причорноморському та Київському Придніпров'ю. Хоча, за площею регіон поступається переважній більшості рекреаційних регіонів України (рис. 2.1). Головною особливістю території Середнього Придніпров'я є його центральне положення та розташування на перетині провідних сухопутних транспортних шляхів України. Регіон має значний рекреаційно-ресурсний потенціал, зокрема, сприятливий клімат, акваторію найбільших водосховищ Дніпровського каскаду, джерела мінеральних вод, унікальні ландшафти, різноманітні природно-антропогенні ресурси, різноманітні архітектурні та історичні пам'ятки, археологічні знахідки, мисливські та рибальські угіддя, подієві та біосоціальні ресурси» [149, 152].

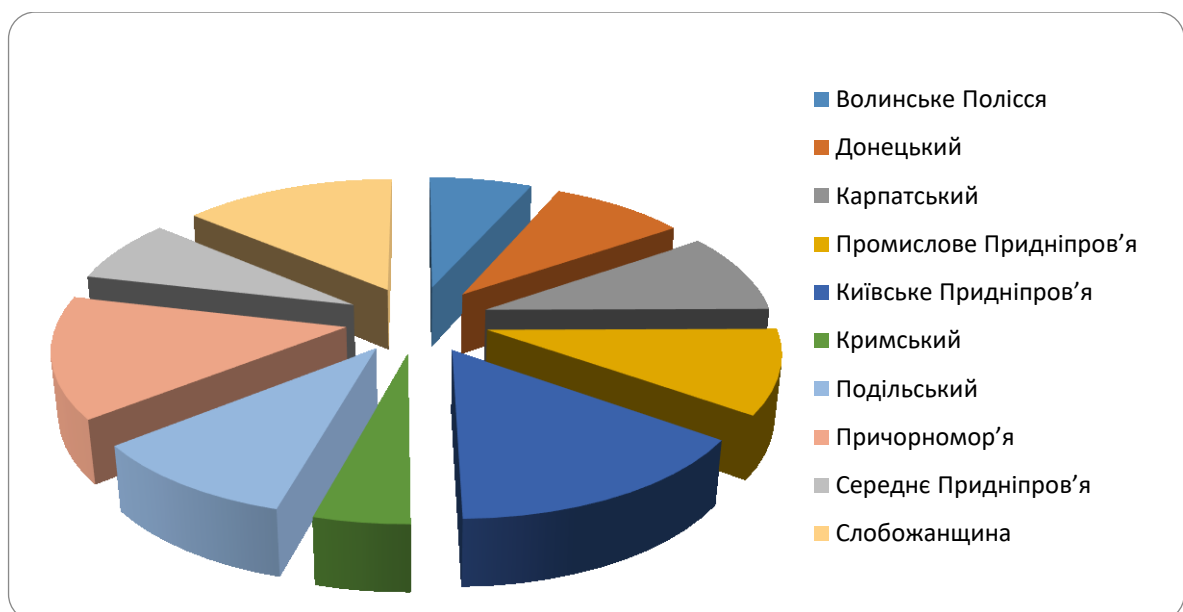

Рис. 2.1 Частка території регіону, % від площі України

*Розраховано автором за джерелом [148,с.124].

Наявність різноманітних «туристсько-рекреаційних ресурсів в поєднанні з факторами розвитку туризму створює умови, які можна визначити як цілком сприятливі для формування регіонального рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я. Оцінюючи фактори, що суттєво впливають на туристсько-рекреаційний потенціал конкретного регіону, варто особливу увагу звернути на екологічні та соціально-економічні особливості, а також особливості транспортної системи» [150].

Екологічна ситуація в регіоні є доволі стабільною, без аварійних ситуацій чи катастроф, які б зумовили значні обсяги шкідливих викидів чи неконтрольоване забруднення території не фіксувалось з кінця минулого століття. Разом з тим, «досягти помітного поліпшення в якості навколишнього середовища поки що не вдалося. Це обумовлено тим, що на виробництві переважають низькотехнологічні та ресурсоємні виробництва, продовжується зниження питомої ваги фондів по охороні навколишнього природного середовища у загальній вартості промислово-виробничих основних фондів, збільшується знос та морально старіє очисне обладнання і технології» [149].

Однією з екологічних проблем є промислове забруднення атмосферного повітря, хоча, «за даними Національної доповіді про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2021 році» [95], переважна більшість території Середнього Придніпров'я, за виключенням м.Черкаси, відноситься до територій з низьким індексом «забруднення атмосферного повітря. За галузями промисловості найбільшими забруднювачами атмосферного повітря в регіоні стали підприємства переробної промисловості – 48% загального обсягу викидів, підприємства транспорту – 24,1% та добувна промисловість і розроблення кар'єрів – 13,7%» [149-150].

Негативний вплив на навколишнє середовище промислових підприємств регіону обмежений незначними за площею ареалами, а тому суттєво не впливає на переважну більшість території Середнього Придніпров'я. Хоча, навіть незначні ареали розвитку хімічної промисловості та урановидобутку, формують серед

потенційних споживачів загальний негативний імідж регіону як не надто сприятливого для організації масової довготривалої рекреаційної діяльності.

За результатами спостережень Кіровоградського та Черкаського обласних центрів «з гідрометеорології, значення радіаційного фону за останні роки не перевищують рівнів природного фону та становлять 10-16 мкР/год (при контрольному рівні природного гамма-фону 25 мкР/год)» [149-150]. Дані показники зайвий раз підтверджують відсутність суттєвих негативних наслідків від промислового освоєння уранових шахт, а навпаки свідчать про невисокий, за середньоукраїнськими мірками рівень радіаційного забруднення, що, в свою чергу, не створює обмежень для розвитку рекреаційного господарства на переважній більшості території регіону.

Негативно впливає на екологічний стан земель Середнього Придніпров'я видобування корисних копалин. В межах регіону нараховується 674 родовища корисних копалин. Загалом розвідано понад 40 видів рудних, паливних та інших ресурсів. «Незважаючи на значні запаси і різноманіття корисних копалин, видобуток їх з року в рік зменшується, що пов'язано з нестачею коштів на їх розробку. Потенційну небезпеку для довкілля області складають відвали гірничих порід з низьким вмістом урану на Інгульській і Смолінській шахтах та з високим – на Новоконстянтинівській» [150].

Підприємства, що займалися видобутком різноманітної будівельної сировини доволі суттєво зменшили обсяги виробництва і використання будівельних матеріалів, що призвело до зменшення кількості працюючих кар'єрів, а консервація кар'єрів не проводиться через брак фінансування. Зазначена проблема, сприяє ерозії ґрунтів на прилеглих територіях та утворенню ярів і провалів. «При цьому частина затоплених кар'єрів почала використовуватися місцевими жителями для купально-пляжного відпочинку та риболовлі, на деяких з них було створено навіть стаціонарні об'єкти рекреації, переважно літньої сезонної експлуатації з обмеженим асортиментом послуг та з незначним потенціалом тимчасового розміщення рекреантів» [152].

Розораність земель в межах Середнього Придніпров'я є однією з найвищих по Україні і коливається від 59,3% (у Черкаській області) до 70,4 % (у Кіровоградській області) від загальної площі, причому частка земель сільськогосподарського призначення коливається від 71,1 до 84,6 % відповідно. Такі високі показники негативно позначається на перспективах розширення мережі природозаповідного фонду, що останнім часом стають важливими рекреаційними територіями інтенсивного використання. Середньорічні втрати ґрунту від ерозії перевищують 16 тон з гектара. Перевищення норм біологічного та хімічного забруднення ґрунтів на більшості території регіону не виявлено. Застосування в сільському господарстві різноманітних стимуляторів росту, пестицидів та агрохімікатів при вирощуванні основних культур до середини минулого десятиріччя з року в рік зменшувалось, а в останні декілька років помітна тенденція до стабільного та, досить часто неконтрольованого, зростання. Така тенденція досить негативно позначається на перспективах росту сільського зеленого туризму, адже у потенційних споживачів немає впевненості в органічності сільськогосподарських продуктів харчування, а гастрономічні мотиви є досить важливими для розвитку такого напрямку рекреаційно-туристської діяльності.

«Однією з найважливіших проблем в регіоні є охорона поверхневих і підземних вод від забруднення. Вона викликана значною диспропорцією між потужностями водозабірних і каналізаційних очисних споруд, а також надмірною зношеністю каналізаційних мереж.

Через незадовільний стан водогонів, цвітіння води в літній період, спостерігаються складності в забезпеченні очищення води до нормативів та забезпечення половини населення якісною питною водою. Так само негативно, згадані явища, впливають на подальші перспективи купально-пляжної рекреації, особливо на водосховищах Дніпровського каскаду» [149], де цвітіння води з середини літнього періоду «відлякує» рекреантів, назважаючи на вкрай сприятливі для купання кліматичні передумови.

Таким чином можна зробити висновок, що «екологічна ситуація в межах Середнього Придніпров'я хоч і не є вкрай сприятливою для розвитку туристсько-

рекреаційної діяльності, але є стабільною з загальною тенденцією на покращення і тому територія рекреаційного регіону придатна для рекреаційних заходів» [151].

Господарський комплекс Середнього Придніпров'я аграрно-індустріальний. Він представлений багатогалузевим сільським господарством та видобувними і обробними галузями промисловості. Найбільш розвиненими галузями промисловості є машинобудування, кольорова металургія, хімічна промисловість будівельних матеріалів, гірничодобувна промисловість, радіоелектронна промисловість та приладобудування, харчова та борошномельно-круп'яна промисловість. Питома вага регіону «в структурі валового регіонального продукту України становить лише 4,0 %. Останнім часом помітна тенденція до зростання ролі сфери послуг, в тому числі й рекреаційно-туристичного господарства, в галузевій структурі господарства регіону.

В регіоні розвинуті залізничний, автомобільний і частково авіаційний та річковий види транспорту. Обласні та більшість районних центрів зв'язані цими видами транспорту з усіма областями України та багатьма державами близького і далекого зарубіжжя» [151; С.16].

Середнє Придніпров'я має вигідне географічне положення і розвинену транспортну мережу. Територію перетинають чисельні залізничні магістралі. Транспортні перевезення здійснюються в основному в напрямку Донбас-Карпати, Північ-Південь та інші, що зв'язують важливі промислові та сільськогосподарські райони півдня з північними, західними та східними регіонами України. Експлуатаційна довжина залізниць – 1481 км, з яких електрифіковано 989 км. Густота мережі залізничних шляхів – 32 км на 1000 кв. км. Головні магістралі: Чернігів-Одеса, Київ-Донецьк, Київ-Херсон, Знам'янка-Миколаїв. Основні залізничні вузли – Знам'янка, Помічна, Гайворон, Долинська, ім. Т.Шевченка і Христинівка.

Автомобільний транспорт має вирішальне значення в перевезенні пасажирів і вантажів на короткі відстані, що особливо актуально для досить компактного регіону. Загальна довжина автомобільних шляхів становить понад 12,1 тис. км, у

т.ч. з твердим покриттям – понад 11,9 тис. км. Щільність автошляхів – 296,5 км на 1000 кв. км, що відповідає середньому показнику по Україні.

Значний вплив на розвиток рекреаційно-туристської галузі області має система розселення. Загальна чисельність населення Середнього Придніпров'я» [120] на 01.01.2022 р. становить 2061,5 тис. чоловік (5,0 % населення України). «Меншу кількість населення серед інших рекреаційних регіонів має лише Кримський ($\approx 4,3\%$).

Значення соціально-економічних умов та факторів, які породжують потребу в рекреаційно-туристських послугах, є визначальним для організації рекреаційної діяльності на великих територіях. Для України, взагалі, та для Середнього Придніпров'я, зокрема, основними є соціально-економічні фактори, які реалізують рекреаційно-туристські потреби, а саме: зростання середніх доходів населення регіону та загалом в Україні, транспортна забезпеченість та доступність, наявність рекреаційно-туристських підприємств, кадровий потенціал системи туризму, розвиненість соціальної інфраструктури, частини матеріального виробництва, що працює на рекреаційно-туристську галузь, вигідність економіко-географічного положення регіону» [89].

2.2. Природно-ресурсний та природно-антропогенний потенціал рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я

«Вигідне географічне положення та сприятливі природні умови Середнього Придніпров'я обумовлюють розвинутість і різноманітність рекреаційно-туристських ресурсів – природних, природно-антропогенних та суспільно-історичних. Аналізуючи потенціал рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я необхідно, перш за все, виявити загальні ресурсні передумови розвитку економіки. Компонентна структура природно-ресурсного потенціалу дає змогу прослідкувати наявність природних ресурсів в регіоні та дозволяє визначити

перспективні напрямки становлення галузей спеціалізації економіки як країни в цілому, так і її регіонів» [156]. За даними українського географа В.П. Руденка, «на Середнє Придніпров'я припадає 6% природно-ресурсного, а також 6,5 % природно-рекреаційного від загальноукраїнського потенціалу (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Компонентна структура природно-ресурсного потенціалу України

	Частка території регіону, % від площі України	Сумарний потенціал, % від підсумку по Україні	Потенціал ресурсів, %					
			мінеральних	водних	земельних	лісових	фауністичних	природних рекреаційних
Волинське Полісся	6,7	3,5	3,0	17,2	55,1	16,2	0,5	8,0
Донецький	8,8	21,7	73,3	5,8	15,3	0,6	0,2	4,8
Карпатський	9,4	9,7	9,5	26,5	30,6	14,7	0,2	18,5
Промислове Придніпров'я	9,8	14,8	44,6	12,5	35,5	0,5	0,6	6,3
Київське Придніпров'я	15,1	10,5	6,7	13,7	59,5	8,3	0,7	11,1
Кримський	4,5	6,0	10,0	19,3	39,0	1,8	0,3	29,6
Подільський	10,1	8,4	2,3	12,4	75,5	4,0	0,4	5,4
Причорномор'я	14,2	9,5	2,1	19,0	68,5	0,9	0,9	8,6
Середнє Придніпров'я	7,5	6,0	8,3	12,3	69,0	3,1	0,8	6,5
Слобожанщина	13,9	10,5	9,7	12,8	62,7	4,8	0,9	9,1
Всього по Україні	100,0	100,0	28,3	13,1	44,4	4,2	0,5	9,5

*Розраховано автором за джерелом [148,с.124].

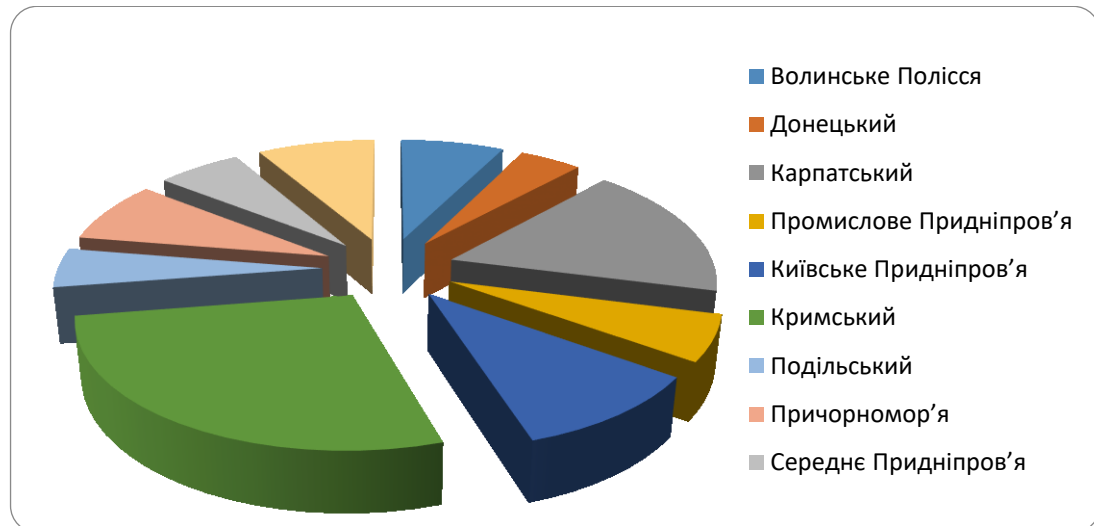
В.П. Руденко весь природно-рекреаційний потенціал України оцінюється в 5201,4 млн. ум. од., на Середнє Придніпров'я припадає 338,1 млн. ум. од., що становить 6,5 % від загальноукраїнського потенціалу (рис 2.2).

Природно-кліматичний потенціал регіону становить 183,6 тис. га, в т.ч. ресурсів відпочинку і туризму – 153,4 тис. га, ресурсів санаторно-курортного лікування – 87,2 тис. га. Потенційна ж потреба населення в рекреаційних територіях становить 129,8 тис. га, що свідчить про достатній природно-рекреаційний потенціал регіону [152].

«При всій важливості об'єктів історії і культури в рекреаційному потенціалі певної території природна його складова займає переважаюче місце, являючись однією з основних матеріальних передумов рекреації взагалі і туризму зокрема.

Характер природних умов суттєво впливає на формування і розвиток рекреаційних комплексів, бо природні ресурси відіграють важливу роль у виборі» [16] відпочиваючими району подорожі та відпочинку. Рекреанти

враховують особливості ландшафтів і клімату, багатство і різноманітність рослинного і тваринного світу, природні можливості для занять спортом, мисливством, рибальством тощо.

*Розраховано автором за джерелом [148,с.124].

Рис. 2.2 Потенціал природних рекреаційних, % від сумарного по Україні

Ресурсне забезпечення Середнього Придніпров'я «характеризується значними запасами різноманітних рекреаційних ресурсів при невисокій частці територій суто рекреаційного призначення. В регіоні загальна площа земель можливого рекреаційного використання близько 550 тис. га, що складає всього 16% його загальної території, наближаючись до середнього показника по Україні.

Особливо важливими рекреаційними ресурсами регіону є кліматичні, ландшафтні, флористичні, фауністичні, орографічні, гідрологічні, бальнеологічні природні ресурси, а також дуже різноманітні природно-антропогенні ресурси» [1].

Кліматичні рекреаційні ресурси слід розглядати як «окремі метеорологічні елементи та їх поєднання, які зазвичай визначають місце, час та напрямок рекреаційної діяльності. В даному ракурсі, кліматичні ресурси розглядаються як додатковий вид для організації різних видів рекреаційної діяльності в комплексі з іншими рекреаційними ресурсами. Також кліматичні ресурси варто розглядати як основну ресурсну базу кліматолікувальної діяльності, адже комфортні погодні умови, наявність сонячного сяяння, ультрафіолетової радіації, чистого насиченого

фітонцидами та іонами повітря та інших кліматичних параметрів у сукупності сприяють проведенню різноманітних рекреаційних занять» [152-153].

Для Середнього Придніпров'я характерні сприятливі кліматичні умови: помірно-континентальний клімат з добре виявленими порами року, м'якою зимою і теплим літом. Середня річна температура повітря складає $+7,3^{\circ}\text{C}$, липня $+20,1^{\circ}\text{C}$, січня $-5,9^{\circ}\text{C}$, найвища зафіксована температура $+39^{\circ}\text{C}$, найнижча -41°C . Безморозний період у середньому триває 250 днів. Число днів із середньодобовою температурою вище $+10^{\circ}\text{C}$ становить 165. Річна кількість опадів складає 450-550 мм, більшість з яких випадає у весняно-літній період. Кількість днів з опадами досягає 130-150 днів на рік.

Територією регіону, орієнтовно по центру Кіровоградщини з південного заходу на північний схід проходить смуга високого атмосферного тиску – вісь Воєйкова, на північ від якої переважають вологі повітряні маси, що їх приносять західні вітри з Атлантики, на південь – континентальні повітряні маси. В кліматичному відношенні Середнє Придніпров'я має досить великі можливості для розвитку рекреації, особливо кліматотерапії.

Завдяки своєму географічному положенню, клімат області відзначається подовженістю сонячного сяяння (більше 1900 годин на рік) і значною кількістю сумарної сонячної радіації упродовж року (близько 100 ккал/см^2), більша частина якої припадає на теплу пору, особливо на травень-вересень. Днів без сонця мало, середня річна їх кількість складає 90-95, а влітку, як правило, такі дні майже відсутні.

Найбільш сприятливими територіями для розвитку рекреації з точки зору метеорологічних умов є прибережні території водосховищ, особливо Дніпровського каскаду, а також береги великих річок. «Кліматичні ресурси Середнього Придніпров'я сприятливі для створення тут оздоровниць для людей із хворобами органів дихання, травлення, нервової системи, з обмінними порушеннями та серцево-судинними хворобами, організм яких пристосований до чітко вираженої сезонної ритміки, а також для літнього оздоровлення дітей, які дуже вразливі до простудних захворювань. Найбільш сприятливим для відпочинку

є теплий період, з травня по жовтень. В регіоні дуже слабо проявляється циклонічна діяльність у холодну пору року і практично повністю відсутня у теплий період. Значна тривалість сонячного сьйва у квітні-червні та висока прозорість атмосфери є причинами поширення захворюваності на рак шкіри» [152,154]. Також надмірне опромінення УФ-променями часто негативно позначається на стані здоров'я людини, зокрема на нервовій, серцево-судинній та інших системах.

Із «ландшафтних, флористичних та фауністичних рекреаційних ресурсів найбільше значення для рекреації і туризму мають об'єкти і території в межах лісових масивів та найбільших водних об'єктів регіону. Широкий розвиток відпочинку і туризму, пов'язаний з використанням лісів, привів до того, що останні, зберігаючи властивості продуцентів деревної сировини і побічних продуктів, набули нових властивостей – джерела рекреаційних послуг.

Для організації відпочинку є також сприятливі території, що зайняті лісовими масивами, яких в регіоні майже 526 тис. га. Ліси і лісонасадження становлять близько 11,4% території Середнього Придніпров'я, при середньому показнику по Україні 15,6%, що свідчить про певний дефіцит, особливо в межах степової зони. Ліси в значній мірі сприяють залученню рекреантів, виступаючи в якості складової частини комплексного ландшафтного, так і в якості провідного самостійного ресурсу» [156]. Ліс відіграє важливу роль в успішному розвитку рекреаційних комплексів. Найважливіша властивість природного потенціалу лісу – здатність лісових насаджень позитивно впливати на психічний і фізичний стан людини, забезпечувати відновлення її працездатності. Окрім того, рослини суттєво впливають на цілющі якості клімату території, мають водоохоронне значення та сприяють формуванню пейзажного різноманіття. Завдяки сприятливим кліматичним умовам Середнє Придніпров'я багате на рослинність, представлену цінними мальовничими лісами та лучним різнотрав'ям, що, на жаль, збереглися лише в заплавах рік.

Регіон розташований в зонах лісостепу та північного степу, основне місце в рослинному покриві якого займають лісові та степові ландшафти, що частіше ростуть уздовж річок, на підвищених, розчленованих балками ділянках вододілів

серед розораних полів. Також «варто відзначити наявність на території регіону 179 видів рідкісних та зникаючих представників флори та 202 – фауни, що значно підвищують естетичні, пізнавальні та атрактивні характеристики природних ресурсів Середнього Придніпров'я.

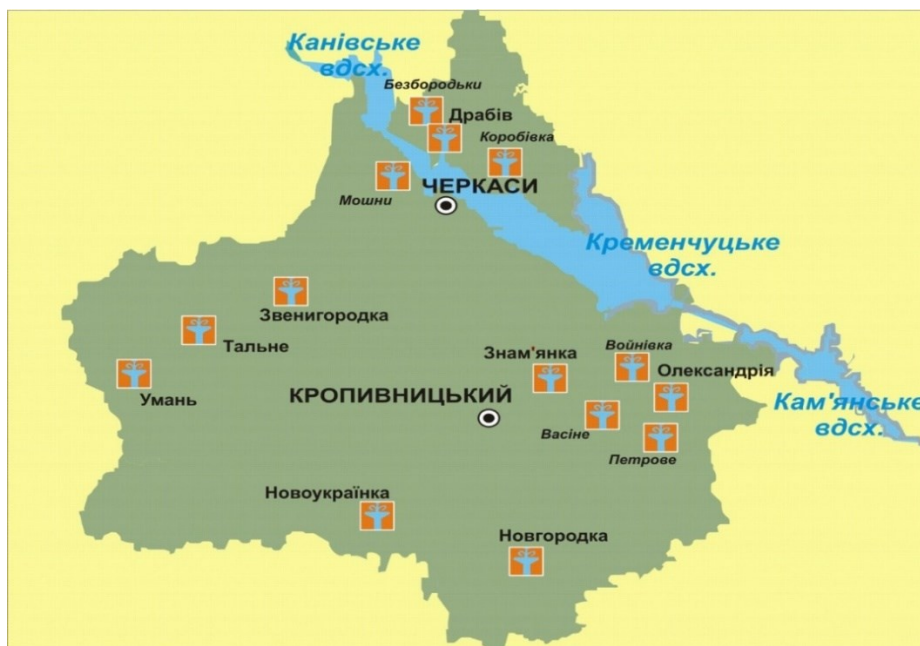
В орографічному відношенні територія Середнього Придніпров'я поділяється на дві частини, що розділені р. Дніпро. Правобережжя займає переважну більшість території та представлене Придніпровською височиною з висотами переважно 150-250 м, що розчленована глибокими ярами і річковими долинами. На Правобережжі пізнавальною та спортивно-туристичною привабливістю особливо виділяються Мошногірський кряж в межах Канівського заповідника та горбогір'я в Звенигородському районі з єдиним в регіоні лижним курортом «Водяники», а також каньйони річок в межах кристалічного щита. На Лівобережжі можна спостерігати типовий низовинний рельєф, який є частиною Придніпровської низовини з абсолютними висотами, що не перевищують 150 м» [155]. Одним з наймальовничіших куточків регіону є височинна ділянка поблизу м. Канева, де на поверхню виходять дислоковані породи, утворюючи гірський краєвид. Зазначена територія у межах Середнього Придніпров'я (від с.Трахтемирів до с.Хмільна) виділяється своєю припіднятістю, винятково глибокою та густою розчленованістю рельєфу, за що цю частину правобережного Дніпра звать Канівськими горами. Мальовничий, привабливий рельєф регіону сприяє розвитку масового відпочинку переважно в літню пору року та має перспективи для зимового спортивного освоєння за умови інфраструктурного розвитку відповідних територій.

«В сучасній практиці організації рекреаційної діяльності особлива роль належить гідрологічним ресурсам. Вони дають можливість займатися купально-пляжною та лікувально-профілактичною діяльністю, а також різноманітними видами спорту та спортивним туризмом. Серед рекреантів найбільш популярними є водойми з морською водою, але відсутність таких об'єктів можливо компенсувати прісноводними водоймами, яких на території Середнього Придніпров'я вдосталь. Річки, озера і водосховища значною мірою можуть

задовольнити попит на відпочинок біля води, хоча й мають, в основному, місцеве рекреаційне значення. Крім того досить часто існують вікові та медико-кліматичні обмеження зміни клімату для рекреаційних цілей для окремих категорій споживачів, яким краще відпочивати в умовах звичного для них клімату» [157].

На території регіону «протікає 2 великих річки – Дніпро та Південний Буг, 12 середніх і 1348 малих річок загальною протяжністю 12,5 тис. км. За кількістю водосховищ (121) та ставків (5135) регіон займає провідне місце в Україні. Особливо варто відзначити наявність на території регіону Кременчуцького, Канівського та Кам'янського водосховищ, що є найбільшими в Україні. Крім традиційних водних видів рекреації, з кожним роком зростає популярність риболовлі як напрямку промислово-прогулянкового відпочинку, а рибогосподарський потенціал водних об'єктів регіону суттєво впливає на масштаби їх використання.

Природні ресурси підземних вод є одним із основних джерел господарсько-питного водопостачання населених пунктів, а окремі родовища володіють лікувальними властивостями» [158]. Природні мінеральні води є одним з найважливіших факторів рекреації, особливо лікувальної (рис.2.3).

Автор: В. Соколовський [156; С.157]

Рис.2.3 Бальнеологічні ресурси Середнього Придніпров'я

«Багаті на радон, залізо, сірковуглець води, використовується для лікування захворювань опорно-рухового апарату, периферійної нервової системи» [158]. Мінеральні води «Мошногірська» і «Славутич» виявлені біля с. Мошни Черкаського району та води, що залягають біля смт. Драбів та с. Безбородьки Золотоніського району, за своїм складом та дією подібні до «Миргородської», «тобто застосовуються для лікування органів травлення. Води даного типу, з мінералізацією до 7,0 г/дм³ можуть застосовуватися для внутрішнього споживання, а для зовнішнього з мінералізацією від 14 до 27 г/дм³» [160].

Таблиця 2.2

Мінеральні води Середнього Придніпров'я

Місцезнаходження родовища		Хімічний склад	Лікувальні властивості
Кіровоградська область	Новгородка	азотні сульфатно-хлоридні, натрієво-кальцієві води, з вмістом радону, бромиду, фтору, заліза та марганцю	лікування захворювань опорно-рухового апарату
	Новоукраїнка		
	Войнівка	гідрокарбонатно-сульфатно-натрієві води з вмістом радону	лікування захворювань опорно-рухового апарату, периферійної нервової системи
	Олександрія		
	Знам'янка	Гідрокарбонатно-хлоридні з вмістом радону та заліза; та прісні, карбонатно-натрієво-кальцієві цінні як радонові.	лікування захворювань опорно-рухового апарату, периферійної нервової системи
	Петрове		
Васіне			
Черкаська область	Звенигородка	слабомінералізовані, радонові	лікування захворювань опорно-рухового апарату, периферійної нервової системи
	Тальне		
	Умань		
	Безбородьки	«Миргородська»	лікування органів травлення
	Коробівка		
	Мошни	Радонові з вмістом заліза, сірковуглецю	

* розроблено автором за даними [152-53, 157-160]

Слід зазначити, що «крім згаданих вище розвіданих родовищ на щиті відомо багато проявів радонових вод у вигляді джерел або в побутових колодязях. Зокрема, можна назвати смт. Голованівськ, м. Благовіщенське, і м. Гайворон Кіровоградської області, а також в межах Звенигородського та Уманського районів Черкаської області. Ці райони є перспективними для пошуку мінеральних вод, а родовища потребують детальної розробки та досліджень.

Особливу групу рекреаційних ресурсів сформували природоохоронні території – заказники, пам'ятки природи, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, дендропарки тощо. За результатами даних обліку територій та об'єктів природно-заповідного фонду, поданих органами виконавчої влади на місцевому рівні, що забезпечують реалізацію державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища» [157], станом на 20.01.2021 природно-заповідний фонд України має в своєму складі 8327 території та об'єктів загальною площею 4,3 млн. га в межах території України. З них на території Середнього Придніпров'я розташовано 765 об'єкти ПЗФ загальною площею майже 107 тис.га, що складає 9,18% загальнодержавного кількісного фонду (табл.2.3).

Таблиця 2.3

*Природо-заповідний фонд Середнього Придніпров'я
(одиниць, станом на 01.01.2021 року**)*

Об'єкти природо заповідного фонду	Всього	в т.ч. значення	
		державного	місцевого
Заповідники	1	1	-
Національні парки	3	3	-
Регіональні ландшафтні парки	3	-	3
Заказники, з них:	321	11	310
<i>ботанічні</i>	82	3	79
<i>гідрологічні</i>	122	2	120
<i>ентомологічні</i>	12	-	12
<i>загальнозоологічні</i>	14	1	13
<i>іхтіологічні</i>	1		1
<i>ландшафтні</i>	73	5	68
<i>лісові</i>	9	1	8
<i>орнітологічні</i>	12	3	9
Пам'ятки природи, з них:	251	8	243
<i>ботанічні</i>	145	1	144
<i>геологічні</i>	33	-	33
<i>гідрологічні</i>	46	1	45
<i>зоологічні</i>	5	1	4
<i>комплексні</i>	22	5	17
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	76	8	68
Заповідні урочища	107	-	107
Зоопарки	1	1	-
Дендропарки	2	2	-
Разом	765	34	731

* розраховано автором за даними Державної служби статистики України, КОДА та ЧОДА

** з урахуванням доповнень на 20.04.2023 в Черкаській області

Регіон має унікальний ресурсний потенціал для розвитку екологічного туризму, адже з 11 категорій природно-заповідного фонду України тут наявні 9, відсутні лише ботанічні сади та біосферні заповідники [156]. Хоча, відповідно до програми формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки, передбачалось створення Українського лісостепового біосферного заповіднику на базі Канівського природного заповідника, але проект указу не був погоджений власниками та розпорядниками земель [161].

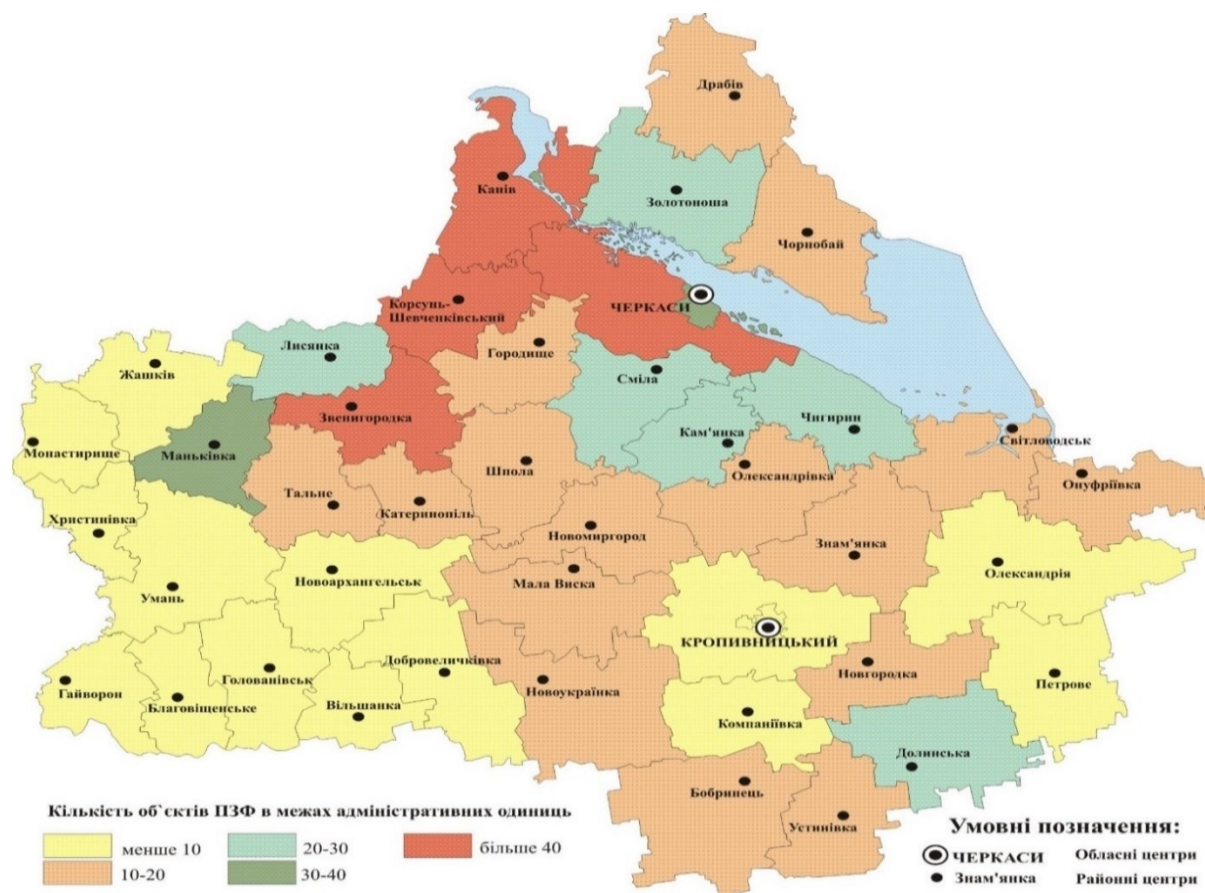
«Загальна площа земель природно-заповідного фонду становить 175,7 тис. га, що становить 4,02% загальної площі ПЗФ України. Щоправда, багато природоохоронних об'єктів місцевого значення існують лише на папері, тобто природоохоронний режим не виконується багатьма землекористувачами, що є відповідальними, згідно законодавства, за його збереження і підтримку» [156].

Найвідомішими об'єктами в межах Середнього Придніпров'я є Канівський заповідник, Нижньосульський, Холодноярський та Білоозерський національні парки, дендропарки «Софіївка» та «Веселі Боковеньки», парки пам'ятки садово-паркового мистецтва: Тальнівський, Козацький, Корсунь-Шевченківський, Соснівський, парк Декабристів та інші. «На регіональному рівні вкрай важливе значення для розвитку екологічного та інших напрямків туризму мають регіональні ландшафтні парки: Трахтемирів, Світловодський та Боковеньківський ім. М. Л. Давидова.

Загалом на території Середнього Придніпров'я сформовано базову мережу природно-заповідного фонду, яка здебільшого охоплює найцінніші природні комплекси або їх ділянки» [156]. «Проте, ще не всі природні комплекси та об'єкти, які потребують збереження та охорони, отримали необхідний природоохоронний статус» [163]. Загальнодержавною та регіональними програмами формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 р. та «Національною програмою екологічного оздоровлення Дніпра та поліпшення якості питної води» [164] в межах Середнього Придніпров'я передбачалось «створення кількох нових та збільшення площ існуючих національних природних парків, загальною площею близько 400 тис.га, зокрема: Черкаський Бір, Середньо-Придніпровський,

Трахтемирівський, Переяслав-Хмельницький та Чорноліський. Державна та регіональна політика у галузі формування екологічної мережі передбачає також формування та розширення регіональних ландшафтних парків: Тимошівський, Рось, Сунківський, Світловодський, Кременчуцькі плавні, Дніпровсько-Тясминський, Шуляцький, Долина Гірського Тікича та інших об'єктів ПЗФ у межах водно-болотяних угідь, лісостепових масивів, головних річок» [162-164]. Очікуваними наслідками поточних та планових природоохоронних заходів є «доведення площі природного-заповідання в межах Середнього Придніпров'я до 10%, що є мінімальним рекомендованим показником сукупної площі природних територій з особливим режимом охорони, відповідно до стандартів Європейського Союзу.

В межах Середнього Придніпров'я спостерігається значна нерівномірність розподілу об'єктів ПЗФ по території регіону (рис. 2.4). А подолання цієї проблеми, в значній мірі, залежить від реалізації регіональних заходів державної екологічної політики України» [165, 166].

Автор: В. Соколовський [167; С.241]

Рис. 2.4 Розподіл природно-заповідних об'єктів по території Середнього Придніпров'я

Варто зазначити, що «подальший розвиток природоохоронної мережі є актуальним не лише для реалізації екологічних стратегій різного рівня та збереження біорізноманіття, а й з метою збалансування територіальної організації суспільства та галузевої структури економіки. Крім того, господарське використання таких територій, а, особливо, розвиток екологічного туризму сприятиме зайнятості місцевого населення; формуванню центрів екотуристичного обслуговування, вдосконаленню режимів використання об'єктів рекреації в межах екологічних туристичних маршрутів; модернізації інфраструктури об'єктів природо-заповідного фонду та навколишніх територій.

У багатьох об'єктів природно-заповідного фонду Середнього Придніпров'я екологічні стежки та комплексні маршрути найчастіше функціонують як освітньо-виховні з елементами науково-дослідницьких, а також розважальні, пізнавальні та спортивно-оздоровчі» [167]. Меншою мірою маршрути здатні реалізувати лікувально-профілактичні рекреаційні функції на багатьох об'єктах природно-заповідного фонду у зв'язку з особливостями їх заповідного режиму. «Найкращі умови для розвитку наукового та пізнавального екотуризму мають Канівський заповідник, а також Нижньосульський і Білоозерський національні парки. Пізнавальні та розважальні цілі екотуристів в значній мірі можуть бути реалізовані в межах парків-пам'яток садово-паркового мистецтва та дендропарках регіону.

Додатковим фактором, що стимулює розвиток всіх напрямків екологічного туризму є кліматичні умови, адже територія Середнього Придніпров'я повністю знаходиться в межах сприятливої біокліматичної зони і є комфортною для споживачів рекреаційно-туристичних послуг. Також суттєвого впливу завдає зацікавленість місцевого населення в розвитку екологічного туризму, яка зростає відповідно до рівня їх залучення в соціально-економічні процеси. В свою чергу, активізація господарського використання природоохоронних територій з метою екотуристичної діяльності вимагає наявності професійних кадрів для обслуговування потенційних туристів, а також активізації маркетингового та інформаційного забезпечення майбутньої сформованих туристичних послуг» [167].

Враховуючи «різноплановість природоохоронних об'єктів регіону та існуючий попит на їх послуги, виникає необхідність окреслити перспективні напрямки використання даних об'єктів з рекреаційно-туристичними цілями та визначити механізми їх залучення до господарської експлуатації з дотриманням вимог раціонального природокористування.

Сучасна вітчизняна та світова практика залучення природо-заповідних територій демонструє досить різноманітні варіанти їх цільового використання в рекреаційно-туристичній діяльності» [167]. Враховуючи результати проведеного дослідження, відповідно до мети подорожі можемо виділити наступні напрями екологічного туризму в межах Середнього Придніпров'я:

- науково-дослідницькі експедиції, спеціалізовані тури, конференції, семінари та конгреси науковців, а також польові практики студентів;
- пізнавальний туризм з екологічним, ландшафтознавчим, біологічним, геологічним та іншим спрямуванням;
- освітньо-виховні програми, що включають сукупність навчально-виховних, науково-популярних та тематичних екскурсій по екологічним стежкам, а також розвиток мережі літніх екологічних дитячих таборів;
- спортивно-оздоровчий туризм в межах територій, що включають необхідні ресурси і перешкоди для проведення туристичних походів різної категорії складності;
- розважальні та івент-тури в межах об'єктів з високим рівнем атрактивності, рекреаційної освоєності та стійкості до антропогенних навантажень, наприклад дендропарків та парків-пам'яток садово-паркового мистецтва;
- лікувально-профілактична діяльність в межах територій, що забезпечені бальнеологічними, фіто-лікувальними та іншими цілющими ресурсами.

«Важливим напрямком розвитку екологічного туризму в межах Середнього Придніпров'я вважаємо формування спеціалізованої інфраструктури на природоохоронних територіях та поблизу них» [167]. Не менш важливим напрямком є покращення інформаційного забезпечення рекреаційної діяльності в

регіоні та реклами рекреаційних послуг сформованих підприємствами регіонального рекреаційного комплексу.

2.3. Суспільно-історичний та соціально-економічний потенціал рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я

Особливу роль в розвитку рекреаційної галузі відіграють суспільно-історичні ресурси. Пам'ятки історії й культури є наочним свідченням таланту народу, його тисячолітньої історії та включають «споруди, пам'ятні місця і предмети, пов'язані з історичними подіями в житті народу та розвитком суспільства і держави, витвори матеріальної й духовної творчості» [112], що мають історичну, наукову, художню або іншу культурну цінність.

Суспільно-історичні ресурси, які придатні для рекреації – це «сукупність пам'яток, матеріальної і духовної культури, що можуть бути об'єктами зацікавлення рекреантів. Вони є основою для розвитку пізнавального, розважального, сакрального, ностальгійного, подієвого та інших видів туризму. Існують різні підходи до їх оцінки (О.Бейдик, О. Гринів, В.Кравців, С.Кузик, М.Крачило, О.Любіцева, М. Мацола, Я. Олійник, С.Попович, І. Смаль, В.Явкін, В. Іванунік та ін.) при цьому оцінюється як їх абсолютна кількість, так і щільність на одиницю площі (100 км²), їх цінність» [88] тощо.

Основними характеристиками «культурно-історичних рекреаційно-туристських ресурсів є цінність та привабливість, пізнавальний потенціал. В останній час широкого розповсюдження набула експертна оцінка культурно-історичних ресурсів за значущістю. Згідно з чим за ступенем цінності культурно-історичні рекреаційно-туристські ресурси поділяються на ресурси міжнародного, загальнодержавного (які використовуються для довготривалого відпочинку і туризму), регіонального (для довготривалого відпочинку і туризму, частково – короткотривалого), місцевого значення (для короткотривалого відпочинку,

туризму вихідного дня, частково – довготривалого відпочинку й туризму на міжміських територіях). Привабливість – поняття досить суб'єктивне і кожен турист сам визначає ступінь привабливості кожного об'єкта, враховуючи, наскільки будуть задоволені його пізнавальні, естетичні, науково-пізнавальні інтереси» [152].

Для визначення рівня атрактивності суспільно-історичних ресурсів, вважаємо за доцільне скористатись компілятивною схемою Б. Пушкар і З. Пушкар (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Оцінка атрактивності суспільно-історичних ресурсів [112, с.29]

Групи об'єктів	Бали
1. Археологічні об'єкти	
<i>1.1. Території первісного заселення, стоянки, поселення, кургани</i>	1
<i>1.2. Древні городища. Давні поселення.</i>	2
2. Меморіальні пам'ятки, пов'язані з історичними подіями, національно-визвольними змаганнями, війнами, і пам'ятники їх учасникам, діячам історії і культури.	
<i>2.1. Окремі пам'ятки, меморіальні дошки.</i>	1
<i>2.2. Група пам'яток, пам'ятники і меморіальні дошки, що мають високу мистецьку цінність.</i>	2
<i>2.3. Пам'ятні місця подій, що підтверджуються історичними джерелами. Меморіальні комплекси.</i>	3
3. Пам'ятки архітектури	
<i>3.1. Частково збережені елементи оборонних споруд, громадських споруд, палацево-паркових ансамблів.</i>	1
<i>3.2. Сучасні пам'ятки архітектури, що зведені з використанням нових технологій, композиційних рішень.</i>	2
<i>3.3. Повністю збережені елементи чи комплекси оборонних будівель, громадських споруд, палацево-паркових ансамблів, садиби народної архітектури</i>	3
<i>3.4. Поселення, що визнанні як пам'ятки народної архітектури під відкритим небом.</i>	4
4. Сакральні споруди	
<i>4.1. Окремі культові споруди різного стилю. Фрагменти культових споруд.</i>	1
<i>4.2. Комплекси різностильових культових споруд.</i>	3
<i>4.3. Комплекси культових споруд одного стилю – центри духовної культури.</i>	5
<i>4.4. Місця паломництва</i>	10
5. Музеї пам'ятки духовної культури	
<i>5.1. Індивідуальні музейні експозиції, місця проживання і поховання видатних людей.</i>	2
<i>5.2. Місця поширення окремих видів фольклору, народних промислів, традицій.</i>	3
<i>5.3. Музеї краєзнавчі, меморіальні, історичні, художні, етнографічні, музеї народної архітектури та побуту.</i>	4

Загальна цінність кожного об'єкта при цьому визначається залежно від його атрактивності з врахуванням розміщення об'єкта у певному типі поселення, на транспортних шляхах, щодо закладів розміщення і харчування та стосовно включення об'єкта у туристичні маршрути» [112, с.29].

Архітектурно-історичні рекреаційні ресурси – споруди громадської, промислової, військової, культової архітектури, садово-паркового мистецтва та архітектурні монументи. Кожен з перерахованих видів ресурсів має різний правовий статус, рівень підпорядкованості, рівень збереженості та цінність для рекреантів, що від них залежить (2.5).

Таблиця 2.5

Архітектурно-історичні пам'ятки України за регіонами

Мезорайони України	Частка території регіону, % від площі України	Загальна кількість пам'яток	З них:		Частка національних пам'яток
			Національного рівня	Місцевого рівня	
Волинське Полісся	6,7	5246	353	4893	6,7
Донбас	8,8	10900	69	10831	0,6
Промислове Придніпров'я	9,8	14161	75	14086	0,5
Київське Полісся	15,1	16794	851	15943	5,1
Крим	4,5	14364	269	14095	1,9
Причорномор'я	14,2	15877	203	15674	1,3
Поділля	10,1	11013	623	10390	5,7
Середнє Придніпров'я	7,5	14731	119	14614	1,1
Слобідська Україна	13,9	15394	333	15061	2,2
Українські Карпати	9,4	16685	1260	15425	7,6
Всього по Україні	100,0	130789	4145	126644	3,2

* розраховано автором за даними Державної служби статистики України, МКІП, КОДА та ЧОДА

«Середнє Придніпров'я має значну кількість культурно-історичних пам'яток різних епох, які охоплюють період від палеоліту до наших днів. З цією землею тісно пов'язані сторінки Трипільської культури, корені зародження волелюбного

козацтва. Тут Богдан Хмельницький творив першу незалежну Українську державу. Саме ця земля дала Україні її духовного пророка – Тараса Шевченка.

Нині в межах регіону взято під охорону держави більше 14731 нерухому пам'ятку історії, археології, містобудування та архітектури, монументального мистецтва. З них, 14614 – пам'ятки місцевого значення та 119 – національного значення (табл.2.6). Найбільша кількість припадає на пам'ятки археології – 9743 та пам'ятки історії – 3738 одиниць. Також на території регіону наявні близько 1 тисячі пам'яток архітектури та містобудування, а всі інші відносяться до пам'яток монументального та садово-паркового мистецтва» [168].

Таблиця 2.6

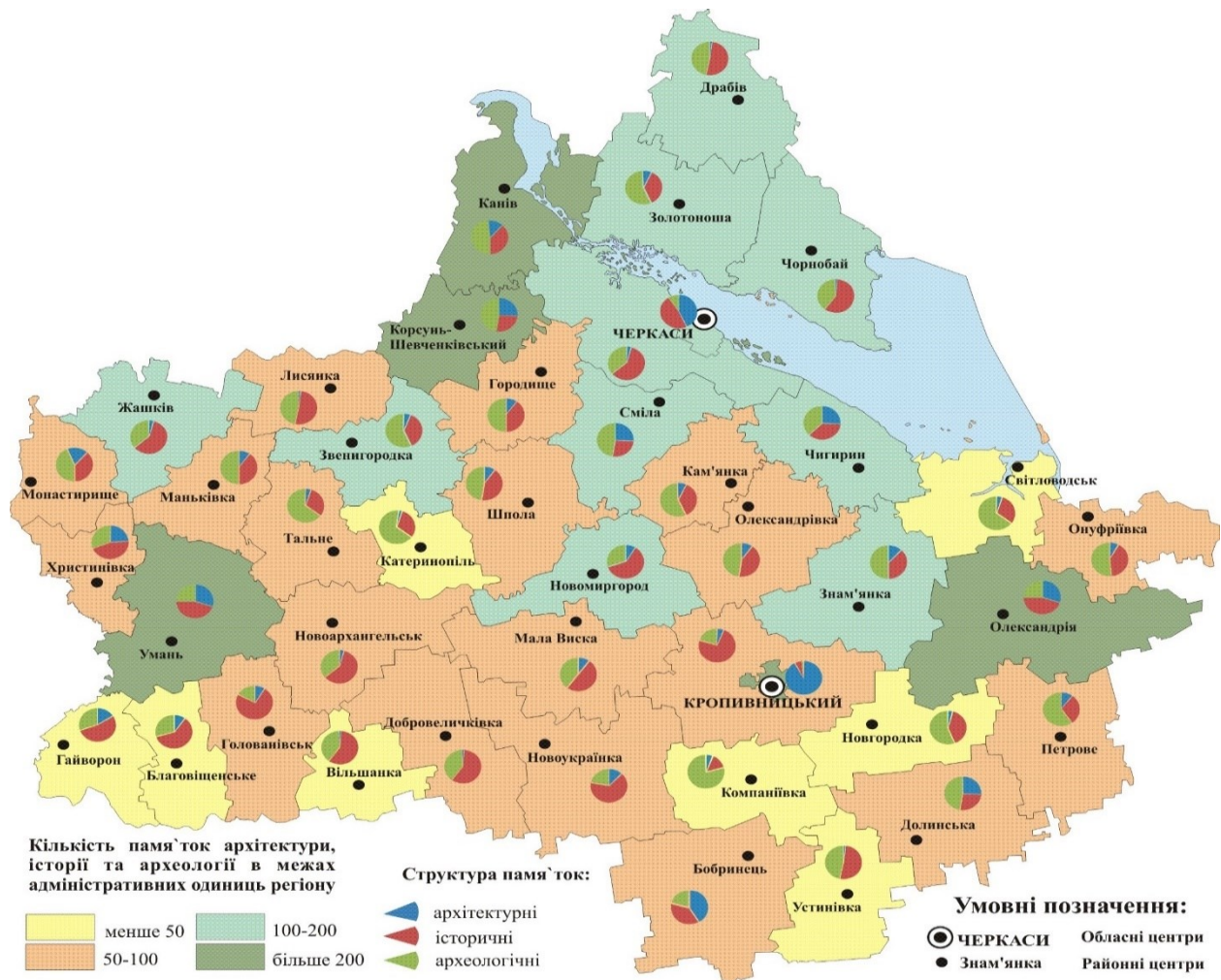
*Архітектурно-історичні туристичні ресурси національного значення
Середнього Придніпров'я, станом на 2020 р.*

Регіон	Кількість, од., в т.ч. :						
	пам'ятки історії та монументального мистецтва	пам'ятки архітектури, в т.ч.:			пам'ятки археології	пам'ятки садово-паркового мистецтва	Всього
		військової	культової	громадської			
Кіровоградська область	1	7	5	5	4	3	25
Черкаська область	10	3	25	19	29	8	94
Разом Середнє Придніпров'я	11	10	30	24	33	11	119

На підставі «аналізу суспільно-історичних об'єктів національного значення, було виявлено, що найвища їх щільність спостерігається у межах м. Кропивницького, Канівської, Корсунь-Шевченківської та Чигиринської громад. Значною щільністю суспільно-історичних туристичних ресурсів національного значення вирізняються» [168] також Звенигородська, Золотоніська, Кам'янська, Тальнівська, Уманська, Христинівська, Шполянська громади та м. Черкаси. Найменша щільність суспільно-історичних пам'яток національного значення

спостерігається у Городищенській, Долинській, Драбівській, Знам'янській, Катеринопільській, Лисянській, Маньківській, Новоархангельській, Новомиргородській, Олександрівській, Онуфріївській, Світловодській, Смілянській та Чорнобаївській громадах. Взагалі відсутні суспільно-історичні ресурси національного значення в 18 громадах Кіровоградщини та 11 громадах Черкащини.

Варто зазначити, що «кількісний аналіз є однобічним показником туристичної привабливості певної території, оскільки не враховує цінності того чи іншого туристичного об'єкту. Територіальний розподіл архітектурно-історичних ресурсів за районами Середнього Придніпров'я» [168] наведено на рис. 2.5.

Автор: В. Соколовський [168; С.45]

*після публікації відбулись зміни адміністративно-територіального устрою

Рис. 2.5 Територіальна диференціація архітектурно-історичних ресурсів Середнього Придніпров'я

В екскурсознавстві заведено класифікувати екскурсійні об'єкти за семантичними ознаками – військово-історичні, «архітектурні, літературні тощо. В географії туризму найбільше розповсюдження набула оцінка пізнавальних ресурсів за часом, який є необхідним та достатнім для їх огляду.

Найбільший інтерес для розвитку пізнавально-екскурсійного туризму становлять пам'ятки містобудування і архітектури, а також створені на їх основі історико-культурні заповідники» [128] (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

*Історико-культурні заповідники Середнього Придніпров'я
(станом на 01.01.2018 р.)*

№ з/п	Назва	Рік заснування	Розташування
1	Державний музей-заповідник І. К. Тобілевича (Карпенка-Карого) – хутір «Надія»	1956	Кропивницький район
2	Шевченківський національний заповідник	1989	Черкаський район
3	Державний історико-культурний заповідник «Трахтемирів»	1994	Канівський район
4	Корсунь-Шевченківський державний історико-культурний заповідник	1994	Черкаський район
5	Національний історико-культурний заповідник «Чигирин»	1995	Черкаський район
6	Кам'янський історико-культурний заповідник	1995	Черкаський район
7	Державний історико-культурний заповідник «Трипільська культура»	2003	Звенигородський район
8	Державний архітектурно-історичний заповідник «Стара Умань»	2005	Уманський район
9	Національний заповідник «Батьківщина Тараса Шевченка»	2006	Звенигородський район

* розроблено автором за даними Міністерства культури України

Сучасне пам'яткознавство розглядає заповідник як спеціально виокремленні терени, на яких містяться ансамблі, історичні комплекси, що становлять видатну наукову, мистецьку, історичну чи іншу культурну цінність і «які охороняються державою та вилучаються з усіх видів господарського використання.

Різноманітність видів історико-культурної спадщини відбилася в організації таких різновидів історико-культурних заповідників, як історико-архітектурні, історико-археологічні, історико-меморіальні, садово-паркові, музеї-заповідники. На території регіону діють 9 історико-культурних заповідників, 65 державних і 500 громадських музеїв.

Значну цікавість туристів та екскурсантів викликають пам'ятки воєнної історії та військової архітектури, серед яких варто відзначити: земляні укріплення та фортеці регіону» [168] – Святої Єлизавети (1754 р.), Чигиринська (XVII ст.) та ін. Цікавими є також пам'ятки культури на Кіровоградщині – приміщення першого українського професійного драматичного театру, будинок І.К. Тобілевича (Карпенка-Карого), батьківщина В.О. Сухомлинського та ін., «пам'ятні місця пов'язані з життєдіяльністю чи перебуванням видатних осіб на Черкащині – Шевченка, Нечуй-Левицького, Хмельницького та ін.

В останній час до мережі туристсько-екскурсійних маршрутів почали включатися монастирські комплекси, собори, церкви – пам'ятки кам'яної та дерев'яної архітектури XVI-XIX століть, які користуються популярністю на лише у місцевого населення, а й у іноземних туристів, яких стає все більше в передмістях м. Канева, с. Моринців та с. Шевченкове Звенигородського р-ну, с. Суботів» [168] Черкаського р-ну, с. Розумівка Олександрівського району. Найвизначніші культові споруди регіону відомі не лише завдяки своїй архітектурній унікальності, а й історичній цінності (табл. 2.8).

Серед культових пам'яток регіону на увагу туристів і паломників-християн заслуговують також найстаріший Георгіївський (Успенський) собор в м. Канів (XII ст.), Успенський костюл в м. Умань (XIX ст.), Ільїнська церква в с. Суботів, Троїцький Матронинський жіночий монастир в с. Мельники, Свято-Онуфріївський монастир в с. Чубівка, Свято-Преображенська церква в с. Мошни, «Свято-Миколаївська церква в с. Думанці Черкаського р-ну (XVII ст.), Преображенська церква Красногірського монастиря в с. Бакаївка, Золотоніського р-ну, Свято-Миколаївський монастир в с. Лебедин Звенигородського р-ну, Ільїнська церква м. Новомиргород (XVIII ст.), Новоукраїнського р-ну, Грецька церква в м.

Кропивницький (XIX ст.), Вознесенський собор в м. Бобринець (XIX ст.), Богоявленський монастир в с. Диківка Кропивницького р-ну, Покровський монастир в м. Олександрія та багато інших культових об'єктів» [168].

Таблиця 2.8

Найвизначніші пам'ятки культової архітектури Середнього Придніпров'я

Назва пам'ятки	Час створення	Місцезнаходження	Архітектурний стиль
Георгієвський (Успенський) собор	1144 р.	м. Канів	київська школа першої половини XII ст.
Ільїнська церква	1653 р.	с. Суботів Чигиринської ОТГ	раннє українське бароко
Преображенська церква	1738 р.	с. Корнилівка Набівської ОТГ	народна архітектура середнього Подніпров'я
Троїцька церква	1761 р.	с. Пугачівка Дмитрушківської ОТГ	українське бароко та елементи класицизму
Преображенська церква Красногірського монастиря	1767-1771 рр.	м. Золотоноша	українське бароко
Димитрівська церква (Покрова Богородиці)	1773 р.	сmt. Єрки	народна дерев'яна архітектура Правобережжя
Іллінська церква	1786 р.	м. Новомиргород	народна архітектура з елементами барокко та класицизму
Миколаївська церква	1789 р.	с. Думанці Леськівської ОТГ	народна архітектура Подніпров'я
Троїцька церква (дер.)	1794 р.	с. Драбівці Новодмитрівської ОТГ	народна архітектура Подніпров'я з елементами класицизму
Миколаївська церква	кінець XVIII ст.	с. Драбівці Новодмитрівської ОТГ	народна архітектура Подніпров'я з елементами класицизму
Троїцька церква Мотронинського монастиря	1804 р.	с. Мельники Степанецької ОТГ	Бароко
Петропавлівська церква	1808 р.	с. Мойсівка Шрамківської ОТГ	романтизм з елементами неоготики
Грецька церква (Пресвятої Володимирівської Богородиці)	1812 р.	м. Кропивницький	пізній класицизм
Дзвіниця з будинком настоятеля Грецької церкви	1812 р.	м. Кропивницький	пізній класицизм
Вознесенська церква	1812-1818 рр.	с. Матусів	пізній класицизм
Успенський костел	1818 р.	м. Сміла	псевдоготика
Преображенська церква	1826 р.	с. Лебедин Шполянської ОТГ	пізній класицизм

Успенський костюл	1827 р.	м.Умань	пізній класицизм з готичними елементами
Церква Покрова Богородиці	1829 р.	с. Бурти Шполянської ОТГ	пізній класицизм
Преображенська церква	1830-1840 рр.	с. Мошни	романтизм з елементами еkleктизму
Дзвіниця Лебединського Миколаївського монастиря	1833 р.	с.Лебедин Шполянської ОТГ	пізній класицизм
Церква-усипальня М.М.Раєвського	1833 - 1855 рр.	с. Розумівка Олександрівської ОТГ	пізній класицизм
Троїцька церква	1841р.	с.Гельмязів	класицизм
Олександрівська церква	1843 р.	с. Лебедівка Кам'янської ОТГ	пізній класицизм, храм-ротонда
Михайлівська церква	1844 р.	м. Городище	неоготика
Успенська церква	1851р.	с.Жаботин Михайлівської ОТГ	народна дерев'яна архітектура з елементами романтизму
Покровська церква	1875р.	м. Кропивницький	пізній класицизм

* розроблено автором за джерелом [169]

Останніми роками «масового розмаху набуло щорічне паломництво євреїв-хасидів з Ізраїлю та інших країн до Умані на могилу Раббі Нахмана (Брацлавського) – засновника релігійної течії в іудаїзмі. Досить значний пізнавальний та паломницький потенціал мають такі пам'ятки, як велика хоральна синагога (XIX ст.) в м. Кропивницькому, синагоги в м. Бобринці, м.Каневі, м. Звенигородці, м. Сміла та інших.

Унікальним культовим об'єктом, що приваблює туристів, є також єдиний в Україні буддистський храм «Білий Лотос» в м. Черкаси» [168].

Розташування регіону в центральній частині України та особливості історичного розвитку зумовили наявність великої кількості різноманітних за походженням, приналежністю та віком пам'яток військової та громадської архітектури (табл. 2.9).

Досить перспективними для залучення до туристсько-рекреаційної діяльності є пам'ятки садово-паркової архітектури та палацово-паркові комплекси Середнього Придніпров'я.

Найвизначніші пам'ятки військової та громадської архітектури Середнього
Придніпров'я

Пам'ятка	Датування	Місцезнаходження
Замок Б.Хмельницького- П.Дорошенка	16-17 ст.	м.Чигирин Богданова Гора
Єлизаветинська фортеця	1754 р.	м. Кропивницький
Казарми Єлизаветинської фортеці	1754 р.	м. Кропивницький
Канцелярія, лікувальний корпус і аптека фортечного комплексу	1754 р.	м. Кропивницький
Житловий будинок	1754 р.	м. Кропивницький
Палац Лопухіних з оборонними спорудами	1783-1787 рр.	м.Корсунь-Шевченківський
Корсунь-Шевченківський палац	1787 р.	м.Корсунь-Шевченківський
Житловий будинок вул.Володарського	1800 р.	м. Кропивницький
Садиба княгині В.В.Голіциної	XVIII - XIXст.	с.Козацьке
Корчма	2 пол. XVIIIст.	с.Роги
Садиба Давидових з гротом в парковій частині	XVIII - XIX ст.	м.Кам'янка
Христинівський палацово-парковий комплекс	поч. XIX ст.	с.Синиця
Водяний млин	1825 р.	м.Кам'янка
Військове училище	1848 р.	м. Кропивницький
Палацовий корпус по вул.Дворцовій	1848 р.	м. Кропивницький
Палацово-парковий комплекс	с. XIX ст.	м.Шпола
Мисливський замок	1896-1903 рр.	м.Тальне
Комплекс Шевченківського національного заповідника (мур.)	1862-1939 рр.	м.Канів, Тарасова гора
Мисливський замок(мур.)	1896-1903 рр.	м.Тальне
Будинок, у якому жив А. Кримський	перша пол. XX ст	м. Звенигородка
Меморіал Вічної Слави	1977 р.	м. Черкаси

* розроблено автором за джерелом [169]

Найбільш атрактивними об'єктами такого спрямування є Софіївський парк в м. Умань, маєток графа Толстого в Онуфріївці, садиба Давидових у м. Кам'янці (XVIII-XIX ст.), садиба Лопухіних в м. Корсунь-Шевченківському (80-ті роки XVIII ст.), мисливський замок у Тальному (1896-1903 рр.), садиба Абази в м. Шпола, садиба княгині Голіциної в с. Козацькому Звенигородського р-ну (XVIII-XIX ст.), садиба Даховського у с. Леськове Уманського р-ну, хутір «Надія» Кропивницького р-ну, Синицький парковий комплекс в Уманського р-ні, садиба Яхненків-Симиренків на Платоновому хуторі в с. Млієві Черкаського р-ну, заснована в сер. XIX ст.

Особливу увагу слід звернути на «комплекси споруд змішаного призначення різного рівня збереженості, які можна об'єднати в категорію археологічних ресурсів військового, громадського чи сакрального призначення. Сучасна структура пам'яткоохоронного фонду Середнього Придніпров'я включає 31 археологічну знахідку віком до 40-45 тисяч років.

Найдавніші комплексні пам'ятки, городища, кургани та поховання відносяться до бронзової, залізної доби, трипільської та черняхівської культури. Знайдено також окремі археологічні знахідки римського періоду, ранньої Візантії, скіфських та сарматських поселень. Сучасні археологічні дослідження віднайшли багато пам'яток та об'єктів, що матеріалізують складну, героїчну і трагічну середньовічну історію розвитку території – становлення Київської Русі, феодална роздробленість, панування Золотої Орди тощо. Активним залученням до рекреаційного господарства характеризуються городище на горі Василиця в межах Черкас, Канівське, Уманське, Корсунь-Шевченківське городища, трипільські поселення» [168] на території Голованівського та Уманського районів.

Подієві рекреаційно-туристські ресурси, як найсуттєвіші прояви соціального та природного руху, знакові події в історії певної території, включають військові, політичні, економічні, культурні, екологічні події «по модулю» [1, с.233].

Територія Середнього Придніпров'я входила до регіону, де на початку нашої ери сформувалося ядро ранніх східнослов'янських земель, а в часи існування

Київської Русі була південною порубіжною частиною Київського князівства. Населення краю відіграло особливу роль у виникненні і розвитку українського козацтва, створенні його військово-політичної організації – Запорозької Січі, а також реєстрового козацтва. Тут зародилися державотворчі процеси, які привели до утворення в середині XVII ст. української козацької держави, першою столицею якої став Чигирин.

У різні часи землі Середнього Придніпров'я були ареною боротьби проти поневолення з боку Литви, Польщі, Туреччини, численних селянсько-козацьких повстань, у т.ч. під керівництвом К. Косинського, С. Наливайка, Т. Федоровича, Я. Остряниці. 16 травня 1648 р. під Корсунем відбулася одна із визначальних битв Визвольної війни українського народу середини XVII ст. проти шляхетської Польщі під проводом Б.Хмельницького. Черкащина була одним з основних районів формування гайдамацьких загонів в Україні та розвитку гайдамацького руху, який досяг найбільшого піднесення у 1768 р. під проводом Максима Залізняка і увійшов в історію під назвою «Коліївщина».

На початку 1944 р. на Черкащині відбулась Корсунь-Шевченківська битва – одна з найбільших II світової війни. Безславний кінець знайшли тут дев'ять піхотних дивізій, танкова дивізія СС «Вікінг», інші фашистські з'єднання.

Культурною подією загальнодержавного значення було відкриття у 1995 р. з нагоди 400-річчя від дня народження Богдана Хмельницького музею у м.Чигирині, пам'ятників гетьману в с.Суботів Чигиринського р-ну і м.Черкаси. Значимою культурною подією загальнонаціонального масштабу було формування першого українського професійного театру в Кропивницькому, що на рубежі XIX-XX століть виконував функцію одного з найважливіших культурних центрів України.

Серед найважливіших економічних подій є відкриття в 1949 р. біля с.Дашуківка Лисянського р-ну одного з найбільших у світі родовищ бентонітових і палигорськітових глин, будівництво у 1929 р. на р.Гірський Тікич у с.Буки Маньківського р-ну першої в Україні сільської гідроелектростанції, розвиток машинобудування в центральній Україні з мануфактур Ельворті в Єлизаветграді та ін.

З кожним роком зростає рівень залучення до рекреаційно-туристичної діяльності більш сучасних подієвих ресурсів в сфері івент-туризму, особливо це стосується фестивальної активності. Найвідомішими фестивалями Середнього Придніпров'я є: «ШЕ.Fest», «Vira Fest», «Монгольф'єрія. Квітуха країна», «Кропивницький Фест», «Вересневі самоцвіти», «Холодний Яр», «Степограй», «ГайдаFest», «Kavafest», «Центрально-український музейно-туристичний фестиваль», «Фестиваль Святого Миколая», «Трипільські зорі», «Дика груша», мотофестивалі «Тарасова гора» та «Дорога на Січ», а також «інші подібні заходи різного спрямування і тематики, яких загалом проводиться більше 30 щороку. Така різноманітність заходів сприяє активізації внутрішньо-регіональних та зовнішніх рекреаційно-туристичних потоків, залученню максимальної кількості підприємств рекреаційного комплексу до надання всього спектру рекреаційних та супутніх послуг» [168].

Біосоціальні рекреаційно-туристські ресурси об'єднують об'єкти, пов'язані з певним життєвим циклом (епізодом) «певної видатної особи (народження, діяльність, перебування, смерть (загибель), поховання). Сучасна територія регіону є батьківщиною, місцем перебування та діяльності, «останнім пристановищем» багатьох відомих людей, тому багата на біосоціальні рекреаційно-туристські ресурси» [1]. На території Середнього Придніпров'я жили і плідно працювали Г. Сковорода, І. Котляревський, Є. Гребінка, М. Гоголь, І. Карпенко-Карий, М. Кропивницький, В. Симоненко, Н. Ужвій та ін.

Отже, на території Середнього Придніпров'я багато пам'яток культури та історії, які є проявом подійних, архітектурно-історичних, біосоціальних рекреаційно-туристських ресурсів. Але, на жаль, «не весь ресурсний потенціал області задіяний в рекреаційній індустрії. Певним пізнавально-туристським потенціалом характеризуються: пам'ятки монументального мистецтва (політичним, громадським, військовим та іншим діячам, монархам), у т.ч. частково або повністю зруйновані; зразки бойової техніки (вітчизняної та іноземної) часів II Світової війни, приватні колекції та багато інших» [168].

Важливе значення для функціонування територіальних рекреаційних систем мають соціально-економічні рекреаційні ресурси, що багатьма дослідниками розглядаються як фактори. Так, географи М. Мироненко та І. Твердохлебов, визначаючи фактори, що впливають на територіальну організацію рекреаційних систем, «особливе місце відводять соціально-економічним, які умовно поділяють на дві групи: ті, що породжують потребу в організації рекреаційної діяльності, та ті, що забезпечують можливість організації відпочинку» [55].

На сьогодні значний вплив на «вибір способів і місць відпочинку має матеріальна забезпеченість населення. Нерівномірність в цьому плані породжує значні розбіжності між бажаннями й можливостями. Щоб реалізувати запити частини населення низького та середнього рівня забезпеченості, необхідно створювати умови для рекреації й туризму на базі природних ресурсів свого регіону.

Групу соціально-економічних ресурсів складають підприємства та установи, що можуть бути віднесені до матеріально-технічної бази рекреаноміки, адже саме вони забезпечують реалізацію основних, додаткових та супутніх технологічних процесів з виробництва та реалізації рекреаційних послуг в межах регіонального рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я» [170].

Матеріально-технічну базу рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я становлять готелі, туристські бази, санаторії, санаторії-профілакторії, будинки та бази відпочинку (табл.2.10). За даними обласних управлінь статистики за 2018 рік в Черкаській та Кіровоградській областях налічується 186 рекреаційно-туристських закладів з загальною місткістю близько 14397 місць.

Окремою складовою є мережа позаміських оздоровчих таборів і таборів санаторного типу, в яких щорічно мають змогу відпочити близько 11 тис. дітей (близько 5% від усього учнівського загалу). Крім того, щорічно в області функціонує близько 360 таборів праці та відпочинку, в яких оздоровлюється майже 17 тис. дітей (8 %). Як правило, ці заклади функціонували влітку в пристосованих приміщеннях – школах, дитячих садках, позашкільних закладах.

Таблиця 2.10

Заклади розміщення Середнього Придніпров'я за функціональними типами

Тип рекреаційного закладу	Загальна кількість				
	2014	2015	2016	2017	2018
Санаторно-курортні заклади та заклади відпочинку	113	111	108	125	133
Туристські заклади	59	52	52	51	53
Всього рекреаційних закладів	172	163	160	176	186

* розраховано автором за даними Державної служби статистики України

Аналізуючи інфраструктурний аспект рекреаційно-туристського потенціалу регіону, головний акцент варто робити на рівні розвитку засобів розміщення та їх сертифікації, врегулюванні правового поля спеціалізованих засобів розміщення та вдосконаленні їх господарської діяльності. «Досліджуючи якість та різноманітність готельної інфраструктури, відзначаємо недостатню кількість сертифікованих готелів та інших засобів розміщення високого та середнього класів.

В Україні існує диспропорція в забезпеченості регіонів закладами розміщення, що коливалася в 2017 році від 0,67 місць на 1 тис. населення в Луганській обл. до 25,4 – у Миколаївській обл. На рівні рекреаційних регіонів коливання не такі значні, хоча все ж помітні (табл. 2.11).

Відзначаємо, що в межах Середнього Придніпров'я один з найнижчих показників забезпеченості місцями в закладах розміщення та становить 4,4 місця на 1 тис. чол.» [170], при середньому показнику по Україні 8,4, а середньоєвропейський показник становить близько 126 місць на 1 тис. чол.

До матеріально-технічної бази рекреаційного комплексу в Середньому Придніпров'ї слід також віднести туристські фірми, туристсько-екскурсійні бюро та центри (в 2020 році діяло 156 підприємств), «туристські та спортивні клуби, які використовують для оздоровлення населення рекреаційні заклади.

Таблиця 2.11

*Забезпеченість рекреаційних регіонів України номерним фондом готелів та інших закладів розміщення на 01.01.2018 р.**

Рекреаційний регіон	К-ть готелів	К-ть номерів	К-ть місць на 1 тис. чол
Волинське Полісся	183	9933	4,5
Донбас*	150	18836	2,9
Київське Полісся	473	42805	6,2
Крим**	-	-	-
Поділля	241	15860	4,0
Промислове Придніпров'я	602	62334	12,5
Середнє Придніпров'я	165	9590	4,4
Слобожанщина	334	25653	4,9
Українські Карпати	942	66925	11,0
Чорноморо-Азовський	1025	107098	23,3
Разом по Україні	4115	359034	8,4

* розраховано автором за даними Державної служби статистики України

** деякі параметри неможливо визначити на тимчасово окупованих територіях України» [170]

Показники роботи туристичних фірм до 2019 року демонстрували постійне зростання ефективності, а згідно даних Державної служби статистики України даний сектор економіки за темпами зростання займав лідируючі позиції. «Найбільше зростання суми сплати податків суб'єктами підприємницької діяльності туристичної сфери у 2018 році у порівнянні з 2017 роком відбулось: у Закарпатській (на 33,2%), Львівській (на 27,4%), Полтавській (на 26,0%), Волинській (на 24,4%) та Кіровоградській (на 23,7%) областях» [170], а Черкаська область з показником зростання на 21,6% теж потрапила в десятку лідерів. Починаючи з 2019 року спостерігається падіння всіх показників розвитку

рекреаційно-туристського господарства, що було зумовлено спочатку пандемією COVID-19, а потім російською агресією проти України.

Туристські фірми забезпечують формування та реалізацію туристичного продукту в регіоні. Для їх обслуговування наявні: транспортні організації, що здійснюють перевезення туристських груп, навчальні заклади підготовки спеціалістів системи туризму, інформаційні та рекламні служби, підприємства по виробництву, прокату і продажу товарів туристського попиту, бюро подорожей та екскурсій, туристсько-інформаційні центри, офіційні представництва, франчайзингові та сертифіковані точки продажу крупних туристських компаній «Анекс тур», «ТУІ», «Корал-тревел», «ТПГ», «Пегас Туристик», «Джоін Ап» та багато інших.

Поступове зростання обсягів внутрішнього туризму є, в нинішніх умовах, єдиним орієнтиром для відносно стабільної діяльності рекреаційно-туристичних підприємств Середнього Придніпров'я.

Ефективне використання рекреаційних ресурсів і підвищення конкурентоспроможності регіонального рекреаційного комплексу в значній мірі залежить від вдосконалення існуючих та формування нових об'єктів інфраструктури. За функціональним призначенням інфраструктуру системи туризму «можна поділити на соціальну (дитячі та медичні установи, підприємства харчування, торгівлі, побутового обслуговування, прокату туристського спорядження, культури) і виробничу» [40] (транспорт, зв'язок, будіндустрія, водо-, енергопостачання, виготовлення туристського спорядження).

Економічна криза позначилася на розвитку рекреаційної інфраструктури регіону – намітилася стійка тенденція до зменшення кількості туристсько-оздоровчих та санаторно-курортних закладів. Так, за останні п'ятнадцять років в межах Середнього Придніпров'я не побудовано жодного закладу таких спеціалізацій, за цей час проводилася лише реконструкція окремих об'єктів, ряд об'єктів перепрофілювали в заклади готельного типу, а деякі закрили у зв'язку з нерентабельністю або через невідповідність санітарним нормам. При цьому

найгірша ситуація з дитячими закладами, кількість яких зменшується щороку, хоча попит на оздоровлення та лікування дітей є досить високим.

«Трудові ресурси відносяться до основних цілереалізуючих компонентів територіальної рекреаційної системи. Основу кадрового потенціалу системи туризму складають спеціально підготовлені кваліфіковані професійні кадри» [47]. Відповідно до державної статистики, в системі рекреаційно-туристського господарства Середнього Придніпров'я прямо та опосередковано зайнято близько 23,2 тис. працівників, тобто трохи більше 1% населення регіону, чого явно замало адже середньостатистичний показник у світі коливається в межах 10-11%. Особливий дефіцит відчувається серед «кваліфікованих туристських кадрів середньої ланки для роботи на туристських базах, в туристських таборах.

Об'єктивні показники соціально-економічної цінності робочих місць в сфері рекреації взагалі, та туризму зокрема, поступаються іншим галузям господарства та соціальної сфери через низьку заробітну плату та високі вимоги до професійно-кваліфікаційних та соціально-психологічних якостей працівників. Тому виникає необхідність вирішення проблем підготовки професійних кадрів, раціонального розподілу кадрового потенціалу та управління ним» [170].

Підготовкою фахівців туристичного спрямування від робітничих спеціальностей до рівня магістра займається більше 20 освітніх закладів, що зосереджені переважно в найбільших центрах регіону – м. Кропивницький, м. Черкаси та м. Умань. Підготовкою кадрів на рівні робітничих професій для готельно-ресторанного та рекреаційно-туристського сервісу займаються професійні ліцеї, молодших бакалаврів – коледжі сфери обслуговування і торгівлі. Так само, представлено широкий перелік освітньо-професійних програм для підготовки фахівців туристичного спрямування на рівнях бакалавра і магістра за напрямками «Менеджмент» та «Туризм» в 6 місцевих та кількох тимчасово релокованих навчальних закладах.

Важливим питанням є розгляд особливостей функціонування рекреаційного комплексу в «ринковій економіці. На ринку стикається попит на рекреаційний продукт, що пред'являється потенційним споживачем і пропозиція такого

продукту. В рекреаційному комплексі попит визначає сукупну суспільну потребу у відповідних послугах, яка зумовлена платоспроможністю, а пропозиція представлена результатами господарської діяльності, що можуть бути запропоновані на ринку» [133].

В межах рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я спостерігається значний попит на рекреаційні послуги, особливо на санаторно-курортні, який легко виявити на основі аналізу статистичної інформації про стан здоров'я населення, адже для регіону характерний високий, в порівнянні з іншими регіонами України, рівень онкологічних захворювань, особливо на Черкащині – 1800 чоловік на 100 тисяч населення [171]. Крім того для Черкащини характерний високий рівень гострих респіраторних захворювань. В межах Кіровоградщини та в окремі роки по всьому регіоні спостерігається високий рівень захворювань на туберкульоз – майже 100 чоловік на 100 тисяч населення. Середнє Придніпров'я має доволі сприятливі кліматичні умови для кліматолікування і профілактики таких захворювань, які у поєднанні зі спеціальними медичними заходами (фізіотерапія, лікувальна фізкультура, насичення організму вітамінами тощо) мають значний лікувальний ефект [153, с.8,14]. Але при кліматолікуванні необхідно враховувати неможливість його проведення в періоди сезонних загострень окремих груп захворювань [153, с.10,14]. Зважаючи також на високий рівень захворювань населення нервової системи та психічні розлади є також значна потреба для внутрішньорегіональної рекреаційної діяльності, що допомагає покращити їх стан за рахунок здійснення рекреаційної діяльності – відпочинок-переключення та використання радонових мінеральних вод [153, с.104; 85, с.27].

Існування значного попиту на інші види рекреаційної діяльності пояснюється існуванням біоритмів та підпорядкованих їм ритмів праці і відпочинку. В основу цих ритмів покладені багатоденні ритми фізичної (23 дні), емоційної (28 днів) та інтелектуальної активності (33 дні) [85, с.26]. Порушення таких ритмів без здійснення рекреаційної діяльності призводить до накопичення втоми, загострення існуючих хвороб тощо, а відповідно знижує продуктивність праці трудових ресурсів в регіоні.

Головною проблемою подальшого зростання внутрішнього попиту є купівельна спроможність населення, адже рівень соціального розвитку Середнього Придніпров'я є значно нижчим середнього в Україні [172, с.222]. За даними 2018 року грошові доходи населення регіону склали 9621 млн.грн. (3,6% доходів населення країни), відповідно розрахувавши доходи на душу населення можна побачити, що він в 1,5 рази нижчий середньоукраїнського. В свою чергу такий несприятливий момент значно гальмує внутрішній рекреаційний обмін рекреантами в регіоні.

Висновки до розділу 2

1 Середнє Придніпров'я характеризується сприятливими умовами та факторами для розвитку рекреаційно-туристської діяльності, серед яких особливо варто відзначити центральне географічне положення, компактність території, розвинена транспортна мережа, досить сприятлива екологічна ситуація та інші.

2 Проведена оцінка природно-ресурсного потенціалу «дозволяє стверджувати, що він є достатнім для формування регіонального рекреаційного комплексу з метою розвитку лікувально-профілактичної, оздоровчої, спортивно-туристичної, пізнавальної та інших видів рекреаційної діяльності» [167].

3 Середнє Придніпров'я характеризується наявністю значної кількості суспільно-історичних ресурсів, що є, поряд з природними та природно-антропогенними ресурсами, основою для формування рекреаційного комплексу в регіоні. На базі наявних суспільно-історичних ресурсів в регіоні активно розвиваються екскурсійно-пізнавальні, розважальні та подієві напрямки туристсько-рекреаційної діяльності.

4 Для досягнення стійкого розвитку рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я, максимального залучення потенційних можливостей регіону необхідно визначити, насамперед, пріоритети і тенденції його розвитку, відповідно до наявних рекреаційно-туристських ресурсів. Виходячи з наявного рекреаційно-туристського потенціалу, серед них можна виділити такі: подальше залучення наявних природно-антропогенних ресурсів до господарського використання шляхом розвитку пізнавальних видів рекреаційної діяльності та екологічного

туризму; детальне дослідження запасів мінеральних вод для збільшення обсягів використання бальнеологічних ресурсів з метою санаторно-курортного лікування; подальше залучення наявних пам'яток – Шевченківських святинь, місць козацької слави, культових споруд до господарського використання шляхом розвитку пізнавальних видів рекреаційної діяльності; розширення мережі національних, регіональних та місцевих тематичних і комплексних туристичних маршрутів; подальший розвиток мережі рекреаційних закладів і рекреаційної інфраструктури та підвищення ефективності їх функціонування; позначення на місцевості нематеріалізованих пам'яток тощо; більш активне використання акваторії Дніпра та інших річок регіону для купально-пляжного відпочинку, організації річкових круїзів, спортивно-оздоровчого туризму тощо; подальший розвиток мережі рекреаційних закладів і рекреаційної інфраструктури з метою активнішого освоєння ресурсів; покращення інформаційного забезпечення рекреаційної діяльності в регіоні та реклами рекреаційних послуг сформованих підприємствами регіонального рекреаційного комплексу тощо [170].

5 Враховуючи результати проведеного дослідження, відповідно до мети подорожі можна виділити наступні напрями туризму в межах Середнього Придніпров'я: пізнавальний туризм з екологічним, ландшафтознавчим, біологічним, геологічним та іншим спрямуванням; розважальні, оздоровчі та освітньо-виховні програми, що включають екскурсії по екологічним стежкам, а також розвиток мережі літніх оздоровчих, спортивних та екологічних дитячих таборів; «спортивно-оздоровчий туризм в межах територій, що включають необхідні ресурси і перешкоди для проведення туристичних походів різної категорії складності; розважальні та івент-тури в межах об'єктів з високим рівнем атрактивності, рекреаційної освоєності та стійкості до антропогенних навантажень, наприклад дендропарків та парків-пам'яток садово-паркового мистецтва; лікувально-профілактична діяльність в межах територій» [170], що забезпечені бальнеологічними, фіто-лікувальними та іншими цілющими ресурсами.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ СЕРЕДНЬОГО ПРИДНІПРОВ'Я

3.1. Просторова структура рекреаційного комплексу регіону

Проблеми просторово-територіальної організації регіональних рекреаційних комплексів та рекреаційно-туристського районування території є одними з головних напрямків суспільно-географічних досліджень рекреаційно-туристського спрямування. Більшість науковців визначає результатом територіальної організації рекреаційного простору чітко вибудовану за ієрархічними ознаками територіальну рекреаційну систему. Доволі багато дослідників рекреаційно-туристської проблематики розглядають територіальну організацію як основу здійснення рекреаційно-туристського районування.

Виходячи з попереднього аналізу методичних засад територіальної організації, розмежовуємо ці два поняття. Головним акцентом територіальної організації визначаємо суспільно-виробничі особливості територіальних утворень низового (локального і ареального) рівня, а районування – ресурсну базу та спеціалізацію рекреаційних утворень регіонального та вищого рівнів. Тож, при спільних назвах елементів територіальної організації регіонального рекреаційного комплексу та таксономічних одиниць рекреаційного районування території рекреаційного регіону, в них закладається різний зміст. Територіальна організація більше відображає концентрацію підприємств регіонального рекреаційного комплексу в чітких просторово-часових межах. В свою чергу, рекреаційне районування враховує потенційні можливості подальшого розвитку РРК, відповідно до наявного туристсько-рекреаційного потенціалу регіону.

Як відзначає О. Колбовський, «власне проектування туристсько-рекреаційних систем в регіонах базується на виділенні різних композиційних, функціональних і планувальних елементів» [124, с.87]. Саме просторове поширення вказаних елементів визначає територіальну організацію визначеної території.

Основою територіальної організації РРК є існуюча господарська система, тому початковим етапом її дослідження є визначення опорного каркасу господарства Середнього Придніпров'я на основі існуючої транспортної мережі та сформованих адміністративних, господарських, рекреаційних і транспортно-розподільчих центрів (рис. 3.1).

Рис. 3.1 Опорний рекреаційно-туристичний каркас території Середнього Придніпров'я

У низовій ланці територіальної структури рекреаційного комплексу регіону виділяємо, перш за все, точкові (пункт, центр) та ареальні (вузли) елементи (рис. 3.2).

Рекреаційний пункт – це населений пункт, в якому знаходяться 1-3 рекреаційні заклади (готелі, мотелі, будинки чи бази відпочинку, туристичні бази, кемпінги, зелені садиби тощо), що здійснюють елементарну рекреаційну функцію. Для прикладу можна назвати пункти купально-пляжної рекреаційної діяльності, сільського (зеленого) туризму, екскурсійно-пізнавальні пункти з обмеженим

асортиментом послуг, пункти дитячого оздоровчого туризму тощо. Цей елемент виступає мінімально локалізованим територіальним поєднанням взаємопов'язаних підприємств, єдністю транспортно-географічного положення і спільним використанням об'єктів інфраструктури. Хоча, за функціональною структурою, найменшим елементом є рекреаційний заклад, в регіональних дослідженнях рекреаційний пункт є неподільним, тобто він не має своєї територіальної структури, всі інші елементи складаються з кількох елементів.

Рекреаційний центр характеризується наявністю крупного населеного пункту (міста чи селища), в якому сконцентровано три і більше туристсько-рекреаційних підприємства диференційованого попиту, між якими існують тісні зв'язки» [63]. Функціональна та територіальна структура, зазвичай, більш складна, порівняно з рекреаційними пунктами, адже наявна інфраструктура соціального та побутового обслуговування та більша різноманітність закладів здатні сформувати більший асортимент послуг і підвищити комфортні умови перебування рекреантів.

Рекреаційний центр виступає комплексним елементом рекреаційного господарства, в межах якого рекреаційні заклади і супутні підприємства рекреаційно-туристського обслуговування розглядаються як міжгалузева виробнича система, продукцією якої є комплексна рекреаційна послуга, що самими споживачами сприймається як сукупність вражень і розваг під час подорожі та сервісне забезпечення повноцінного відпочинку.

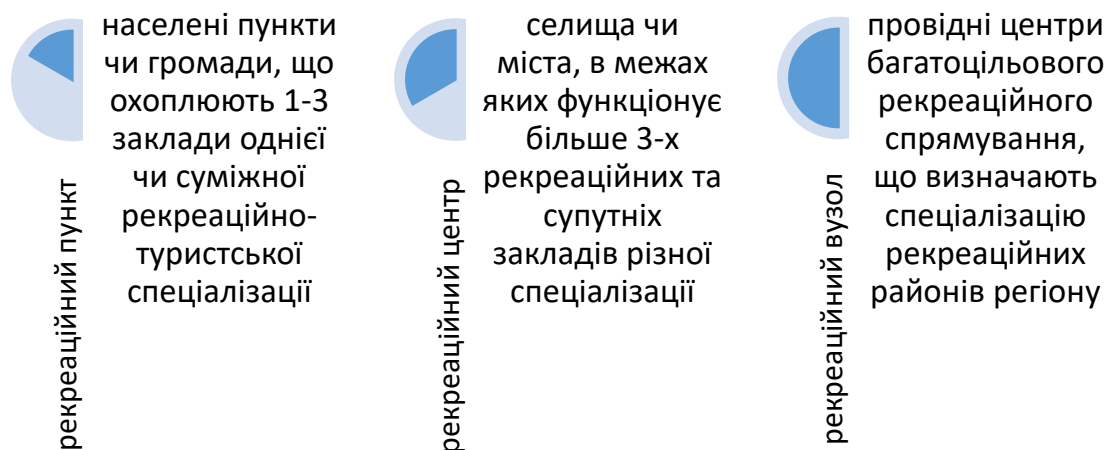

Рис. 3.2 Точкові та ареальні елементи територіальної структури

Рекреаційний вузол – є територіально концентрованим поєднанням кількох центрів та пунктів з функціонально неоднорідними підприємствами рекреаційно-туристичного профілю, що задовольняють максимально можливу кількість рекреаційних потреб рекреантів. В той же час, домінуючі напрямки рекреаційно-туристичної діяльності в межах рекреаційних вузлів визначають спеціалізацію рекреаційних зон та районів. Всі елементи рекреаційного вузла, об'єднані спільністю транспортно-географічного розташування, певною системою населених пунктів і взаємними комунікаційно-логістичними, виробничими і виробничо-технологічними зв'язками. Рекреаційний вузол використовує спільні рекреаційні ресурси, транспортну, комунальну та соціальну інфраструктуру для виробництва та реалізації рекреаційних послуг. Формування вузлових елементів територіальної структури є природним процесом, як наслідок інтенсифікації рекреаційного освоєння території, метою якого підвищення ефективності використання рекреаційних, матеріальних і трудових ресурсів.

Ускладнення територіальної структури при переході від туристичних пунктів до вузлів призводить до вдосконалення внутрішніх зв'язків, перетворюючись із зв'язків, спричинених єдністю місцезнаходження, у територіально-виробничі горизонтальні та вертикальні зв'язки.

«Дослідження територіальної організації туристичної індустрії та особливостей розташування її ресурсної бази дозволяє нам стверджувати, що спостерігаються їх певні функціональні відмінності в межах регіону, а наявність потужних наукових центрів та високий рівень концентрації туристичних підприємств в трьох найбільших центрах рекреаційного регіону дозволяє визначити їх осередками формування рекреаційних районів Середнього Придніпров'я.

На підставі аналізу транспортної доступності до найцінніших рекреаційних ресурсів від розподільчих центрів та показників компактності території регіону визначаємо головними осередками» [173] міста Кропивницький, Черкаси та Умань (рис.3.3).

Автор: В. Соколовський [173; С.61]

Рис. 3.3 Осередки формування просторової структури Середнього Придніпров'я

Відповідно до проведеного «аналізу чисельності рекреаційних закладів та їх функціональної структури, відзначаємо домінування готельних закладів та садиб зеленого туризму на території регіону, що суттєво впливає на спеціалізацію рекреаційного господарства регіону загалом, в той же час, наявні заклади санаторно-курортного лікування, спортивно-туристичної діяльності та дитячого

відпочинку і оздоровлення визначають спеціалізацію основних ареальних та регіональних елементів територіальної організації регіону (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Рекреаційні заклади Середнього Придніпров'я

	Функціональні типи рекреаційних закладів				
	Готельні	Санаторні	Дитячі	Зелені садиби	Всього
Кіровоградська обл.	129	5	9	56	199
Черкаська обл.	207	3	4	80	294
Разом в регіоні	358	14	27	165	564

Дослідження первинної неподільної ланки формування територіальної структури – рекреаційних закладів та їх розподіл за адміністративними одиницями відображає показники концентрації закладів в межах рекреаційного регіону [170] (рис.3.4). В той же час їх спеціалізація в рекреаційному господарстві та локалізація в межах населених пунктів «демонструє формування локальних та ареальних утворень.

Максимальна концентрація спостерігається в межах Черкаського та Кропивницького районів разом з обласними центрами, Уманського, Звенигородського та Олександрійського районів, де на сьогодні сформовані найбільші рекреаційні центри та вузли Середнього Придніпров'я. Досить висока концентрація рекреаційних закладів спостерігається також в Золотоніському та Голованівському районах, в межах яких точкові та ареальні елементи територіальної організації рекреаційного господарства є сформованими і продовжують розвиватись» [170].

Формування рекреаційних закладів та інших точкових і ареальних елементів територіальної організації рекреаційного господарства на початковій стадії характерне для інших адміністративних районів Кіровоградської та Черкаської області.

Незважаючи на досить значний рекреаційно-туристський потенціал, наразі в окремих ОТГ Черкаської та Кіровоградської області взагалі відсутні заклади рекреаційного господарства, що негативно позначається на їх територіально-господарській структурі, а наданням рекреаційних послуг відвідувачам займаються рекреаційні заклади сусідніх ОТГ.

Проведений аналіз розподілу рекреаційних закладів дозволяє визначити територіально-господарську структуру за адміністративними областями Середнього Придніпров'я (табл.3.2-3.3).

Таблиця 3.2

Точкові та ареальні елементи територіальної структури рекреаційного господарства в межах Кіровоградської області

№	Рекреаційний вузол	Рекреаційні центри	К-ть рекр-них пунктів	К-ть рекр-них закладів	Спеціалізація рекреаційної діяльності
1	Світловодський	м. Світловодськ	5	38	Оздоровлення, зелений, водно-спортивний туризм
2	Олександрійський	м. Олександрія	5	22	Сільський зелений, пізнавально-індустріальний туризм
3	Кам'янсько-дніпровський	смт. Онуфріївка	3	14	Оздоровлення, сільський зелений туризм
4	Інгuleцький (Іскрівський)	смт. Петрове	3	12	Оздоровлення, зелений, водно-спортивний, екскурсійно-пізнавальний туризм
5	Кропивницький	м. Кропивницький	5	33	Екскурсійно-пізнавальний, оздоровлення, риболовно-мисливський
6	Чорноліський	м. Знам'янка, смт.Олександрівка	8	21	Сільський зелений туризм, санаторно-курортне лікування, дитяче оздоровлення
7	Новоукраїнсько-Бобринецький	м.Новоукраїнка	5	8	Екскурсійно-пізнавальний, оздоровлення, риболовно-мисливський
8	Новгородківсько-Долинський	смт. Новгородка	4	11	Екскурсійно-пізнавальний, сільський зелений туризм
9	Побузький	м. Гайворон, смт. Благовіщенське, смт.Голованівськ, смт. Вільшанка	10	26	Оздоровлення, зелений, водно-спортивний туризм, сільський зелений туризм
10	Синюський	смт. Добровеличківка, смт. Новоархангельськ	4	8	Оздоровлення, зелений, водно-спортивний туризм, сільський зелений туризм
11	Новомиргородсько-Маловисківський	-	4	7	Екскурсійно-пізнавальний, сільський зелений туризм риболовно-мисливський

На території Кіровоградської області сформувались 15 рекреаційних центрів переважно з невисокою концентрацією рекреаційних закладів, за виключенням м. Кропивницького, м. Світловодськ, м. Олександрія, та смт. Благовіщенського, де вона є досить високою для повноцінного обслуговування рекреантів, що, в свою чергу, дозволяє їх розглядати як важливі центри регіонального рівня.

В межах Черкаської області функціонують 11 рекреаційних центрів, з яких 8 сформованих середньої потужності загальнодержавного та міжнародного значення, переважно орієнтованих на екскурсійно-пізнавальний та сільський зелений туризм, ще 3 центри на початковій стадії формування спеціалізуються на спортивному туризмі та лікувально-профілактичній рекреаційній діяльності (табл.3.3).

Таблиця 3.3

Точкові та ареальні елементи територіальної структури рекреаційного господарства в межах Черкаської області

№	Рекреаційний вузол	Рекреаційні центри	К-ть рекр-них пунктів	К-ть рекр-них закладів	Спеціалізація рекреаційної діяльності
1	Лівобережно-Придніпровський	м. Золотоноша	11	28	Оздоровлення, зелений, водно-спортивний туризм
2	Черкаський	м. Черкаси	11	53	Екскурсійно-пізнавальний, подієвий, купально-пляжний, лікувально-оздоровчий туризм
3	Канівський	м.Канів	5	32	Екскурсійно-пізнавальний, подієвий, купально-пляжний, сільський зелений туризм
4	Чигиринський	м. Чигирин	9	25	Екскурсійно-пізнавальний, подієвий, купально-пляжний, сільський зелений туризм
5	Корсунь-Шевченківський	м. Корсунь-Шевченківський	6	30	Екскурсійно-пізнавальний, спортивно-оздоровлення, туризм
6	Смілянський	м. Сміла	7	23	Сільський зелений, екскурсійно-пізнавальний туризм
7	Звенигородський	смт. Звенигородка	12	42	Екскурсійно-пізнавальний, спортивно-оздоровчий, риболовно-мисливський туризм
8	Умансько-Христинівський	м. Умань	9	39	Екскурсійно-пізнавальний, подієвий, релігійно-паломницький, сільський зелений туризм
9	Жашківсько-Монастирищенський	м. Жашків, смт.Монастирище	2	15	Сільський зелений, пізнавально-індустріальний туризм
10	Маньківський	смт. Маньківка	2	6	Оздоровлення, спортивно-оздоровчий, водно-спортивний туризм, сільський зелений туризм

Особливо важливими для рекреаційного господарства регіону є Черкаський, Канівський, Звенигородський та Умансько-Христинівський вузли в межах Черкаської області. Варто відзначити також високий рівень залежності багатьох центрів та пунктів не лише від інтенсивності внутрішньо-регіональних рекреаційних потоків, а й від транзитних потоків, що поступово включають все більшу кількість відвідувань на загальнодержавних маршрутах.

Аналізуючи внутрішньо-регіональні відмінності за параметрами локалізації, помітне домінування лінійних та лінійно-глибинних систем вздовж акваторії р. Дніпро та його водосховищ, дисперсних систем в південній та центральній частині Середнього Придніпров'я, компактно-променевої в межах Кропивницького, Умансько-Христинівського та Звенигородського рекреаційних вузлів. Змішані форми локалізації, переважно лінійно-дисперсні та компактно-дисперсні, характерні для територій, що наближені до головних залізничних та автомобільних транспортних магістралей.

3.2. Рекреаційно-туристське районування Середнього Придніпров'я

Районування отримало широкий спектр використання в географічній науці, адже це важливий метод як комплексного так і вузькоспеціалізованого (прикладного) дослідження різних геопросторових об'єктів. З іншого боку, районування виступає результатом інтегральних досліджень природних та суспільних комплексів чи систем та, відповідно, є основою для досліджень в інших сферах. «Поділ території на просторово-територіальні одиниці базується на теорії районування або регіоналізації» [3].

Районування буває інтегральним або комплексним і спеціальним. Інтегральне районування базується на виокремленні окремих частин території на

основі існуючих ознак – природних і суспільних даностей. Це у певних сферах діяльності суспільства. Основою для виокремлення рекреаційних районів або регіонів в цілому виступають три групи критеріїв: природні, історичні і соціально-економічні, які мають певні відмінності. В загальному сенсі всі перелічені групи критеріїв впливають на спеціалізацію регіонів, на виробництво певної продукції або послуг, в тому числі і рекреаційних, що призводить до розвитку територіального поділу праці. Таким чином рекреаційне районування є одним з видів спеціалізованого районування і є комплексним. Рекреаційне районування дає змогу на науковій основі виокремлювати території з однорідною рекреаційною спеціалізацією, тобто виділення територій різного таксономічного рангу з певним набором рекреаційних ресурсів і відповідним набором послуг, відмінних від інших територій. Рекреаційне районування, як і будь-яке інше, має двояку сутність, по-перше його слід розглядати як інструмент вивчення територіальної організації досліджуваного явища, в даному випадку рекреації і туризму, по-друге, як відбиття певного етапу розвитку даного явища на певній території» [8].

Необхідність дотримання загально-географічних принципів районування – об'єктивності, ієрархічності, системності, багатоаспектності, конструктивності, нерозривності адміністративних одиниць є обов'язковою вимогою на всіх його рівнях.

Рекреаційне районування – це вид функціонально-господарського розподілу території на основі багатofакторного аналізу сфери рекреаційної діяльності. Саме складність функціонально-господарської структури РК визначає необхідність аналізу великої кількості факторів як географічного середовища, що є об'єктами дослідження фізичної та суспільної географії, так і додаткових умов та факторів, що безпосередньо досліджуються в рамках інших наук.

Будь-яке рекреаційно-географічне районування має враховувати схеми економічного, соціально-економічного, фізико-географічного, ландшафтно-екологічного районування [174, с.115].

Розробка схеми рекреаційного районування території регіону передбачає дотримання існуючих наукових принципів районування і специфіки рекреаційного

потенціалу. «Районування території доцільно здійснювати з урахуванням особливостей та переваг районів, які створюють його неповторність. Саме за такого підходу кожен з виділених районів буде здатним створити свою унікальну пропозицію і всі разом – широкую асортименту пропозицію туристських продуктів» [174].

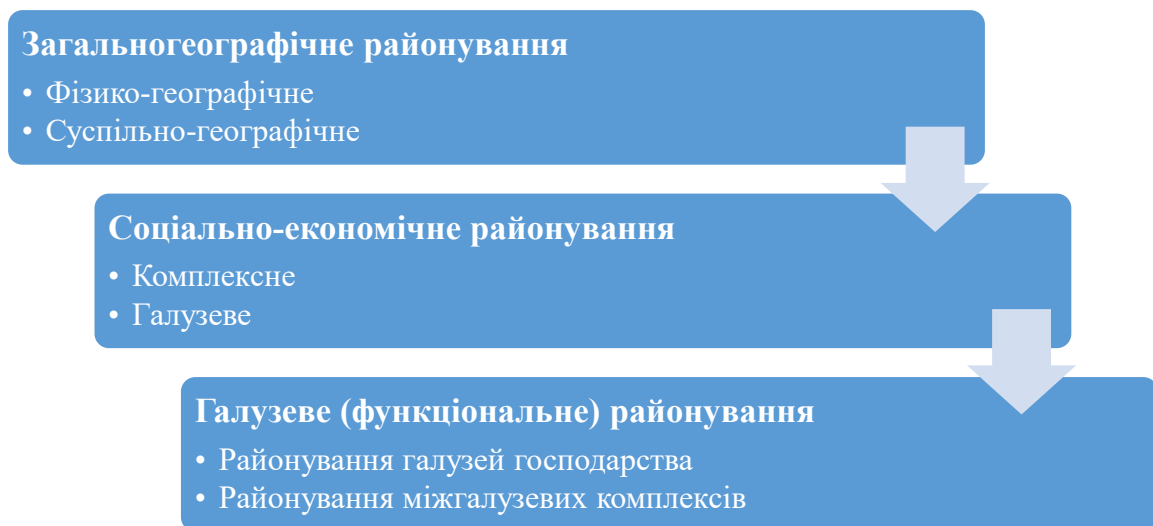

Рис. 3.5 Місце рекреаційного районування в системі методів районування

Таксономічні одиниці районування виділяються на основі історичного аналізу територіальної організації рекреаційного господарства та прогнозу його розвитку. Таксономічні одиниці рекреаційного районування безпосередньо відображають існуючу територіальну структуру РРК.

Основними ознаками виділення рекреаційних таксонів є: «характер рекреаційної спеціалізації та ступінь її розвитку; рівень рекреаційної освоєності території; схожість проблем перспективного розвитку окремих частин території з позицій рекреації; рекреаційні ресурси та їх територіальні комбінації, рекреаційні території та їх значення в загальній структурі землекористування; потужність, географія, структура та динаміка рекреаційних потоків, виробничі та економічні зв'язки рекреаційних підприємств з іншими галузями; наявність рекреаційного вузла» [154].

Територія України не може існувати окремо від світового рекреаційного процесу, тому першочергово необхідно визначити місце держави у загальній схемі рекреаційного районування світу. Всесвітня туристична організація виокремлює 6 регіонів і 14 субрегіонів. Так, Європу поділяють на Західну, Північну, Південну, Центрально-Східну та Південно-Східну. Азія об'єднується з Тихоокеанським регіоном і поділяється на Північно-Східну Азію та Південно-Східну Азію, і Океанію); Американський регіон об'єднує Північну Америку, країни Карибського басейну, Центральну Америку та Південну Америку; у складі Африки виокремлюються Північна Африка і Регіон пустелі Сахара); виділяється також окремо регіони Близького Сходу та Південної Азії. Ці регіони виділені WTO за такими характеристиками: географічне розташування; наявність та особливості туристичних ресурсів; політична ситуація та рівень економічного розвитку країн і життя населення; «стан туристичної інфраструктури; місце туризму в економіці та культурі, державній політиці країн; розвиток його певних видів; спрямування туристичних потоків; їх кількість і кількість грошових надходжень від туризму; динаміка його розвитку» [170].

Регіональний розподіл UNWTO не відображає повністю географічні та рекреаційно-ресурсні відмінності між країнами та регіонами, що розташовані на стиках цивілізацій, континентів, економічних і історичних угруповань. Відповідно до схеми районування попередника UNWTO – Міжнародного союзу офіційних туристичних організацій (МСОТО) у світі виокремлюється вісім рекреаційних районів найвищого таксономічного рангу, тобто макрорайонів. Цю схему районування, адаптовану до сучасності О. Бейдиком, варто замінити в напрямку відміни поділу територій країн на різні макро- та мезорайони, а відносити всю територію країни до регіону, в якому розташована столиця чи більша частина країни (рис.3.6). До них належать Європа, Азія, Північна Америка, Південна Америка, Центральна Америка та басейн Карибського моря, Африка, Австралія та Океанія, Антарктида.

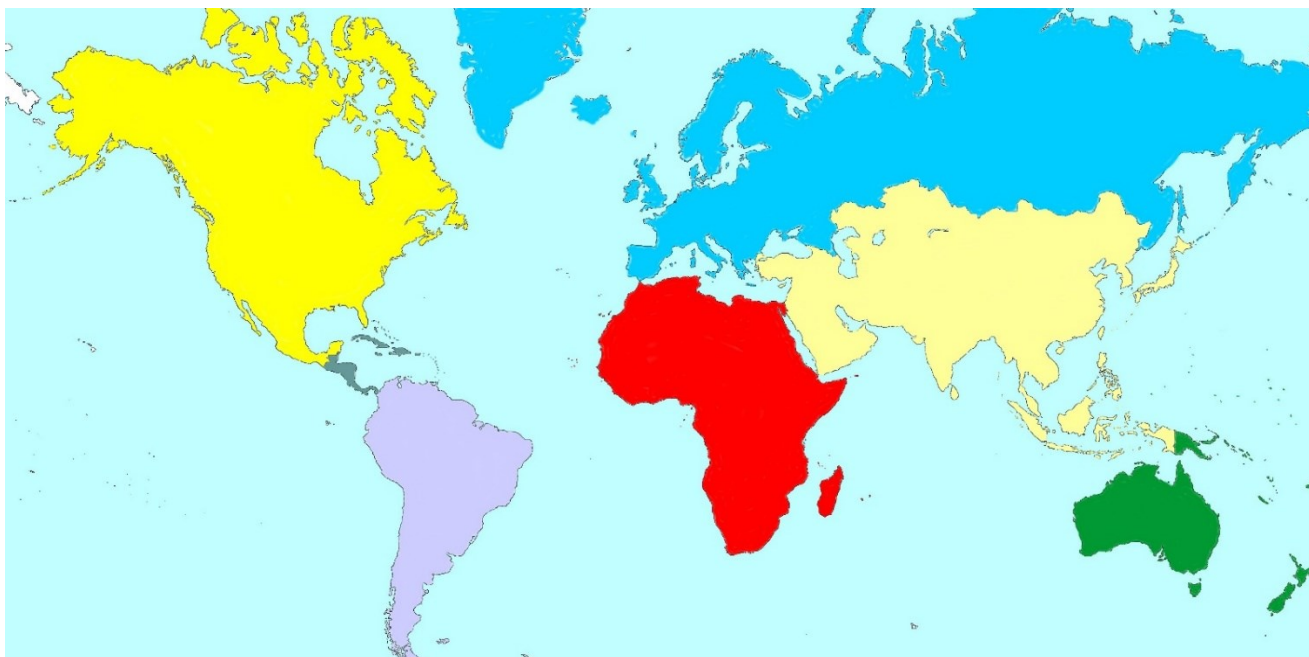

Рис. 3.6 Макрорайони світу за О.Бейдиком

На підставі аналізу структури макро- та мезорайонів рекреаційного районування світу за О.Бейдиком можемо визначити місце в цій схемі України (рис. 3.6)

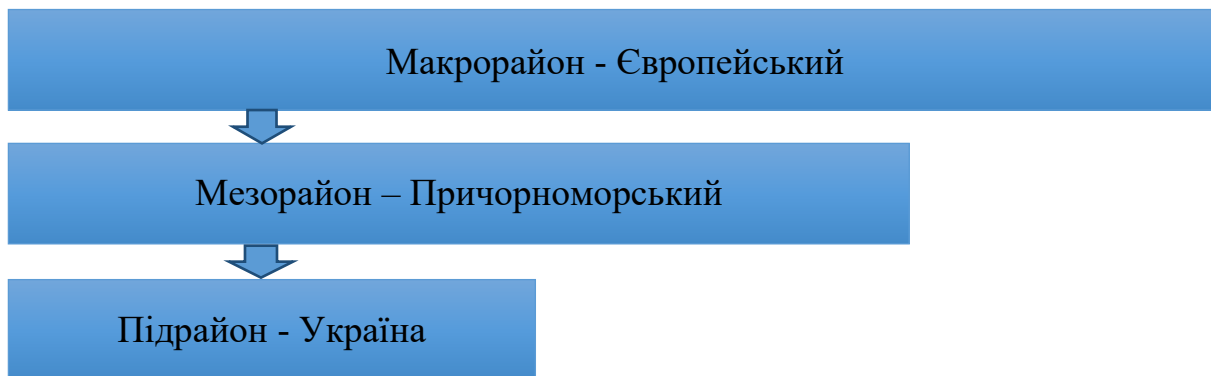
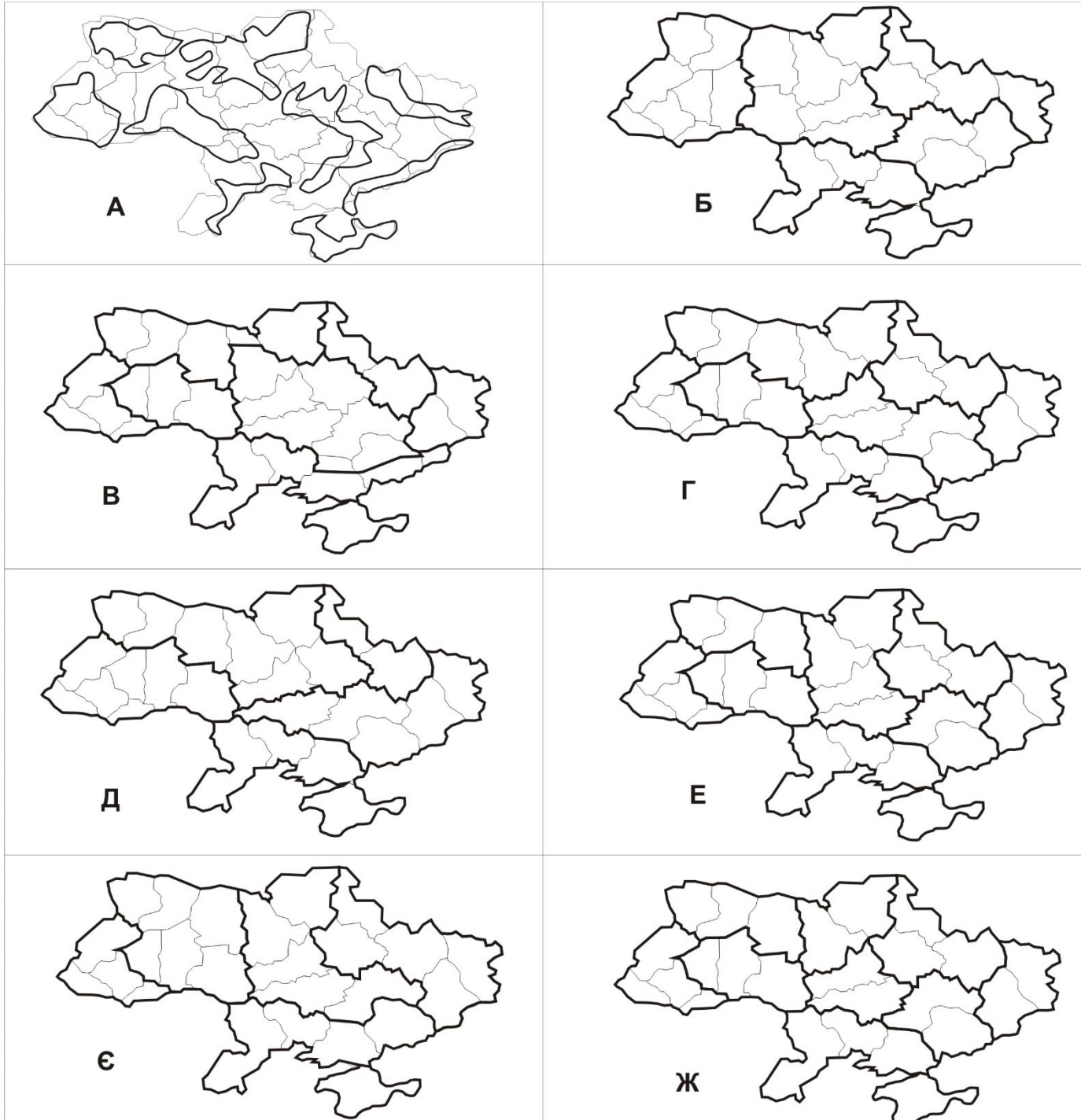

Рис. 3.6 Місце України в схемі макро-рекреаційного районування світу

«Територія України неодноразово була задіяна (як частково, так і повністю) в різних схемах рекреаційно-туристичного районування, в зв'язку з чим класифікація туристичних територій значно ускладнюється. Розглянемо найвідоміші схеми районування, здійснювані з метою розвитку рекреації і туризму» [28] (рис. 3.7). Рекреаційному районуванню України приділялось багато уваги дослідниками у сфері рекреаційної географії, архітектури і районного

планування, регіональної економіки та інших галузей протягом останніх 60 років. Більшість авторів користуються методом районування на рівні України (О. Бейдик, М. Крачило, І. Пірожник, М. Покоłodна, І. Родічкін). Пропоновані схеми районування носили як вузько прикладний так і комплексний характер.

Схеми районування території України за:

*А - І. Родічкіним; Б - авторським колективом Київського НДІ та інституту Дніпроїсто; В - Л. Лукьянвою;
Г - Д. Стеченком; Д - О.Бейдиком; Е - І. Смалем; Є - М.Покоłodною; Ж - В.Стафійчуком*

Умовні позначення:

— адміністративні межі областей
— межі рекреаційних регіонів

Автор: В. Соколовський

Рис 3.7 Схеми рекреаційного районування України

І. Родічкін запроваджуючи до рекреаційного районування системний підхід, поділяв територію України на 9 регіональних рекреаційних систем (РРС): Київсько-Дніпровську, Волинську, Сіверсько-Донецьку, Придніпровську, Приазовську, Одесько-Чорноморську, Дніпровсько-Бузьку, Карпатську і Кримську [175]. Кожна з виділених регіональних рекреаційних систем поділяється на таксони нижчого порядку – рекреаційні зони. Виділення таких таксонів було проведено на основі ландшафтно-природних характеристик. Слід зазначити, що виділені системи, на відміну від попередніх, не охоплюють повністю всю територію, що цілком співпадає з одним із наведених факторів формування і розвитку рекреаційних районів.

У 1983 р. Київським НДП містобудування за участю інституту Діпромисто була розроблена Регіональна схема розвитку і розміщення курортів, місць відпочинку і туризму Української РСР [176, с.32]. Єдина курортно-рекреаційна система поділялась на п'ять крупних територіальних систем (рис.3.7, Б): Західну (вісім областей), Центральну (шість областей), Південну (чотири області), Північно-Східну (чотири області) та Південно-Східну (три області).

Л. Лукьянова «виділити на території України вісім рекреаційних регіонів: Донецький, Карпатський, Кримський, Подільський, Поліський, Придніпровський, Слобідський, Чорноморсько-Азовський, межами яких є як природні рекреаційні умови, так і адміністративно-територіальний поділ . Такий поділ дозволяє виділити рекреаційні регіони з відносно однотипним складом і якістю ресурсів, але різноманітними видами рекреаційної діяльності» [85]. Такий поділ дозволяє виділити рекреаційні регіони з відносно однотипним складом і якістю ресурсів, але різноманітними видами рекреаційної діяльності.

З метою вдосконалення територіальної організації туристичної інфраструктури й рекреаційно-туристичної діяльності в Україні, групою науковців з Київського університету туризму, економіки і права проводяться роботи з розробки макротуристичного районування. Вважається, що «макротуристичне районування необхідне для кращої просторової організації сфери туризму, здійснення політики її регіонального розвитку та удосконалення управління

рекреаційно-туристичною діяльністю» [177, с.437]. Виходячи з вищевказаного, фахівці університету туризму виділяють вісім макротуристичних регіонів (рис.3.7, Г). За основу даного групування областей покладено в окремих випадках певні етнографічні мотиви, в інших – чітко адміністративні, домінуючі природні умови та виділені просто високоурбанізовані області. Такий поділ території чи групування адміністративних областей країни можливо має значення для покращення управлінських функцій рекреаційно-туристичною діяльністю на рівні держави.

За О. Бейдиком «в межах території України можна виділити такі ресурсно-рекреаційні райони: 1) Причорноморський об'єднує АР Крим, Одеську, Миколаївську, Херсонську області; 2) Карпатсько-Подільський охоплює Закарпатську, Львівську, Івано-Франківську, Чернівецьку, Тернопільську, Хмельницьку, Вінницьку області; 3) Полісько-Столичний, до складу якого входять Волинська, Рівненська, Житомирська, Київська, Чернігівська, Полтавська, Черкаська області; 4) Придніпровсько-Донецький включає Дніпропетровську, Запорізьку, Кіровоградську, Донецьку, Луганську області; 5) Харківський включає Харківську, Сумську області» [1].

За схемою рекреаційно-туристичного районування України, розробленою І. Смалем виділяється 9 рекреаційно-туристичних райони: 1) Причорноморський об'єднує Одеську, Миколаївську, Херсонську області; 2) Кримський; 3) Карпатський охоплює Закарпатську, Львівську, Івано-Франківську, Чернівецьку; 4) Подільський – Тернопільську, Хмельницьку, Вінницьку області; 5) Волинський, до складу якого входять Волинська, Рівненська, Житомирська; 6) Столичний – Київська, Чернігівська, Черкаська та Кіровоградська області; 7) Придніпровський – Дніпропетровську та Запорізьку, 8) Донецький включає Донецьку і Луганську області; 9) Слобожанський включає Полтавську, Харківську та Сумську області [59].

М. Поколодною була запропонована «схема туристсько-рекреаційного районування території України, яке проводилось з урахуванням: 1) ступеня розвитку рекреаційної галузі в районі; 2) характеру туристської спеціалізації; 3)

рівня туристсько-рекреаційного освоєння території; 4) спільності перспективного розвитку району; 5) комбінації туристських ресурсів; 6) інтенсивності туристських потоків» [97]. В результаті було виділено шість туристсько-рекреаційних районів (Карпатський, Полісько-Подільський, Придніпровський, Донецько-Слобожанський, Причорноморський, Кримський), межі яких проходять кордонами адміністративних областей і об'єднують усі адміністративно-територіальні суб'єкти України [93].

В. Стафійчук пропонує подальший «розгляд регіональних особливостей геопросторової організації рекреаційного господарства України у розрізі суспільно-географічних районів: Волинського, Карпатського, Подільського, Столичного, Північно-Східного, Центрального, Придніпровського, Донецького, Причорноморського, Кримського» [178, с.259]. Доречно пристати до запропонованої «схеми рекреаційного районування території України, оскільки:

1. Ця схема найбільше може задовольнити мету будь-якого районування – у зв'язку з координацією розвитку рекреаційного господарства з іншими галузями національного господарства.

2. Вона забезпечить оптимальне функціонування рекреаційних систем.

3. Мережа суспільно-географічних районів значно відтворює територіальний поділ рекреаційного потенціалу.

4. Адміністративні області, що розташовані в межах певного суспільного району, мають спільні проблеми щодо сучасного стану санаторно-курортного господарства та програми розвитку перспективних напрямів, тенденцій та закономірностей рекреаційного освоєння і раціонального використання рекреаційних ресурсів» [179].

Цей, доволі орієнтовний «перелік схем рекреаційного районування нашої держави, доводить, що однозначної підпорядкованості в таксономічних одиницях районування не спостерігається.

Наведений огляд свідчить про відсутність узгоджених підходів до рекреаційного районування, автори користуються різними ознаками, різними таксономіями та дефініціями. Пропоновані схеми класифікації рекреаційно-

туристичного районування територій України підтверджують неоднозначність критеріїв районування, тенденцію до поглиблення і деталізації схем і виділення одиниць районування, наявність суб'єктивізму дослідників у підходах до районування» [93].

В більшості проаналізованих схем районування жодних сумнівів не викликає об'єктивне існування Карпатського, Кримського, Причорноморського, Подільського, Поліського (Поліських), Східного (Східних – Донецького і Слобожанського) та Придніпровського (Придніпровських) через суттєві відмінності ТРП, цілей відвідування рекреантами, природних та соціально-економічних умов розвитку рекреаційної діяльності. В той же час дискусійними залишаються межі регіонів, їх назви та чисельність.

Вважаємо доцільним поділити на 10 основних туристсько-рекреаційних регіонів, а саме: Карпати, Волинське Полісся, Київське Полісся, Поділля, Слобожанщина, Причорномор'я, Крим, Донбас, Промислове Придніпров'я та Середнє Придніпров'я (рис. 3.8). Дана схема повністю відповідає межам соціально-економічних районів Ф.Заставного, В.Поповкіна, М. Пістуна та інших, майже співпадає з районуванням П.Масляка і П.Шищенка. Також межі регіонів значною мірою співпадають з етнографічними регіонами та достатньо відображають фізико-географічні особливості країни.

Важливою проблемою рекреаційного районування України є не лише відсутність єдиної загальноприйнятої схеми районування, а й суттєві розбіжності у підходах до районування, а також у визначенні системи таксономічних одиниць та їх ієрархічності. Дослідниками у практиці рекреаційного районування території застосовуються різні системи таксономічних одиниць [1, 53, 55, 59, 85, 97, 174-179]. Найчастіше виділяють наступні таксономічні територіальні одиниці: рекреаційний регіон або зона (Кримський, Карпатський); рекреаційний район (Одеський, Приазовський); рекреаційний підрайон або зона (Судацький, Алуштинський).

Вважаємо, що неоднорідність підходів до визначення таксонів з метою рекреаційно-туристичного районування є досить важливою проблемою. З метою уникнення двобічності трактувань таксонів, пропонуємо наступну ієрархію:

рекреаційний регіон – район – зона. На рівні регіону ми поділяємо територію на рекреаційні райони, що, в свою чергу, розділяємо на зони, які виділяють за комплексом природно-економічних передумов території та її рекреаційно-туристичним потенціалом.

Автор: В. Соколовський

Рис 3.8 Рекреаційно-туристські регіони України

«Рекреаційний регіон – це поєднання на території різних видів рекреаційної діяльності (рекреаційні райони, пункти, центри). Як правило, туристсько-рекреаційний регіон займає обширну територію, яка включає декілька адміністративних областей.

Рекреаційний район – це зосередження на конкретній території різноманітних пунктів, центрів, вузлів, зон, які характеризуються своєю спеціалізацією, що базується на місцевих природних, соціально-економічних умовах та ресурсах.

Рекреаційний зона – це зосередження в межах одного або декількох адміністративних районів, туристсько-рекреаційних пунктів, центрів» [10, 11].

Проаналізувавши отриманий нами фактичний матеріал, було проведено районування Середнього Придніпров'я. При розробці схеми рекреаційно-туристського районування території Середнього Придніпров'я було враховано такі районоутворюючі фактори:

- просторові параметри обраного об'єкта дослідження, що охоплюють фізико-географічне та суспільно-географічне положення регіону;
- туристсько-рекреаційний потенціал;
- природні умови та фактори розвитку рекреаційної діяльності в регіоні;
- характер рекреаційної спеціалізації, що обумовлений наявними рекреаційними ресурсами території, а також умовами та факторами розвитку рекреаційної діяльності;
- історичні особливості розвитку території;
- рівень розвитку туристської інфраструктури;
- наявність мережі єдиних туристських маршрутів загальнодержавного чи місцевого значення;
- транспортні умови та спільність транспортної мережі, що забезпечує надійні зв'язки між туристичними пунктами, центрами та вузлами району: «залізниці, автомобільні шляхи, водні та повітряні шляхи сполучення з вокзалами, парками, станціями, портами, причалами, аеропортами тощо;
- рівень загальноекономічного розвитку, забезпеченість трудовими ресурсами, матеріальними засобами і фінансовими можливостями для створення і подальшого розвитку індустрії туризму» [1];
- наявність єдиної системи розселення населення для раціональної організації туристичного господарства із загальними зонами масового туризму;

Необхідно зазначити, що районоутворюючі фактори є мінливими, тож з часом їх зміст, параметри та рівень впливу можуть змінюватися. Відносно стабільним є характер рекреаційної спеціалізації, тому що він обумовлений наявними рекреаційними ресурсами території. Хоча спеціалізація може коригуватись після виявлення чи створення нових ресурсів.

Територія дослідження відноситься до рекреаційного регіону Середнього Придніпров'я, в межах якого нами виділено 3 рекреаційних райони – Західний, Південно-Східний та Північний, кожен з яких включає по 3 рекреаційних зони (рис. 3.9).

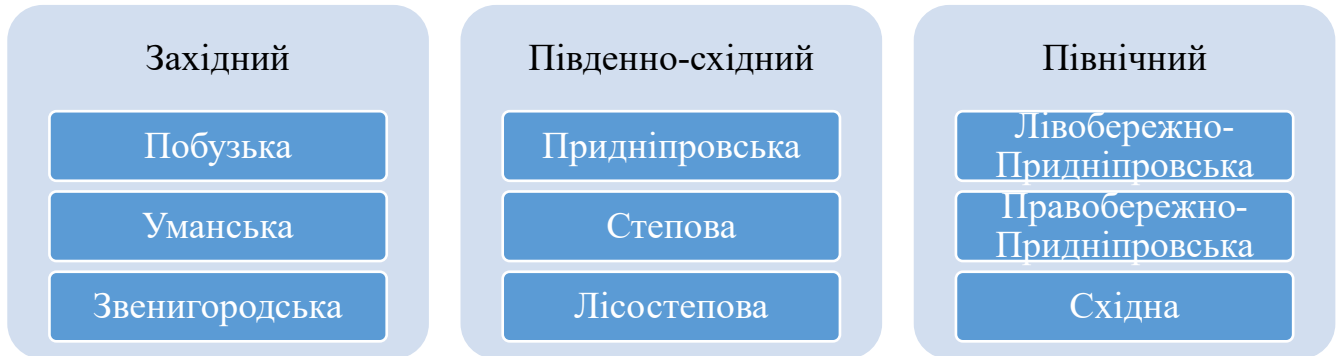
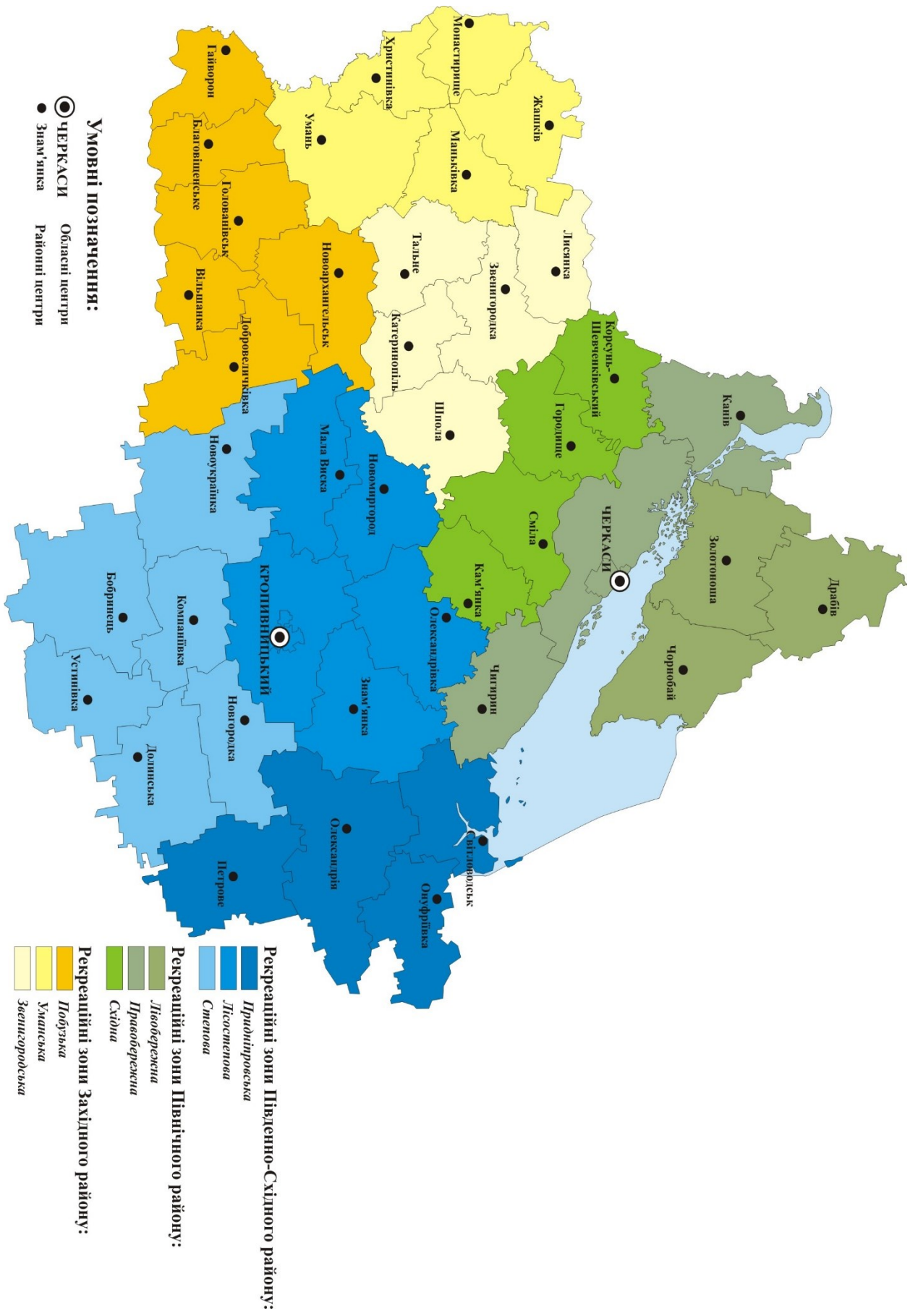

Рис. 3.9 Рекреаційні райони та зони Середнього Придніпров'я

Межі рекреаційних районів та зон визначаються на основі спільності визначених вище районоутворюючих факторів. При обґрунтуванні та встановленні меж районів та зон Середнього Придніпров'я було враховано не тільки існуючу територіальну організацію рекреаційного господарства, а й перспективу його розвитку в майбутньому. Розробка прогнозів територіальної організації рекреаційного комплексу повинна здійснюватися з урахуванням територіальних особливостей рекреаційних ресурсів. Вкрай важливо звертати увагу на чинники, які впливають на якість довкілля, і спрямовувати свої зусилля на відтворення продуктивності рекреаційних територій.

Наслідком аналізу територіальної організації рекреаційного господарства з визначенням спеціалізації точкових та ареальних елементів, що демонструють просторовий розподіл перспективних регіональних елементів. На підставі проведеного аналізу, наперед була розроблена картосхема досліджуваної території, де на ресурсній основі виділені ділянки з різним ступенем використання РТП, видами рекреаційних ресурсів та специфікою їх використання (рис. 3.10). Схема районування дозволяє визначати обсяг рекреаційного навантаження на різні території та, відповідно, оптимально вирішувати питання раціонального використання рекреаційних ресурсів з урахуванням їх відтворення та охорони.

Автор: В. Соколовський

Рис. 3.10 Картосхема рекреаційного районування Середнього Придніпров'я

Запропонована схема рекреаційного районування території Середнього Придніпров'я на три рекреаційні райони – Західний, Південно-східний та Північний, кожен з яких включає по 3 рекреаційних зони з власною спеціалізацією кожної зони та району (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Спеціалізація рекреаційних районів і зон Середнього Придніпров'я

№	Рекреаційний район	Рекреаційна зона	Провідні рекреаційні центри	Основні види рекреаційної діяльності	Додаткові та супутні види рекреаційної діяльності
1	Західний	Побузька	м. Благовіщенське	культурно-пізнавальна, сільський (зелений) туризм	спортивно-оздоровча
		Уманська	м. Умань		релігійно-пізнавальна,
		Звенигородська	м. Звенигородка		гірськолижна
2	Південно-східний	Придніпровська	м. Світловодськ	оздоровча, екологічний туризм	водно-спортивна
		Степова	м. Бобринець		екскурсійно-пізнавальна
		Лісостепова	м. Кропивницький		екскурсійно-пізнавальна
3	Північний	Лівобережно-Придніпровська	м. Золотоноша	екскурсійно-пізнавальна, оздоровча	купально-пляжна
		Правобережно-Придніпровська	м. Черкаси		подієвий туризм
		Східна	м. Корсунь-Шевченківський		екологічний туризм

Джерело: [узагальнено автором]

Для Південно-Східного рекреаційного району характерна концентрація рекреаційних та суміжних підприємств у провідних центрах та вузлах, що й визначають спеціалізацію району. Саме тут функціонує найбільша кількість туристичних підприємств та виробників окремих рекреаційних послуг. В межах Південно-Східного рекреаційного району виділяються: Придніпровська, Степова та Лісостепова рекреаційні зони.

Придніпровська рекреаційна зона з головним центром в м. Світловодськ, охоплює територію Великоандрусівської сільська, Новопразької селищної, Олександрійської міської, Онуфріївської селищної, Пантаївської селищної,

Петрівської селищної, Попельнастівської сільської, Приютівської селищної та Світловодської міської територіальних громад Олександрійського району Кіровоградської області. Її галузями спеціалізації є водно-спортивний туризм, купально-пляжний оздоровчий відпочинок на дніпровському узбережжі Кам'янського та Кременчуцького вдсх., на Іскрівському вдсх. р. Інгулець, а також пізнавально-екскурсійний туризм на базі наявних суспільно-історичних і природно-антропогенних ресурсів та сільський зелений туризм. В межах Придніпровської рекреаційної зони сформані 4 рекреаційних вузли, 4 центри та 16 пунктів (табл.3.2).

Степова рекреаційна зона охоплює територію 11 ОТГ – Бобринецька міська, Ганнівська сільська, Глодоська сільська, Гурівська сільська, Долинська міська, Кетрисанівська сільська, Компаніївська селищна, Новгородківська селищна, Новоукраїнська міська, Рівнянська сільська та Устинівська селищна територіальні громади Новоукраїнського і Кропивницького районів Кіровоградської області. Визначальними ресурсами зони є природно-антропогенні, що зумовило її спеціалізацію на сільському та екологічному туризмі. «Виокремлення рекреаційних територій у її межах базується здебільшого на наявності об'єктів ПЗФ» [86] – регіонального ландшафтного парку, дендропарку «Веселі Боковеньки» заказників та пам'яток природи, які «створювалися не тільки для природоохоронних цілей, але і з метою забезпечення умов для організованого відпочинку населення» [86]. Досить цікавим для екологічного та екскурсійно-пізнавального туризму є унікальний ландшафтний заказник «Монастирище», що крім природоохоронного значення виділяється містичними характеристиками які зазвичай визначають як «місця сили». Додатковим напрямком спеціалізації є короткочасна пізнавально-екскурсійна рекреаційна діяльність, що має переважно внутрішньо-регіональний характер та вкрай рідко передбачає ночівлю рекреантів. Зазначені характеристики не сприяють активному розвитку готельно-туристичного господарства та формуванню вузлових форм територіальної організації рекреаційно-туристичного господарства.

Лісостепова рекреаційна зона включає територію Аджамської сільської, Великосевєринівської сільської, Дмитрівської сільської, Знам'янської міської, Катеринівської сільської, Кропивницької міської, Олександрівської селищної, Соколівської сільської, Суботцівської сільської, Первозванівської сільської, Злинської сільської, Маловисківської міської, Мар'янівської сільської, Новомиргородської міської, Смолінської селищної територіальних громад Новоукраїнського та Кропивницького районів Кіровоградської області. В її межах активно розвивається екскурсійно-пізнавальна діяльність, завдяки значним запасам суспільно-історичних ресурсів, серед яких особливо цінними є пам'ятки м. Кропивницького, м. Новомиргорода, с. Розумівки та х. Надії. Крім, власне архітектурних об'єктів, велике значення мають біосоціальні ресурси зазначених рекреаційних центрів та пунктів, адже вони є місцем народження, життєдіяльності чи смерті видатних осіб, що залишили помітний слід в історії. В м. Знам'янка розташований один з найважливіших об'єктів бальнеолікування регіону – Знам'янська бальнеологічна лікарня, що потенційно, за умови збільшення площі та місткості, може стати локомотивом санаторно-курортного господарства РРК. Важливим напрямком рекреаційної спеціалізації зони є також дитячий відпочинок та оздоровлення на базі оздоровчих та туристичних таборів «Жовтень» в с. Бірки Олександрівського р-ну, «Лісова пісня» в с. Оникієве та «Олімпієць» в с. Велика Виска Маловисківського р-ну. Досить велика кількість об'єктів ПЗФ на території рекреаційної зони сприяють поступовому розвитку екологічного та сільського зеленого туризму.

Північний рекреаційний район спеціалізується на екскурсійно-пізнавальній рекреаційній діяльності, кліматолікуванні, екологічному та сільському туризмі, а також оздоровчому відпочинку. В межах цього району виділяються Лівобережно-Придніпровська, Правобережно-Придніпровська та Східна рекреаційні зони. Північний район, знаходячись у зоні лісостепу та займаючи більшість лісових масивів і прибережно-заплавних ландшафтів регіону, здатний приймати значно більше туристів за умови вдосконалення рекреаційного господарства, особливо за рахунок збільшення чисельності та місткості стаціонарних рекреаційних об'єктів.

Правобережно-Придніпровська рекреаційна зона найбільш розвинена в межах Середнього Придніпров'я та характеризується найбільшою різноманітністю природних та суспільно-історичних рекреаційних ресурсів. Вона охоплює території Білозірська сільська, Бобрицька сільська, Будищенська сільська, Канівська міська, Леськівська сільська, Медведівська сільська, Мошнівська сільська, Руськополянська сільська, Сагунівська сільська, Степанецька сільська, Степанківська сільська, Червонослобідська сільська, Черкаська міська, Чигиринська міська ОТГ Черкаського району. Значна частина рекреаційних об'єктів зони формується навколо водних об'єктів, особливо узбережжя Канівського та Кременчуцького вдсх. В той же час, відзначаємо, що рекреаційні потоки з метою водної рекреації носять переважно внутрішньорегіональний характер з поступовим зростанням показників зовнішніх потоків, переважно з сусідніх регіонів. Найбільша кількість рекреаційних закладів, орієнтовані на використання акваторії Дніпра в межах рекреаційної зони характерна для м. Черкаси, м. Канів, с. Свидівок, с. Сокирне, с. Лозівок, с. Мошни, с. Худяки, с. Бобриця, с. Межиріч та с. Боровиця Черкаського р-ну.

Значно потужнішими є потоки рекреантів з екскурсійно-пізнавальними цілями, зростанню яких сприяє велика кількість суспільно-історичних та природних ресурсів та поступове покращення інфраструктури поблизу них. Найбільш відвідуваними центрами є м. Черкаси, м. Канів, м. Чигирин та с. Суботів Чигиринської ОТГ. Етнографічний колорит зони також притягує значну кількість туристів, а найбільш повно ним насолодитись туристам дозволяють автентичні садиби сільського туризму. Досить унікальним є також комплекс зеленої садиби з вулико-ліжками та просвітницько-розважальний комплекс «Зерноленд» в с. Івківці Чигиринської ОТГ.

Лівобережно-Придніпровська рекреаційна зона охоплює територію Золотоніського р-ну та Ліпльавської ОТГ Черкаського р-ну і володіє подібним потенціалом, але відрізняється від Правобережної орографічними та ландшафтними особливостями, адже, на відміну від більшої частини регіону, що відноситься до Придніпровської височини, тут домінують низовинні ландшафти.

Рекреаційно-туристський потенціал зони дозволяє «організовувати рекреаційно-спортивну та рекреаційно-пізнавальну діяльність – пішохідний або кінний туризм, мисливство, збирання грибів та ягід, рибальство, проводити» [100] екозаходи з підвищення знань у сфері природничих наук і охорони природи. Головною проблемою є низька щільність рекреаційних закладів в межах зони, а в північно-східній частині вони взагалі відсутні. Основою функціонування рекреаційного господарства є Золотоніський вузол, а також с. Прохорівка Черкаського р-ну, що орієнтовані на оздоровлення, зелений та водно-спортивний туризм. В той же час, відзначаємо вкрай низький рівень розвитку рекреаційного господарства в межах північно-східної частини рекреаційної зони.

Східна рекреаційна зона володіє досить різноманітними ресурсами для розвитку пізнавально-екскурсійного, оздоровчого, екологічного та сільського зеленого туризму. Вона охоплює території Балаклеївська сільська, Березняківська сільська, Городищенська міська, Кам'янська міська, Корсунь-Шевченківська міська, Михайлівська сільська, Мліївська сільська, Набутівська сільська, Ротмістрівська сільська, Смілянська міська, Тернівська сільська ОТГ Черкаського району та Вільшанська селищна, Селищенська сільська, Стеблівська селищна ОТГ Звенигородського району. Наявні рекреаційні заклади для збільшення відвідувачів активно використовують не лише наявний рекреаційно-туристський потенціал, а й транзитні можливості автомобільних та залізничних магістралей державного значення, особливо це стосується головних рекреаційних центрів зони – Корсунь-Шевченківського та Сміли. Варто зазначити, що ці центри все частіше долучаються до загальнонаціональних туристичних маршрутів. Помітне також поступове зростання відвідуваності рекреантами інших центрів та пунктів, зокрема: м. Кам'янки, м. Городища, с. Млієва, а досить важливими оздоровчими центрами стають с. Виграїв та с. Карашина. Південно-західна частина Кам'янського району орієнтована також на сільський зелений туризм в поєднанні з екскурсійною діяльністю Холодноярськими стежками.

Західний рекреаційний район найбільше спеціалізується на культурно-пізнавальній рекреаційній діяльності різного спрямування та сільському

(зеленому) туризмі. Внутрішні відмінності туристсько-рекреаційного потенціалу та цільові і структурні відмінності турпотоків визначили формування в його межах Побузької, Уманської та Звенигородської зон.

Уманська рекреаційна зона включає 12 ОТГ однойменного адміністративного району і характеризується найвищим рівнем розвитку рекреаційної інфраструктури та найбільш атрактивними ресурсами в межах західного району. Важливим фактором, що стимулює подальший розвиток рекреаційного господарства є близькість до кількох сусідніх рекреаційних регіонів та добре розвинена транспортна мережа. Також, варто зазначити, що зона приваблює чи не найбільше іноземних туристів в регіоні. Провідними напрямками рекреаційної діяльності є екскурсійно-пізнавальний, розважальний, релігійно-паломницький туризм. Останній напрямок зростає дуже високими темпами та має міжнародне значення, адже приваблює щорічно тисячі євреїв-хасидів в період святкування єврейського Нового року. Розвитку пізнавального та розважального туризму сприяє наявність знакових об'єктів загальнодержавного рівня в м. Умань – дендропарку «Софіївка» та Державного архітектурно-історичного заповідника «Стара Умань». Формуванню потужного рекреаційного вузла сприяє також вдале транзитне розташування на перетині головних автотранспортних магістралей з півночі на південь та з заходу на схід. Розвитку кінного туризму сприяє наявність в м. Жашків відомого кінного заводу, навколо якого поступово формується рекреаційний центр. Досить перспективним напрямком екскурсійної діяльності є відвідування палацово-паркових комплексів в межах зони. Оздоровчий туризм розвивається в смт. Маньківка на базі колишнього санаторію «Аквадар» (нині включеного до готельної мережі «Reikartz»). По всій території розвиваються об'єкти сільського зеленого туризму та зростає кількість мотелів і невеликих готельно-ресторанних комплексів вздовж траси Київ-Одеса. Великою перевагою готельної інфраструктури зони є значно ширший асортимент, порівняно з сусідніми.

До Побузької рекреаційної зони віднесено рекреаційні території Побужжя в межах Кіровоградської області, а саме: Голованівський адміністративний р-н і

Добровеличківська селищна, Піщаноблідська сільська, Помічнлянська міська, Тишківська сільська територіальні громади Новоукраїнського р-ну. Тут стрімко розвивається рекреаційно-туристична діяльність, пов'язана з активними водними подорожами і походами з метою відпочинку, оздоровлення та пізнання природи. Цьому сприяють особливості рельєфу долини р.Південний Буг з наявністю різноманітних природних перешкод для активних туристських маршрутів. Проте, варто зазначити, що переважна більшість рекреаційних закладів суттєво віддалена від цих найпопулярніших атракцій, а так як і в межах попередньої зони зосереджена вздовж траси Київ-Одеса поблизу смт. Благовіщенське. Важливими рекреаційними центрами цієї зони є також м. Гайворон, смт. Голованівськ, смт. Вільшанка, смт. Добровеличківка та смт. Новоархангельськ. На їх базі сформували два рекреаційних вузли – Побузький та Синюський. В смт. Новоархангельськ функціонує один з найважливіших в регіоні закладів дитячого оздоровлення – ДОТ «Бригантина». Актуальні рекреаційні смуги вздовж р.Південний Буг, р.Синюхи та інших приток поступово освоюються для потреб місцевого населення з метою купально-пляжного туризму. Крім того ці об'єкти активно використовують любителі риболовлі та інших видів проомислово-прогулянкового відпочинку. У Вільшанському районі наявний унікальний етнографічний осередок болгарської культури з кількома закладами сільського зеленого туризму. Досить цікавими ресурсами для індустріального туризму є кар'єри та старі виробничі підприємства Завальського графітового та Побузького феронікелевого комбінату. Ще однією цікавою та унікальною атракцією є місцева вузькоколійна залізниця з історичними паровозами кінця ХІХ століття.

Звенигородська рекреаційна зона охоплює територію однойменного адміністративного району, за виключенням Вільшанської, Селищенської та Стеблівської ОТГ, що, певною мірою штучно, були приєднані від розформованих Корсунь-Шевченківського та Городищенського районів (більшість ОТГ цих районів відносяться до новоутвореного Черкаського р-ну) під час останньої реформи адміністративно-територіального устрою. Вона приваблює туристів переважно з пізнавальними цілями по Шевченківським місцям, але найбільш

унікальним є наявність в межах рівнинної території гірськолижного курорту Водяники, що зростає досить високими темпами. Єдиним крупним центром зони є м. Звенигородка, що також є головним осередком формування найбільшого за кількістю рекреаційних пунктів вузла. Загальна чисельність рекреаційних закладів більше 40, а в структурі переважають бази відпочинку, зелені седиби та невеликі готелі. Досить потужні рекреаційні потоки переважно сформовані екскурсантами та короткотерміновими туристами і спрямовані до Шевченківських місць, православних храмів та монастирів. Популярні також маршрути «вихідного дня» для лижників та любителів зимових розваг. В межах зони є також перспективи розвитку санаторно-курортного лікування на базі бальнеологічних ресурсів Звенигородського і Тальнівського районів, але поки що мінеральні води використовуються лише для промислового розливу, а детальні дослідження властивостей і хімічного складу не завершені, також не визначені показання та протипоказання щодо їх медико-курортологічного застосування. Є також певні перспективи розвитку фестивального та інших видів подієвого чи івент-туризму,

3.3. Проблеми та перспективи розвитку рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я

«Дослідження рекреаційно-туристського потенціалу Середнього Придніпров'я свідчать про ще недостатнє вивчення можливостей функціонування даного типу міжгалузевого утворення у межах району. Але, виходячи з потреб населення та рекреаційно-туристського потенціалу, зазначимо, що тут є всі необхідні умови для того, щоб рекреаційний комплекс став високорозвиненим комплексом, здатним задовольнити потреби населення у різноманітних формах відпочинку, лікуванні та туризмі. Крім того, досить красномовними є статистичні дані Міністерства транспорту та інфраструктури щодо сум туристичного збору за 2018 рік» [170] (табл.3.5).

Таблиця 3.5

Обсяг туристичного збору за рекреаційними регіонами України, тис.грн

Рекреаційний регіон	Сума туристського збору				Зміни
	2016	2017	2018	2019	2018/2019
Волинське Полісся	639,9	800,5	940,3	1526,2	62,31
Донбас**	1017,0	956,3	1368,3	1921,9	40,46
Київське Полісся	20670,7	27603,9	36454,7	80262,3	120,17
Крим**	-	-	-	-	-
Поділля	1016,1	1196,0	1617,3	4595,5	184,15
Промислове Придніпров'я	3838,8	4796,5	6 189,4	10696,0	72,81
Середнє Придніпров'я	577,4	748,8	983,4	4269,8	334,19
Слобожанщина	2725,2	3861,5	4652,8	10154,9	118,25
Українські Карпати	13229,0	17075,1	21 446,2	24734,3	15,33
Чорноморо-Азовський	10380,6	13196,0	17073,7	26977,0	58,01
Разом по Україні	54094,7	70234,6	90726,1	165137,9	82,02

* розраховано автором за даними Державної служби статистики України

** деякі параметри неможливо визначити на тимчасово окупованих територіях України

Показники 2020-2021 років, враховуючи наслідки пандемії COVID-19, характеризувались значним падінням, а підприємства часто призупиняли свою діяльність та подавали некоректну звітність, тож орієнтиром може виступати саме 2019 рік. Власне й Всесвітня туристична організація досліджує нинішні показники розвитку туристичної індустрії порівняно з допандемічним роком.

Як видно, з табл. 3.5, підприємства регіону у 2019 році сплатили туристського збору майже 4,3 млн. грн., що складає лише 2,6% від загальної суми по Україні, але динаміка зростання цього показника була найвищою, порівняно з іншими рекреаційними регіонами. Згідно даних ДАРТ, за I півріччя 2022 року у більшості регіонів розпочалось постпандемічне відновлення рекреаційного господарства, а одна з областей регіону (Кіровоградська), потрапила до топ-5 за рівнем зростання

туристичного збору по країні, тобто, навіть під час повномасштабного військового вторгнення РФ, рекреаційне господарство поволі відновлюється [180].

Визначальним критерієм оцінки економічної ефективності «рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я є оцінка ефективності використання території з метою організації рекреаційної діяльності. На основі статистичних даних за формулою 3.1 можна розрахувати коефіцієнт ефективності використання території (Ke) (табл.3.5) як співвідношення частки регіону у загальному обсязі доходів від рекреаційної діяльності» [170] (Дт) до частки території (Чт) в загальній площі України:

$$Ke = \frac{Дтур}{Чтериторії} \quad 3.1$$

Таблиця 3.6

Коефіцієнти ефективності використання території рекреаційним комплексом та його основними галузями

	Коефіцієнт ефективності використання території готельним господарством	Коефіцієнт ефективності використання території туристськими підприємствами	Коефіцієнт ефективності використання території рекреаційною індустрією
Середнє Придніпров'я, в тому числі:	0,19	0,11	0,16
Кіровоградська обл.	0,12	0,12	0,12
Черкаська обл.	0,25	0,09	0,20

* розраховано автором за даними Державної служби статистики України

На «ефективність використання рекреаційних ресурсів території впливає просторово-часова диференціація рекреаційного потоку. Показник ефективності тим вище, чим більш рівномірно розподіляється чисельність відпочиваючих в межах території та впродовж рекреаційного сезону. Надмірне використання РРП одних об'єктів при недостатній завантаженості інших свідчить про низьку ефективність рекреаційного використання території. До аналогічних негативних

результатів призводить також нерівномірне використання РРП території впродовж рекреаційного сезону.

Якість рекреаційного ефекту та стан рекреаційно-ресурсної бази території залежить від ступеня організованості рекреаційного потоку, рівня культури та екологічної освіти відпочиваючих» [170].

Необхідність аналізу структури рекреаційних занять в межах території як реалізуючого фактору пов'язана з тим, що різні види рекреаційної діяльності відрізняються характером впливу на середовище, питомим рекреаційним навантаженням, а певні їх поєднання призводять до неоднакового рекреаційного ефекту. Якщо рекреаційні заняття комбіновані таким чином, що доповнюють одне одного, то рекреаційний ефект посилюється. При менш вдалому поєднанні видів рекреаційної діяльності, або ж їх конкуренції, ефективність рекреаційного процесу нижча.

Неоднаковий «характер впливу на середовище та питомих рекреаційне навантаження окремих рекреаційних занять призводить до різниці в загальному рекреаційному навантаженні на ресурси. Так, при однаковій відвідуваності рекреаційні об'єкти, які використовуються переважно для відпочинку або туризму, зазнають, як правило, в декілька разів більше рекреаційне навантаження, ніж ті, які використовуються переважно для екскурсійної діяльності. При цьому слід зазначити, що рекреаційні об'єкти здатні витримувати певне рекреаційне навантаження. Отже, при збільшенні питомого рекреаційного навантаження знижується потенційно допустима кількість рекреантів.

Одним із факторів, які визначають рекреаційний ефект, є організація рекреаційного процесу. Правильна організація рекреаційних занять та повне залучення ресурсів в рекреаційний оборот значно більш ефективні, ніж нераціональне здійснення рекреаційного процесу. Низький рекреаційний ефект досягається, приміром, при нераціонально прокладеному маршруті екскурсій або їх слабому інформаційному навантаженні, неправильному здійсненні купально-пляжного циклу» [170], що супроводжується інсоляційним передозуванням сонячних тощо.

Оптимізація використання рекреаційно-туристського потенціалу регіонального рекреаційного комплексу повинна бути спрямована, на нашу думку, на знаходження оптимальних параметрів територіальної організації, які призведуть до максимального рекреаційного та економічного ефекту при збереженні необхідної якості ресурсів шляхом їх раціонального використання.

Проведений аналіз дозволив сформулювати основні передумови формування регіонального рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я, а «саме:

- наявність потужного природно-рекреаційного потенціалу;
- наявність туристських ресурсів, які можуть бути однаково ефективно використані для формування та розвитку таких видів туризму, як екологічний, спортивний, подієвий та пізнавальний;
- сформований імідж екологічно спрямованого регіону як території для відпочинку;
- наявність достатньої інфраструктури, достатньої для здійснення туристської діяльності;
- розвинута мережа засобів розміщення в туристських центрах;
- наявність різних типів підприємств харчування, які можуть використовувати натуральні продукти шляхом їх придбання у місцевих жителів;
- наявність туристських фірм, які просувають на ринок туристичні продукти, що знаходяться в іншому туристському районі;
- домінування автомобільного та автобусного транспорту для доставки туристів на території кластеру, що може зумовити кооперування підприємств для обслуговування туристів;
- здатність регіональних туристичних фірм території приваблювати туристів» [170].

Запропоновано принципову схему прийняття оптимізаційних рішень, яка визначає основні напрямки підвищення ефективності використання РРП території (більш рівномірний розподіл рекреаційного потоку, збільшення ступеня організованості рекреантів, підвищення частки ефективно здійснених рекреаційних циклів занять та інше). Наголошено, що прийняття комплексу

оптимізаційних заходів залежить від типу рекреаційних ресурсів та РРП, структури та інтенсивності рекреаційного використання території.

З урахуванням вищесказаного, можемо констатувати доцільність створення регіонального кластеру під умовною назвою «Кластер Середнього Придніпров'я». «Для візуалізації структури кластеру, побудуємо його модель, яка буде включати сукупність взаємопов'язаних та взаємозалежних елементів, необхідних для дієздатності та ефективності такого об'єднання (рис.3.11). Базисом цієї моделі обрані рекреаційно-туристські ресурси, тому що разом з природними вони становлять основу туристської пропозиції.

До складу моделі включені наступні сектори та елементи:

- виробничий сектор, до якого входять туроператорські і турагентські підприємства, які безпосередньо формують, просувають і реалізують туристичні продукти кластера; постачальники послуг, зокрема заклади розміщення, харчування, транспорту і дозвілля, а також цільового обслуговування, які віднесені нами до виробничого сектору;

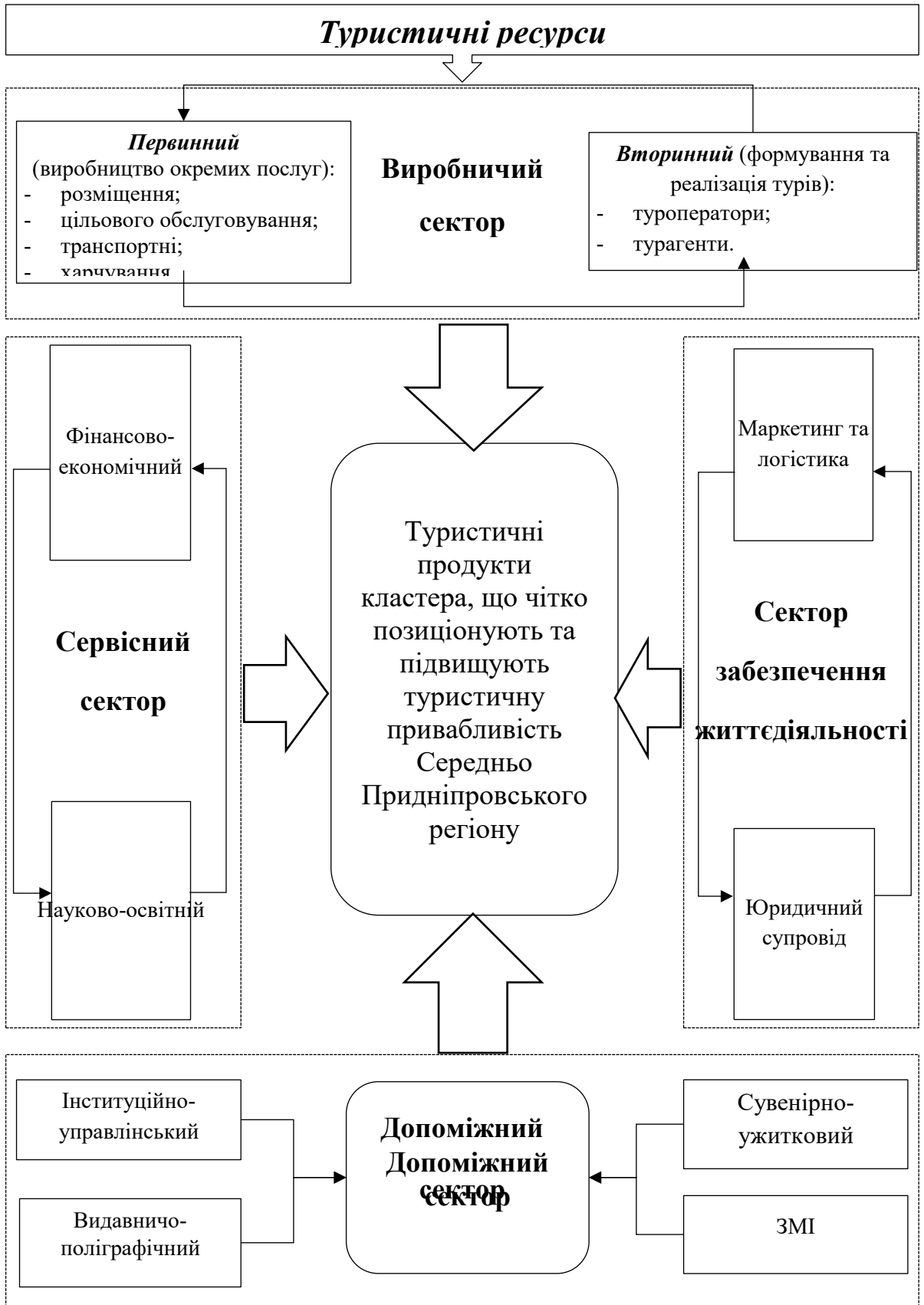
- сектор забезпечення життєдіяльності, який відповідає за маркетингову та логістичну діяльність, а також юридичний супровід;

- сервісний сектор, головною метою якого є фінансово-економічне та науково-освітнє забезпечення функціонування кластеру;

- допоміжний сектор, зокрема підприємства, що обслуговують туристів в якості супутніх галузей, до яких відносяться: сувенірно-ужиткові; виробництво і продаж туристського спорядження; послуги зв'язку; будівництво; медичні послуги» [170].

«Основний туристичний продукт може бути реалізований і без участі таких підприємств, але це призведе до зниження задоволеності туристів сервісом, що пропонується.

Оскільки модель – це системне утворення, в ній було відображено економічні взаємозв'язки між її складовими, які повинні забезпечувати орієнтацію учасників на створення конкурентоздатного туристського продукту» [170].

Автор: В. Соколовський [173; С.65]

Рис.3.11 Модель формування туристичного кластеру Середнього Придніпров'я

«Ядром кластеру буде сукупність спеціалізованих підприємств, діяльність яких пов'язана з виробництвом туристських послуг, які користуються попитом і позиціонують навколо себе основні елементи кластера.

При цьому між ядром і учасниками кластера сформується зв'язки, що будуть відображати особливості процесу створення туристичних послуг, які й зумовлюють міжгалузеву кооперацію і взаємодію.

Характер цих зв'язків дозволяє визначити набір інструментів, застосування яких буде сприяти ефективному використанню потенціалу кластеризації та розвитку кластерних ініціатив в туристичній сфері регіону Середнього Придніпров'я» [170].

Базуючись на «принципах економічної мотивації підприємств, туристські кластери краще, ніж інші форми організаційних утворень, дозволяють використати всі різновиди потенціалу регіону Середнього Придніпров'я. Створення туристського кластеру на території регіону дозволить вирішити важливі завдання, які стоять перед регіоном в контексті його економічного розвитку, серед яких:

- раціональне використання наявного природно-рекреаційного потенціалу регіону;
- розвиток внутрішнього і в'їзного туризму на території;
- презентація історичної, культурної та духовної спадщини регіону;
- розвиток різних видів підприємницької діяльності в туристській сфері.

Реалізація туристичного кластера на території Середнього Придніпров'я дозволить отримати наступні результати:

- підвищення конкурентоспроможності економіки регіону за рахунок зростання його туристської привабливості;
- збільшення кількості малих і середніх підприємств, які приймають участь наданні туристських і супутніх послуг;
- підвищення якості туристських та супутніх послуг за рахунок зростання конкуренції між підприємствами;
- зростання нецінової конкурентоспроможності підприємств регіону;
- розвиток інфраструктури кластеру на території регіону;

- активізація наукового та освітнього потенціалу регіону;
- формування ефективної системи підготовки кадрів для підприємств і організацій регіону;
- зростання інвестиційної привабливості регіону» [173].

Висновки до розділу 3

1. Проведений аналіз дозволив виявити проблеми подальшого розвитку , зокрема нерівномірний розподіл усіх складових рекреаційно-туристського потенціалу; високий рівень концентрації рекреаційних закладів в межах найбільших міст – провідних рекреаційних центрів регіону; низький рівень інформаційного забезпечення про ресурсний потенціал, сформований протягом багатьох років негативний в туристичному плані імідж території, що заважає приваблювати інвестиції в розвиток рекреаційно-туристського господарства; незначна кількість постійних туристичних маршрутів з якими б асоціювався регіон серед туристів, а існуючі характеризуються переважно короткочасним відвідуванням та невизначеними перспективами подальшого зростання; відсутність локальних результативних міжгалузевих проектів рекреаційного спрямування, що могли б стати локомотивами формування рекреаційного комплексу. Окрім проблем власне міжгалузевого рекреаційного комплексу, на його формування впливають дотичні до галузі загальні проблеми економічного, організаційно-управлінського, фінансового, технологічного та екологічного характеру.

2. Оцінюючи перспективи функціонування рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я, було визначено шляхи подальшого розвитку екскурсійно-пізнавального, подієвого, екологічного, спортивно-оздоровчого, релігійного, сільського, етнографічного туризму як визначальних для сучасної спеціалізації рекреаційного господарства регіону та його окремих рекреаційних районів і зон, а також запропоновано варіанти диверсифікації за рахунок більш активного залучення додаткових складових рекреаційно-туристського потенціалу, що недостатньо використовувались, наприклад, ресурси санаторно-курортного

лікування або інноваційні ресурси, що лише створюються – тематичні парки, приватні міні-зоопарки, страусині ферми тощо.

3. За результатами досліджень рекреаційно-туристського потенціалу рекреаційного регіону Середнього Придніпров'я виділено: 3 рекреаційних райони, в межах яких виокремлені нижчі територіально-ієрархічні одиниці – 9 рекреаційних зон, 30 рекреаційних вузлів, 31 рекреаційний центр, 97 рекреаційних пункти та 493 рекреаційних заклади.

4. Запропоновано заходи щодо оптимізації просторової організації, функціональної та управлінської структури з застосуванням кластерної моделі організації рекреаційного господарства регіону Середнього Придніпров'я, що дозволить більш повно використати всі складові його рекреаційно-туристського потенціалу.

5. Найбільш перспективним варіантом визначаємо кластерну модель розвитку РРК території Середнього Придніпров'я, яка дозволить вирішити проблему раціонального використання наявного рекреаційного потенціалу регіону, активізувати розвиток внутрішнього і в'їзного туризму на його території, стимулювати розвиток різних видів підприємницької діяльності в рекреаційно-туристській сфері, підвищити його туристську привабливість, забезпечити зростання інвестиційної привабливості регіону тощо.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження рекреаційно-туристського потенціалу рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я можна зробити наступні висновки:

1. Рекреаційно-туристський потенціал регіону, як сукупність усіх передумов та ресурсів для організації рекреаційної діяльності на певній території, є одним провідних напрямків суспільно-географічних досліджень. Проаналізовані існуючі підходи до визначення сутності рекреаційних ресурсів (геосистемний, компонентний, комплексний, функціональний, економічний чи господарський). Визначено базові критерії класифікації рекреаційних ресурсів, серед яких генетичні, якісні та функціональні. Розглянуто основні характеристики та властивості рекреаційних ресурсів, а також способи їх використання для організації кожного напрямку рекреаційної діяльності – відпочинку, туризму та санаторно-курортного лікування. Потенційні можливості рекреаційних ресурсів залежать від об'єктивних (запаси та якість ресурсів, рекреаційно-екологічна ємкість, стимулюючі та обмежувальні умови рекреаційної діяльності) та суб'єктивних (виконувани рекреаційні та нерекреаційні функції, ступінь благоустрою, організація рекреаційного процесу) факторів. В характеристиках рекреаційного потенціалу території спостерігається тенденція нарощування комплексності та інтегрованості таких оцінок.

2. Регіональний рекреаційний комплекс (РПК) є міжгалузевим цільовим утворенням господарського комплексу регіону, що об'єднує складну систему взаємопов'язаних та взаємозалежних елементів, що визначають специфіку його формування і розвитку на певній території (рекреаційні ресурси, рекреаційні підприємства, потенційні споживачі – рекреанти, транспортна, розважальна та комунальна інфраструктура, трудові ресурси з необхідною кваліфікацією для роботи в галузі, управлінська система). Важливими передумовами розвитку регіонального рекреаційного комплексу в сучасних ринкових умовах є економічні можливості регіону, зокрема виробничо-господарська структура, рівень доходів

населення, попит на рекреаційні послуги (внутрішній і зовнішній), інвестиційна активність і привабливість підприємств регіону, а також система вторинних передумов – демографічних, екологічних, науково-технологічних, ринково-кон'юнктурних і та інших.

3. Обґрунтовано методологічні принципи дослідження територіальної організації регіонального рекреаційного комплексу – комплексності, територіальної цілісності, структурно-функціональної оптимальності, ієрархічності. Цільова настанова дослідження полягає у комплексному суспільно-географічному дослідженні РТП регіону, у якій поєднанні всі види і форми рекреації і туризму, і такий підхід потребує відповідної методологічної та методичної розробки. Проаналізовані існуючі підходи до аналізу територіальної рекреаційного господарства регіону, а саме системний, комплексний та кластерний підходи. Акцентовано що, детальний аналіз ресурсної бази рекреаційного господарства є вкрай важливим, адже, як свідчить досвід інших країн, ця галузь може бути важливим джерелом відновлення трудового потенціалу і надходження прибутків.

4. Визначено чинники, що визначають формування регіонального рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я. Розглянуто основні характеристики та властивості рекреаційних ресурсів, а також напрямки їх використання для організації рекреаційної діяльності. Виконано аналіз просторового розподілу природних, природно-антропогенних та соціально-економічних ресурсів і передумов формування та функціонування регіонального рекреаційного комплексу. На підставі аналізу здійснено структурування та картографування основних типів природних, природно-антропогенних та суспільно-історичних ресурсів.

5. Середнє Придніпров'я знаходиться серед регіонів України з середнім рекреаційним потенціалом. Регіон має достатній рекреаційно-ресурсний потенціал, зокрема, теплий клімат, пляжі річок та водосховищ, лікувальні грязі, джерела мінеральних вод, унікальні природні комплекси, мальовничі краєвиди, мисливські та рибальські угіддя, акваторії річок, озер та водосховищ, придатні для водного

спорту та оздоровлення. Поєднання всіх цих факторів створює умови, надзвичайно сприятливі для організації відпочинку і розвитку рекреаційно-туристичної діяльності. Виявлено, що поряд з організованою рекреаційно-туристською діяльністю у регіоні значного поширення набув неорганізований (самодіяльний) відпочинок населення. Масштаби турпотоків неорганізованих відпочиваючих щороку зростають, особливо у літній та весняно-осінній сезони значно перевищуючи частку організованих рекреантів, що призводить в окремих випадках до надмірного рекреаційного навантаження на найцінніші ландшафти та, відповідно, загрожує ризиками переходу до стадії рекреаційної дигресії.

6. За результатами досліджень рекреаційно-туристського потенціалу суспільно-історичних та соціально-економічних рекреаційних ресурсів рекреаційного регіону визначено, що туристично-екскурсійний потенціал регіону представлений численними пам'ятками різних часів (епохи палеоліту і неоліту, стародавніх народів, античної культури, а також історико-культурними осередками, архітектурними пам'ятками, та музеями. Найдавніші комплексні пам'ятки, городища, кургани та поховання відносяться до бронзової, залізної доби, трипільської та черняхівської культури. Знайдено також окремі археологічні знахідки римського періоду, ранньої Візантії, скіфських та сарматських поселень. Нині в межах регіону взято під охорону держави більше 14731 нерухому пам'ятку історії, археології, містобудування та архітектури, монументального мистецтва. Найбільша кількість припадає на пам'ятки археології – 9743 та пам'ятки історії – 3738 одиниць. Було виявлено, що найвища щільність суспільно-історичних об'єктів національного значення спостерігається у межах м. Кропивницького, Канівської, Корсунь-Шевченківської та Чигиринської громад. Значною щільністю суспільно-історичних туристичних ресурсів національного значення вирізняються також Звенигородська, Золотоніська, Кам'янська, Тальнівська, Уманська, Христинівська, Шполянська громади та м. Черкаси. Найбільший інтерес для розвитку пізнавально-екскурсійного туризму становлять пам'ятки містобудування і архітектури, а також створені на їх основі історико-культурні заповідники (в регіоні функціонує 9 таких об'єктів).

7. На підставі аналізу особливостей функціонування рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я, визначено шляхи подальшого розвитку екскурсійно-пізнавального, подієвого, екологічного, спортивно-оздоровчого, релігійного, сільського, етнографічного туризму як визначальних для сучасної спеціалізації рекреаційного господарства регіону та його окремих рекреаційних районів і зон, а також запропоновано варіанти диверсифікації за рахунок більш активного залучення додаткових складових рекреаційно-туристського потенціалу, що недостатньо використовувались, наприклад, ресурси санаторно-курортного лікування або інноваційні ресурси, що лише створюються – тематичні парки, приватні міні-зоопарки, страусині ферми тощо.

8. Встановлено особливості сучасної територіальної структури рекреаційного комплексу, що є впорядковано-ієрархічною системою та сформовано схему рекреаційного районування Середнього Придніпров'я з наступними таксонами: регіон – район – зона – вузол – центр – пункт – заклад. Для Середнього Придніпров'я розроблена наступна систематика таксонів і об'єктів ТО РРК: виділено: 3 рекреаційних райони, в межах яких виокремлені нижчі територіально-ієрархічні одиниці – 9 рекреаційних зон, 30 рекреаційних вузлів, 31 рекреаційний центр, 97 рекреаційних пункти та 493 рекреаційних заклади. Запропоновано заходи щодо оптимізації просторової організації, функціональної та управлінської структури з застосуванням кластерної моделі організації рекреаційного господарства регіону Середнього Придніпров'я. Розроблені комплексні географічні характеристики рекреаційних зон Середнього Придніпров'я.

9. Визначено проблеми розвитку рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я, серед яких головними є неповне залучення ресурсів в рекреаційний оборот та нераціональне здійснення рекреаційного процесу на більшості території регіону. Виявлено перспективи розвитку рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я та підвищення конкурентоспроможності регіону за рахунок зростання його туристської привабливості, збільшення кількості малих і середніх підприємств, які приймають участь наданні туристських і супутніх послуг.

Запропоновано заходи щодо оптимізації просторової організації, функціональної та управлінської структури з застосуванням кластерного підходу до організації рекреаційного господарства регіону Середнього Придніпров'я. Побудовано модель кластера Середнього Придніпров'я, базисом якої є рекреаційно-туристські ресурси, а ядром кластеру – сукупність спеціалізованих підприємств, діяльність яких пов'язана з виробництвом послуг, які користуються попитом і поєднують навколо себе основні сектори кластера, а саме виробничий, забезпечення життєдіяльності, сервісний та допоміжний.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування: Монографія. К.: Київський ун-тет, 2001. 395 с.
2. Бейдик О.О. Стандартизація та оцінка ресурсно-рекреаційного потенціалу України та глобальні процеси: географічний вимір. Зб. наук. праць в 3-х т. Київ-Луцьк: Ред.-вид. від. «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. 2000. Т.1. С. 351-354.
3. Блага М. М. Географічні відмінності та шляхи оптимізації використання рекреаційно-ресурсного потенціалу гірсько-приморських територій Криму: Автореф. дис ... канд. геогр. наук. Сімферополь, 2000. 31 с.
4. Горбаль У. Рекреаційний потенціал, як об'єкт наукового аналізу в суспільній географії. *Вісник Львівського університету, Серія географічна*. 2007. Вип. 34. С. 52-55
5. Горин Г. В. Систематизація методологічних підходів до визначення сутності поняття «рекреаційно-туристичний потенціал регіону». *Регіональна економіка*. 2014. № 2. С. 187-199.
6. Горун В. Оцінка рекреаційно-ресурсного потенціалу території Одеської області. *Вісник Львівського університету. Серія географічна*. 2013. Вип. 43(1). С. 24-31.
7. Gjorgievski Mijalce, Saso Kozuharov and Dejan Nakovski. Typology of recreational-tourism resources as an important element of the tourist offer. *Special issue, UTMS Journal of Economics* 4 (1): 2013. P. 53-60.
8. Данильчук В.Ф., Алейникова Г.М., Бовсуновська А.Я., Голубнича С.Н. Методологія оцінки рекреаційних територій: монографія. Донецьк : Донецький ін-т тур. бізнесу, 2003. 196 с.
9. Коберніченко Т., Сиротюк М. Підходи до методики оцінки рекреаційного потенціалу гірських сільських територій. *Вісник Львівського університету. Серія географічна*. 2008. Вип. 35. С.155-158

10. Колотуха О. В. Використання рекреаційно-туристського потенціалу Кіровоградської області для розвитку регіонального туризму. *Кіровоградщина – 2025: пріоритети і можливості розвитку*: збірник тез доповідей науково-практичної конференції. Кропивницький: «Ексклюзив-Систем», 2017. С.207-211.
11. Кузик С.П., Грицевич В.С. Економіко-географічний аналіз відтворювальних аспектів рекреаційного потенціалу Закарпатської області. *Вісник Львівського університету. Сер. Географія*. Вип. 21. Львів, 1998. С. 94-98.
12. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). К.: Альтерпрес, 2005. 436 с. URL: https://tourlib.net/books_ukr/lubiceva_rtp.htm
13. Марченко О.А. Суспільно-географічне обґрунтування раціонального використання та охорони рекреаційних ресурсів Херсонської області: Автореф.дис... канд. геогр. наук: 11.00.02 / Одеський державний університет ім. І.І. Мечникова. Одеса, 2000. - 20 с.
14. Ніколаєва О.І. Форми територіальної організації рекреаційного господарства регіону. *Науковий вісник ХДУ Серія Географічні науки*. Херсон, 2017. Вип.7. С. 215-220.
15. Новикова В. І. Ресурсно-рекреаційний потенціал Черкаської області: суспільно-географічна оцінка для рекреаційної діяльності. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Географія*. 2007. Вип. 13. С. 8-14.
16. Новикова В.І. Територіальна організація рекреаційної діяльності у контексті збалансованого розвитку регіону (на прикладі Черкаської області) : дис. ... к. геогр. н.; 11.00.02 економічна та соціальна географія. Інститут географії НАНУ. К., 2008. 268 с.
17. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону : монографія / за заг. ред. В. Г. Герасименко. Одеса : ОНЕУ, 2016. 262 с.
18. Hall С. М., Page S. J. *The Geography of Tourism and Recreation: Environment, Place and Space*. London: Routledge, 2014, 470 p.
19. Покоłodна М.М. Проблеми визначення складових рекреаційних ресурсів та їх класифікації в рекреаційній географії . *Сучасні проблеми науки та освіти*.

- Матеріали 3-ї міжн. міждисцип. наук.-практ. конф. (1-9 травня 2002р., м. Ужгород-Харків). 2002. С. 20.
20. Руденко В. П. Довідник з географії природно-рекреаційного потенціалу України. Київ: Вища школа, 1993. 180 с.
21. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України. Львів: Каменяр, 1993. 362 с.
22. Симочко Г. В. Поняттєво-термінологічний апарат та підходи до класифікації туристично-рекреаційних ресурсів. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка: Серія : Географія*. Тернопіль : СМП "Тайп", 2012. №2. Випуск 32. С.78-83
23. Сич В. А. Систематика і оцінка рекреаційно-туристичного потенціалу регіону на засадах географічного середовища та рекреаційних кластерів : дис. ... д-ра географ. наук : 11.00.02 – економічна та соціальна географія. Одеса; Львів, 2021. 364 с.
24. Паньків Н.М. Туристичне ресурсознавство. Львів: Український бестселер.2011. 238 с
25. Топчієв О.Г., Яворська В. В., Ніколаєва О. І. Географічні складові предметної області рекреаційно-туристичної діяльності. *Вісник Одеського національного університету. Серія Географічні та геологічні науки*. Одеса, 2016. Том 21. Вип. 2(29). С. 171-185.
26. Яворська В. В., Ніколаєва О. І. Концептуально-потенційні складові (предметної області) рекреаційно-туристичної діяльності. *Стратегічні перспективи туристичної та готельно-ресторанної індустрії в Україні: теорія, практика та інновації розвитку* матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції (Умань, 31 жовт. 2016). Умань, С. 156 -157.
27. Черчик Л. М. Формування та розвиток територіальної рекреаційної системи регіону (на прикладі Волинської області): Автореф. дис... канд. економ. наук: Інститут регіональних досліджень НАН України. Л., 1999. 21с.
28. Шаблій О. Суспільна географія : у двох кн. Книга перша. Проблеми теорії, історії та методики дослідження : Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 814 с.

29. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії. Одеса: Астропринт, 2001. 560 с.
30. Kolotukha O., Sokolovskiy V., Shchoholieva I. Problems of socio-geographical assessment of the tourist attractiveness of the region. *Journal of Education, Health and Sport*. 2017;7(11):431-443.
31. Писаревський І. М., Мелешко К. К. Туристично-рекреаційний потенціал як елемент конкурентоспроможності територій. *Бізнес Інформ*. 2019. №12. С. 148-154. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-12-148-154>
32. Алешугіна Н.О., Зеленська О.О. Туристичні ресурси України. Ніжин: ТПК «Орхідея» ФОП Лук'яненко, 2013р. 243 с.
33. Кравченко Н.О. Рекреаційне господарство Полісся: сучасний стан та перспективи розвитку. Ніжин: МІЛАНІК, 2007. 172 с.
34. Багров М.В. Принципи концепції рекреаційного розвитку Криму. *Український географічний журнал*. 1997, № 1. С. 32-34
35. Багрова Л.А., Бережна І.В., Богданов Н.Н. Концепція розвитку курортно-рекреаційного і туристського комплексу Криму. Сімферополь: Таврія. 2004. 416 с
36. Бейдик О. О. Рекреаційні ресурси України. Київ: Альтерпрес, 2011. 462 с.
37. Бейдик О. О., Новикова В. І. Рекреаційно-туристські ресурси Середнього Подніпров'я (на прикладі Черкаської області). *Туризм у ХХІ столітті: глобальні тенденції і регіональні особливості* : матеріали ІІ міжнар. наук.-практ. конф. К. : Знання України, 2002. С. 485-498.
38. Бейдик О.О. Словник-довідник з географії туризму, рекреалогії та рекреаційної географії. К.: Палітра, 1997. 130 с
39. Безруков Ю. Ф. Рекреаційні ресурси і курортологія. Сімферополь, 1998. 114 с
40. Гетьман В. І. Ландшафтно-рекреаційні ресурси: Українські Карпати / Науковий вісник Чернівецького університету: Географія. Вип. 612-613. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2012. С. 25-27.
41. Гетьман В. І. Ландшафтно-рекреаційні ресурси екотуризму Українських Карпат : автореф. дис. ... канд. геогр. наук : 11.00.11 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2010. 22 с.

42. Гілецький Й. Р. Класифікація туристсько-рекреаційних ресурсів за геосферним підходом. *Географія та туризм* 2011. №14. С. 52-58
43. Желудковський Є.О. До стратегії розвитку Кримського рекреаційного комплексу. *Український географічний журнал*. 1993. №4. С.53-57.
44. Іванунік В.О. Концепції оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. 84 с.
45. Крачило М. П. Краєзнавство і туризм. К.: Вища шк., 1994. 191 с.
46. Крачило Н.П. Економіко-географічні проблеми туризму та його ефективність (питання теорії, методики та практики). Автореф. дис... д-ра геогр. наук: 11.00.02. Академія наук України Інститут географії. К., 1992. 37 с.
47. Крачило М. П., Попович С. І., Федоренко Н. В. Туристсько-рекреаційне районування території України. *Туристські ресурси України*. К.: ФПУ, 1996. С. 268-275.
48. Кузик С. П. Теоретичні проблеми туризму: суспільно-географічний підхід. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2010. 254 с.
49. Кузик С.П. Географія туризму: навч. посіб. К.: Знання, 2011. 271с.
50. Мацола В. І. Рекреаційно-туристичний комплекс України. Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 1997. 259 с
51. Мацола В. Рекреаційно-оздоровчо-туристичний комплекс (питання теорії, методології, практики). Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 1998. 278 с.
52. Бъчваров М., Апостолов Н. География на туризма. Варна: Георги Бакалов, 1982. 311 с.
53. Марченко О. А. Суспільно-географічне обґрунтування раціонального використання та охорони рекреаційних ресурсів Херсонської області : автореф. дис... канд. геогр. наук: 11.00.02 / Одеський держ. ун-т ім. І.І.Мечникова. Одеса. 2000. 20 с.
54. Mironenko N.S., Tverdokhlebov I.T. Problems of recreational zoning. *Acta Universitatis Carolinae Geographica*. 1981. V.16. № 1. P. 33-47.

55. Твердохлебов І.Т., Мироненко М.С. Систематизація основних понять рекреаційної географії. *Економічна географія*. Вип. 27. Київ.: Вид. Київ ун-т, 1979. С. 41-48
56. Недашківська Н.Ю. Рекреаційна система Карпат. К.: Вища школа, 1983. 116 с.
57. Сажнева Н. М., Арсененко І. А. Актуальні напрямки розвитку конкурентоспроможного ринку туризму в Україні. *Український географічний журнал*. 2012. №1. С. 40–43.
58. Сажнева Н.М., Арсененко І.А. Рекреаційна географія та туризм (словник-довідник сучасних термінологічних понять): Мелітополь: Люкс, 2007. 254 с.
59. Смаль І. В. Основи географії рекреації і туризму. Ніжин: В-во НДПУ імені Миколи Гоголя, 2004. 264 с.
60. Смаль І. В. Рекреація і туризм: короткий тлумачний словник термінів і понять. Ніжин: Вид-во НДПУ імені М. Гоголя, 2006. 80 с.
61. Смаль І. В. Територіальна структура рекреаційної системи Чернігівської області України: автореф. дис. ... канд. георг. наук, спец.: 11.00.02 – економічна та соціальна географія. К.: Інститут географії, 1993. 19 с.
62. Бобкова А. Г. Правове забезпечення рекреаційної діяльності: Автореф. дис ... док. юрид. наук Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2001. 19 с.
63. Бобкова А. Про поняття природних рекреаційних ресурсів. *Право України*. 2000. №5. С. 51-54.
64. Гетьман В.І. Українські Карпати. Ландшафтно-рекреаційні ресурси. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. 136 с.
65. Голікова О. Наукові аспекти класифікації природно-рекреаційних ресурсів. *Економічні інновації*. Т.23 1(78), 2021. С. 41-50.
[https://doi.org/https://doi.org/10.31520/ei.2021.23.1\(78\).41-50](https://doi.org/https://doi.org/10.31520/ei.2021.23.1(78).41-50)
66. Запотоцький С., Горин І. Туристично-рекреаційний потенціал Львівської області: географічні особливості використання та відтворення. *Вісник Київського*

- національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Географія. 1 (70), 2018. С. 72-79
67. Калініченко С. М., Омельченко Г. Ю., Лагодієнко В. В., Грібіник А. В., Грищенко Н. В. Типологія рекреаційно-туристичних ресурсів як важливий елемент туристичної пропозиції. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2022. Том 7. № 1. С. 27 – 33.
68. Любіцева О. О., Мальська М. П., Зінько Ю. В. Концептуальні засади географії рекреації і туризму. *Географія та туризм*. 2011. Вип. 11. С. 3-14.
69. Мальська М., Паньків Н. Туристично-ресурсний потенціал території : Київ : ФОП Піча Ю. В., 2022. 534 с.
70. Стеченко Д.М. Наукові аспекти економічної діагностики природно-рекреаційного потенціалу регіону. *Формування ринкових відносин в Україні*. №1. 2010. С. 136-139.
71. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія. Івано-Франківськ, Видво. Прикарпатського нац. Ун-ту. ім. В. Стефаника. 2006. 287 с.
72. Менеджмент туристичної індустрії / За ред. проф. І. М. Школи. Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2003. 662 с.
73. Ярмоменко С.Г. Туристичні ресурси України. К.: ОЛДІ-ПЛЮС. 2021. 472 с.
74. Deng J., King B., Bauer T. Evaluating natural attractions for tourism. *Annals of Tourism Research*. Vol 29, Is 2. 2002. P. 422-438
75. Kotler P., Bowen J. T., Makens J. C., Baloglu S. Marketing communication strategies Marketing for Hospitality and Tourism. Pearson : England, 2017. 668 p.
76. Knezevic R. Contents and assessment of basic tourism resources. *Tourism and Hospitality management* 14 (1), 2008. 79-94
77. Davis H. C. 1971. The recreation-resource inventory process for state and regional plans. In: Larson, E.vH., ed. *The Forest Recreation Symposium*. State University of New York College of Forestry; 1971 October 12-14: U.S. Department of Agriculture, Forest Service, Northeastern Forest Experiment Station. 1-4.

78. Craig C., Ma S., Feng S. Climate resources for camping: A resource-based theory perspective *Tourism Management Perspectives* Vol 45. 2023. 101072. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2022.101072>
79. Cocklin C., Harte M., Hay J. Resource assessment for recreation and tourism: a New Zealand example. *Landscape and Urban Planning*. 19(3): 1990. P.291-303 DOI:10.1016/0169-2046(90)90027-Y
80. Михайловська О. В. Сутність категорії «ресурси»: теоретичні та практичні аспекти. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління, (2). 2021. 23–27. <https://doi.org/10.54929/pmt-issue2-2021-4>
81. Оболенцева Л. В., Писарева І. В., Покоłodна М. М. Домінанти розвитку туризму : монографія / за заг. ред. І. М. Писаревського. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. 179 с.
82. Ванієва А. Р. Організаційно-економічний механізм формування та розвитку туристично-рекреаційного потенціалу території. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2013. № 3 (23). С. 103–107.
83. Жученко В. Г. Деякі проблеми формування туристично-рекреаційного комплексу українського Полісся. Туристично-краєзнавчі дослідження. *Туризм в Україні: економіка та культура* Мат. III Всеукр. наук.-практ. конф. Світязь, 9-10 вересня 1998 р. Вип.1. Ч.1. 1998. С. 235-240.
84. Шевченко Г.М. Організаційно-економічний механізм формування та використання природно-рекреаційного потенціалу території. : дис. ... кан-та екон. наук : 08.00.06 – економіка природокористування та охорони навколишнього середовища. Суми, 208. 216 с.
85. Лук'янова Л. Г., Цибух В. І. Рекреаційні комплекси. / за заг. ред. В. К. Федорченко. Київ : Вища шк., 2004. 346 с.
86. Генсірук С. А., Бондар В. С. Лісові ресурси України, їх охорона і використання. К.: Наукова думка, 1973. 526 с.
87. Луців Н. Г. Принципи та інструменти економічного стимулювання ефективного використання природних рекреаційних ресурсів (на прикладі

- Львівської області) : автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.06; Національний лісотехнічний ун-т України. Львів, 2007. 19 с.
88. Покоłodна М. М. Рекреаційні ресурси Харківської області, їх географічна характеристика та раціональне використання : автореф. дис... канд. геогр. наук: 11.00.11; Таврійський національний ун-т ім. В.І.Вернадського. Сімф., 2003. 20 с.
89. Петренко, І. М. Еколого-економічні основи формування та використання рекреаційних територій в умовах міських агломерацій : автореф. дис... канд. екон. наук: 08.08.01; Сумський держ. ун-т. Суми, 2003. 20 с.
90. Желудковський Є.О. Рекреаційні ресурси *Географічна енциклопедія України: В 3-х т. / Ред-кол.: ... О. М. Маринич (відповід. ред.) та інш. Том 3. К.: 1993. 480 с.*
91. Черчик Л. Наукові підходи до класифікації туристично-рекреаційних ресурсів. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Серія: Економічні науки. Луцьк, 2014. № 3 (280). С. 149-154.*
92. Кучер П. В. Сучасні підходи до класифікацій рекреаційно-туристських ресурсів. Сучасні тенденції розвитку індустрії гостинності : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 26-27 листопада 2020 р.). Львів, 2020. С. 243–245
93. Чернюк Л.Г., Клиновий Д.В. Економіка регіонів (областей) України. К.: ЦУЛ, 2002. 644 с.
94. Паламарчук М. М., Паламарчук О. М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії. К.: Знання, 1998. 416 с.
95. Щепанський Е. В. Науково-методичні засади стимулювання розвитку туристично-рекреаційного комплексу регіону. Автореф. дис....канд. екон. наук 08.10.01 / НДЕІ М-ва економіки та з питань європ. інтеграції України. К., 2003. 17 с.
96. Покоłodна М. М. Рекреаційна географія. Х.: ХНАМГ, 2012. 275 с.
97. Основи рекреалогії (економіко-екологічний та маркетинговий аспект). /І. О. Гродзинська, С. Г. Нездоймінов, О. В. Гусева, А. В. Замкова – К.: «Центр учбової літератури», 2014. 264 с.

98. Соколовський В.А. Аналіз основних підходів до класифікації рекреаційних ресурсів як основи формування регіонального рекреаційного комплексу *Географія та туризм*. К.: Альфа-ПК, 2018. Вип. 45. С. 24-36.
99. Анопрієнко В. О. Рекреаційна інфраструктура як основна складова рекреаційного простору регіону. *Ефективна економіка*. 2012. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1469>.
100. Трансформація структури господарства України: регіональний аспект / За редакцією Г. В. Балабанова, В. П. Нагірної, О. М. Нижник. К: Міленіум , 2003. 404 с.
101. Бабарицька В. К. Територіальна організація комплексу міжнародного туризму України : автореф. дис... канд. геогр. наук: 11.00.02 / Київський ун-т ім. Т.Шевченка. К., 1997. 25 с.
102. Вуйцик О. І. Рекреаційно-туристичний комплекс: питання термінології. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2012. Вип. 3(2). С. 39-44
103. Гетьман В. І. Курортно-рекреаційні системи Українських Карпат. *Український географічний журнал*. 1999. №3. С. 33-37.
104. Гудзь П.В. Механізм розвитку курортно-рекреаційних територій у сучасних умовах: Дис... д-ра екон. наук: 08.10.01 / НАН України, Інститут економіко-правових досліджень. Донецьк, 2003. 450 с
105. Дудкіна О.П. Регіональні особливості розвитку рекреаційних зон (методичні та організаційно-економічні основи): Автореф. дис... канд. ек. наук: 08.10.01 / ІРД НАН України. Л., 1999. 19 с.
106. Калитюк В. А. Рекреаційно-туристичний комплекс в умовах ринку. Львів, 1999. 162 с.
107. Максютова О.В. Розвиток туристично-рекреаційного комплексу регіону. Дис. ... д-ра філософії 051 «Економіка». Мукачівський державний університет. Мукачево. 2022. 229 с.
108. Молнар, О. С., Важинський Ф. А., Даньків В. Й. Теоретичні основи розробки регіональної програми розвитку туристично-рекреаційного комплексу в системі стратегії соціально-економічного розвитку Закарпаття. *Науковий вісник*

Ужгородського університету : Серія: Економіка. Ужгород : Видавництво УжНУ "Говерла", 2013. Вип. 4 (41). С. 140-147.

109. Ніколаєва О.І. Рекреаційний господарський комплекс Одеського регіону. Дис. ... канд. географ. наук : 11.00.02. Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків, 2018. 187с.

110. Гулич О.І. Рекреаційний потенціал Українських Карпат та сучасний стан його освоєння. Л., Ін-т регіон. дослідж. НАН України. 2004. 56 с.

111. Формування і розвиток регіонального туристично-рекреаційного комплексу / за ред. І. М. Поворознюк. Умань : Візаві, 2019. 195 с.

112. Пушкар Б.Т., Пушкар З.М. Територіальна організація рекреаційного господарства регіону. Тернопіль: Вектор, 2014. 196с.

113. Рутинський М.Й., Стецюк О.В. Туристичний комплекс Карпатського регіону України. Чернівці: Книги-XXI, 2008. 440 с

114. Семенов В., Мозгальова В., Давиденко І. Регіональний рекреаційний кластер у контексті структурної перебудови економіки регіону. *Регіональна економіка*. 2006. № 4. С. 78-89.

115. Шулик В.В. Методичні проблеми формування регіональних рекреаційних систем (на прикладі Полтавської області): Автореф. дис... канд. архітектури: 18.00.01. Харківський державний технічний університет будівництва та архітектури. Х., 2001. 20с.

116. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії. Одеса: Астропринт, 2009. 544 с.

117. Шаблій О.І. Основи загальної суспільної географії. Львів : Видавн. центр ЛНУ, 2003. 444 с.

118. Соціально-економічна географія України. / За ред. проф. Шаблія. О.І. Львів: Світ, 1994. 608с.

119. Топчієв О. Г., Яворська В. В., Ніколаєва О. І. Рекреаційно-туристична діяльність як складова регіональних господарських комплексів: концептуально-понятійний огляд. *Науковий Вісник Херсонського державного університету. Серія географічні науки*. Випуск 5, 2016. С.128-134.

120. Гудзь П. В. Механізм розвитку курортно-рекреаційних територій у сучасних умовах: автореф. дис. ... д. е. н. : 08.10.01 / НАН України, Ін-т екон.-правов. дослідж. Донецьк, 2003. 36 с.
121. Алимбаев А.А., Притворова Т.П., Таубаев А.А. Усиление роли кластеров в социально-экономическом развитии регионов Казахстана. *Промышленность Казахстана*. 2004. № 3(24). С. 36-40.
122. Андриющенко К.А., Стеченко Д.М. Наукові аспекти створення екотуристичних кластерів на Черкащині. *Вісник ДІТБ*. 2004. №8. С.69-71.
123. Вільчинський А.О. Рекреаційно-туристичний кластер як інноваційна модель успішного функціонування територіальної туристичної системи. *Географія та туризм*. 2012. Вип. 18. С. 109-115.
124. Дишловий І. М. Питання формування та функціонування кластерів у рекреаційно-туристичному комплексі регіону. *Економічні інновації*. 2011. Вип. 44. С. 79-89.
125. Кальченко О.М. Кластеризація в туристичній галузі. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету*. 2009. №39. С.186-195.
126. Михайліченко Г. Формування інноваційних туристичних кластерів як конкурентної переваги розвитку регіону. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2012. №7(727). С. 341-350.
127. Музиченко-Козловська О. В. Переваги кластерної моделі розвитку туризму над іншими формами об'єднань. *Проблеми науки*. 2009. № 3. С. 21-26.
128. Porter M. E. *On Competition*. Harvard Business Press, 2008. 544 p.
129. Просторова організація бізнесу в регіонах України: форми та механізми регулювання: монографія у 2-х томах. Т.1 / НАН України. Державна установа «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України»; наук. ред. М.І. Мельник. Львів, 2019. 377 с
130. Топчієв О.Г., Сич В.А.. Проблеми кластеризації та структурування соціоприродних видів господарської діяльності у географічних дослідженнях. *Український географічний журнал*. 2020, №2. 65-72

131. Туристичний кластер Харківщини. / Колектив авторів, гол. ред. О. В. Яковчук. Харків: ФОП Панов А. М., 2019. 432 с.
132. Шаблій О. І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2001. 774 с.
133. Kotler P., Bowen J. T., Makens J. C. Marketing for Hospitality and Tourism Fifth edition. Boston; Columbus; Indianapolis: Prentice Hall, 2010. 683 p.
134. Верменич Я. В. Територіальна організація в Україні як наукова проблема: регіонально-історичний та політико-адміністративний виміри. К.: Інститут історії України, 2008. 160 с.
135. Євдокименко В.К. Регіональна політика розвитку туризму (Методологія формування, механізм реалізації). Чернівці: Прут, 1996. 288с.
136. Кравченко Н. О. Територіальна організація рекреаційного господарства Полісся на напрями її удосконалення : автореф. дис... канд. екон. наук: 08.10.01 К., 2006. 20 с.
137. Любіцева О.О. Геопросторова організація туристичного процесу: Автореф. дис. ... д-ра. геогр. наук: / КНУ ім. Шевченка. К., 2003. 29 с.
138. Мальська, М.П. Просторові системи послуг (теорія, методологія, практика). К.: Знання, 2009.363 с.
139. Масляк П.О. Рекреаційна географія. К.: Знання, 2008. 343 с.
140. Соціальна географія: Підручник / за ред. Л. Немець та К. Мезенцева. Київ: Видавництво «Фенікс», 2019. 304 с.
141. Охріменко А. Г. Удосконалення територіальної організації рекреаційного комплексу Подільського регіону. Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.10.01. К., 2001. 18 с.
142. Рутинський М.Й. Івано-Франківщина: територіальна організація туристичного комплексу та структура сучасного турпродукту регіону. *Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Сер. географія.* 2004. Вип. 7. С. 177-184.
143. Рутинський М. Й. Територіальна організація та оздоровчо-рекреаційна спеціалізація курортно-відпочинкових місцевостей західноподільського

Придністров'я у першій половині ХХ століття. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Географія.* 2012. № 1. С. 143-149.

144. Смаль І. Географія туризму. Ніжин : ПП. Лисенко М. М., 2011. 576 с.

145. Ван Ціншен, О.Г. Топчієв. Теоретичні та методологічні аспекти рекреаційної географії: сучасний підхід. *Український географічний журнал.* 2003. № 1 (41). С. 45-49.

146. Ван Ціншен. Дослідження територіальної організації рекреаційного господарства: (На прикладі туристичної зони міста Чженчжоу, КНР) : автореф. дис ... канд. геогр. наук. Одеса, 2003. 17 с.

147. Задворний С.І. Територіальна організація культурно-мистецької сфери регіону (на матеріалах Хмельницької області). Дис. ... канд. геогр. наук. Львів, 2016. 246 с.

148. Руденко В. П. Географія природно-ресурсного потенціалу України: К.: ВД «К.-М. Академія», Чернівці: Зелена Буковина, 1999. 568 с.

149. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2021 році. URL: <https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2023/01/Natsdopovid-2021-n.pdf>

150. Екологічні паспорти областей України за 2022 рік. URL: <https://mepr.gov.ua/diyalnist/napryamky/ekologichnyj-monitoryng/ekologichni-pasporty/>

151. Регіони України – 2021. Статистичний збірник. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ2_u.htm

152. Колотуха О., Колотуха І., Соколовський В. Ресурсно-туристський потенціал Кіровоградської області. Харків: Мачулін:, 2019. 164 с.

153. Лобода М. В. Курортні ресурси України. / М. В. Лобода та інші. К.: ЗАТ "Укрпрофоздоровниця", "Тамед", 1999. 344с.

154. Топольний Ф., Гелевера О. Клімат як унікальний рекреаційний ресурс нашого краю. *Теоретичні і прикладні напрямки розвитку туризму та рекреації в*

регіонах України: Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції 5-6 квітня 2018 року. Кропивницький: ЛА НАУ, 2018. С.297-303.

155. Червона книга України URL: <https://redbook-ua.org/>

156. Соколовський В.А. Оцінка природно-ресурсного потенціалу для формування регіонального рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Географія*. 2019. Вип. 31, № 1-2. Вінниця, 2019. С. 154-161.

157. Браславська О. В. Регіональні особливості рекреаційних ресурсів Черкащини. *Рекреаційні ресурси та послуги гостинності в регіонах України*: матер. III Всеукр. Інтернет-конф. (17 травня 2018 р., м. Черкаси). Черкаси : Ю.А. Чабаненко, 2018. С. 11-14.

158. Мінеральні ресурси України URL: <http://mineralsua.info/>

159. Побиванець К. В. Проблеми управління використання курортно-рекреаційного потенціалу Черкаської області. URL: <http://www.rusnauka.com>.

160. Савченко Ю. В., Сонько С. П. Екологічний туризм Кіровоградської області: проблеми і перспективи розвитку. *Екологія – шляхи гармонізації відносин природи та суспільства*. Збірник тез IV Міжвузівської науково-практичної конференції 16-17 жовтня 2014 року. Ред. Непочатенко О. О. Умань: Ред-вид. центр УНУС, 2014. С.76-78.

161. Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки : Закон України від 21 вер. 2002 р. № 1989-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/1989-14>.

162. Заключний звіт про результати виконання «Загальнодержавної програми формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки». URL: <https://menr.gov.ua/news/32903.html>.

163. Мирза-Сіденко В. М., Маслова Н. М. Природно-заповідний фонд Кіровоградської області: історія формування, сучасний стан, тенденції розвитку. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія: Географія*. 2018. №2 (вип. 45). С. 198-206.

164. Про природно-заповідний фонд України : Закон України від 16 черв. 1992 р. № 2456-XIII. Відомості Верховної Ради. 1992. № 34. Ст. 502.
165. Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року : Закон України від 21.12.2010 р. № 2818. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 26. Ст. 218.
166. Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28 лютого 2019 р. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>
167. Соколовський В.А., Щоголева І.В. Перспективи розвитку екологічного туризму на природоохоронних територіях Середнього Придніпров'я. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Географія*. Тернопіль: СМП «Тайп» № 1 (Випуск 46). 2019. С. 239-248.
168. Соколовський В.А. Суспільно-історичний потенціал формування рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я. *Географія та туризм: Наук. зб. К.: Альфа-ПК, 2019. Вип. 49. С. 37-47*
169. Памятники истории и культуры Украинской ССР : каталог-справ. / редкол.: П. Т. Тронько (гл. ред.) и др. Киев : Наук. думка, 1987. 736 с.
170. Соколовський В.А. Проблеми та перспективи розвитку рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я. *Теоретичні і прикладні напрямки розвитку туризму та рекреації в регіонах України* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Кропивницький : Льотна академія Національного авіаційного університету, 2020. С. 191-200
171. Медична статистика. URL: <http://www.medstat.com.ua/ukr>.
172. Трансформація структури господарства України: регіональний аспект / За редакцією Г. В. Балабанова, В. П. Нагірної, О. М. Нижник. К: Міленіум , 2003. 404 с.
173. Соколовський В.А., Щоголева І.В. Кластеризація як інструмент підвищення туристської привабливості регіону на прикладі Середнього Придніпров'я. *Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі:*

колективна монографія. Видання п'яте / за наук. ред. проф. Волошина І.М. Луцьк: ІВВ Луцького НТУ, 2019. 320 с.

174. Сировець С.Ю. Теоретико-методологічне підґрунтя рекреаційно-туристичного районування. *Географія та туризм: Наук. зб.* К.: Альфа-ПК, 2010. Вип. 4. С. 114-118

175. Горун В. В. Аналіз теоретико-концептуальних основ рекреаційного районування. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка. Серія: географія.* 2012. № 1 (випуск 31). С. 161–169.

176. Панченко Т.Ф. Стратегічне програмування територіального розвитку курортів, рекреації та туризму в Україні. *Містобудування та територіальне планування.* 2021. №78.С. 31-40.

177. Шулик В.В. Про рекреаційне районування території України. *Комунальне господарство міст.* Серія: Технічні науки. № 76, 2006. С. 431-440

178. Стафійчук В. І. Рекреалогія: навчальний посібник. Херсон: ОЛДІ ПЛЮС, 2017. 428 с.

179. Савранчук Л.А., Явкін В.Г. Рекреаційна географія. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2012. 110 с. URL: https://tourlib.net/books_ukr/savranchuk.htm

180. Державне агентство розвитку туризму. URL: <https://www.tourism.gov.ua/>

ДОДАТКИ

Основні показники діяльності рекреаційно-туристського господарства України

Таблиця А.1

Загальний внесок туристсько-рекреаційного господарства у ВВП України за 2010-2019 роки

Роки	Загальний внесок туризму у ВВП у млрд.дол. США	Державні туристичні витрати млрд.дол. США)	Капітало-вкладення млрд. дол.США	Чисельність іноземних туристів млн.ос.	Частка зайнятих в туризмі тис.ос.	Чисельність населення країни (потенційний внутрішній попит) млн.ос.
2009	9,81	0,14	0,65	20 798	383,29	46 053
2010	10,36	0,17	0,55	21 203	351,79	45 870
2011	11,69	0,18	0,71	21 415	339,65	45 706
2012	13,21	0,21	0,81	23 013	384,03	45 593
2013	13,92	0,22	0,72	24 671	367,94	45 489
2014	7,35	0,16	0,42	12 712	225,96	45 272
2015	4,89	0,11	0,25	12 428	206,62	45 154
2016	5,08	0,11	0,27	13 333	208,59	45 004
2017	6,28	0,15	0,35	14 230	207,76	44 831
2018	6,77	0,14	0,39	14 104	206,16	44 622
2019	7,12	0,14	0,42	11 348	203,78	44 385

Таблиця А.2

Обсяг капітальних інвестицій у виробничі потужності туристично-рекреаційної сфери за 2010-2019 роки, млн.грн

Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Тимчасове розміщування й організація харчування	1033,2	1572,7	2264,9	1476,8	1482,0	1393,1	1477,92	133,5	2675,1	2832,2
- тимчасове розміщування	679,1	1010,8	1534,7	872,2	867,1	890,2	756,1	1380,0	1473,0	982,9
- діяльність із забезпечення стравми та напоями	354,1	561,9	730,2	604,6	614,9	502,9	721,8	753,5	1202,1	1849,3
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	976,7	1437,3	2598,0	2544,5	508,7	1044,3	969,9	1649,2	3663,2	4146,2

Основні показники діяльності рекреаційно-туристського господарства України з розподілом за рекреаційними регіонами

(розраховано автором за матеріалами Державної служби статистики України та
Кіровоградського і Черкаського обласних управлінь статистики).

Таблиця Б.1

Обсяг реалізованих послуг споживачам туристичними фірмами за 2010-2020 роки, тис.грн

Рекреаційні регіони	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Волинське Полісся	2371	2424	1861	2894	5079	5420	18254	418485	486610	642994	353203
Донбас	13987	15694	19289	22103	29823	27170	39756	311198	361858	474011	266334
Промислове Придніпров'я	23873	24770	31314	19359	18268	22038	526700	2070040	2407023	2875781	1550948
Київське Полісся	56921	59770	153389	236519	360132	445262	1348272	23877126	27764100	56669890	26460142
Крим	80243	84265	106942	152327	-	-	-	-	-	-	-
Причорномор'я	45630	46411	34750	39067	55421	69722	795355	1348272	1567758	1942545	660747
Поділля	4657	4744	6632	7120	6164	7725	31378	674537	784346	1012212	549849
Середнє Придніпров'я	3564	3607	5230	4447	6200	7670	210126	351296	408483	590743	296041
Слобідська Україна	9979	10508	12812	17399	21322	23826	89914	1383966	1609263	1964800	1054744
Українські Карпати	28685	29887	28179	25465	34293	49422	1998911	2519319	2929441	3587710	1564879
Всього по Україні	271920	282080	400399	526700	789783	987951	5058666	32954238	38318882	69760686	32756888

Таблиця Б.2

Середньооблікова чисельність штатних працівників туристичних агентств і бюро подорожей за регіонами за 2010-2020 роки, осіб

Рекреаційні регіони	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Волинське Полісся	133	139	152	199	223	190	178	153	118	132	124
Донбас	495	542	596	651	571	318	232	124	102	117	109
Промислове Придніпров'я	556	602	616	658	722	612	589	573	529	525	522
Київське Полісся	1438	1537	1536	1797	1870	2109	1776	1685	1591	1698	1644
Крим	4221	4233	4252	3217	-	-	-	-	-	-	-
Причорномор'я	1677	1725	1880	1500	1187	1260	733	557	316	310	312
Поділля	180	214	373	445	408	366	263	201	142	154	151
Середнє Придніпров'я	302	317	374	249	253	256	203	143	112	134	133
Слобідська Україна	426	434	461	500	503	568	425	380	245	235	231
Українські Карпати	1801	1775	1769	1497	1419	1287	867	663	438	421	416
Всього по Україні	11890	11996	12009	10713	10790	10632	10011	10145	11877	12465	12180

Таблиця Б.3

Кількість туристів*, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України в рекреаційних регіонах за 2010-2020 роки, осіб

Рекреаційні регіони	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Волинське Полісся	103369	80600	100143	102885	105088	107732	99765	83963	64442	71533	23790
Донбас	101385	141700	153118	201035	135401	155432	65885	47621	31022	26151	22083
Промислове Придніпров'я	140776	169318	196390	316380	189330	203591	189517	193201	189554	197115	11269
Київське Полісся	324709	574253	629344	831605	1063792	990204	1013249	1076385	1909892	2015467	1814498
Крим	521873	585080	650331	781538	-	-	-	-	-	-	-
Причорномор'я	338234	391402	441623	575809	451673	504526	535262	570849	621400	681217	53052
Поділля	118557	89448	101152	127210	109424	106918	103813	107711	110453	112661	45742
Середнє Придніпров'я	59602	56213	73053	82648	63580	70629	69389	69389	69914	73005	23535
Слобідська Україна	158917	149487	177129	217848	176617	183882	165101	188797	188991	196257	74986
Українські Карпати	337858	257776	289842	352542	315687	386009	356661	397715	420010	517418	185797
Всього по Україні**	2205280	2495277	2812125	3589500	2610592	2708923	2598642	2735631	3605678	3890824	2254752

* Включно з туристами, обслугованими без поселення у закладах розміщення

** Підсумок даних по регіонах перевищує дані по Україні за рахунок осіб, обслугованих за співдоговорами

Таблиця Б.4

Кількість іноземних туристів*, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України в рекреаційних регіонах за 2010-2020 роки, осіб

Рекреаційні регіони	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Волинське Полісся	14 069	13 915	15 488	18 920	11 237	11 835	12 429	12 740	6 235	3 750	1 352
Донбас	49 453	42 119	57 369	58 181	28 696	34 001	4 572	1 406	2 101	1 705	940
Промислове Придніпров'я	17 611	35 883	35 996	34 895	24 998	23 396	23 633	32 324	15 389	18 912	6 085
Київське Полісся	540416	557 573	569 537	627 962	307049	371207	499156	498051	484772	518603	155133
Крим	108621	380 526	415 852	445 382	0	0	0	0	0	0	0
Причорномор'я	77 187	136 921	151 922	158 350	41 481	58 504	89 549	95 321	57 367	62 350	10 657
Поділля	15 606	27 133	35 089	34 692	13 392	16 044	34 540	36 654	21 617	26 271	4 870
Середнє Придніпров'я	6 941	8 955	11 386	9 312	2 951	3 953	3 173	8 165	3 909	5 423	1 576
Слобідська Україна	46 173	55 442	67 754	81 963	40 331	42 951	46 335	52 628	44 965	34 132	10 800
Українські Карпати	114489	169 265	194 402	195 478	81 384	103936	150267	195259	162526	141576	26 915
Всього по Україні	990566	1427732	1554795	1665135	551519	665827	863654	932548	798881	812722	218328

* з розміщенням у колективних засобах розміщування

Таблиця Б.5

Кількість туристів-громадян України*, які виїжджали за кордон, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України в рекреаційних регіонах за 2010-2015 роки, осіб

Рекреаційні регіони	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2010-2015
Волинське Полісся	6090	5119	8482	9533	11699	14548	55471
Донбас	24047	28295	32283	38673	39493	46793	209584
Промислове Придніпров'я	14093	18554	23211	29406	31176	39309	155749
Київське Полісся	74000	170962	189830	271385	431842	548815	1686834
Крим	8864	9827	14071	11293	-	-	47013
Причорномор'я	26963	23589	21439	24753	34131	38178	169053
Поділля	15396	16527	13545	15017	14117	18834	93436
Середнє Придніпров'я	2281	2288	11641	8134	6793	11188	42325
Слобідська Україна	7324	10554	19371	25617	31435	57136	151437
Українські Карпати	140277	60894	61119	60589	56932	66670	446481
Всього по Україні**	285353	271281	302632	344332	441798	566942	2212338

* Включно з туристами, обслугованими без поселення у закладах розміщення

** Підсумок даних по регіонах перевищує дані по Україні за рахунок осіб, обслугованих за співдоговорами

Таблиця Б.6

Кількість внутрішніх туристів*, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України в рекреаційних регіонах за 2010-2015 роки, осіб

Рекреаційні регіони	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2010-2015
Волинське Полісся	93446	72844	86171	88632	86725	86643	514461
Донбас	75216	111224	116844	156375	93973	107614	661246
Промислове Придніпров'я	101728	118929	135381	245312	129999	133104	864453
Київське Полісся	151779	273199	294536	363595	366184	267617	1716910
Крим	343365	376712	423354	489110	266999	311759	2211299
Причорномор'я	223370	281095	324586	409735	-	-	1310890
Поділля	99404	69674	83411	105100	91355	83661	532605
Середнє Придніпров'я	55247	52683	59454	69183	54741	57413	348721
Слобідська Україна	144083	129761	146142	182642	131519	115679	849826
Українські Карпати	160176	155242	183199	237731	207407	268124	1211879
Всього по Україні**	1350774	1487623	1544956	1922010	1012261	932318	8249942

* Включно з туристами, обслугованими без поселення у закладах розміщення

** Підсумок даних по регіонах перевищує дані по Україні за рахунок осіб, обслугованих за співдоговорами

Таблиця Б.7

Кількість екскурсантів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України в рекреаційних регіонах за 2010-2015 роки, осіб

Рекреаційні регіони	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2010-2015
Волинське Полісся	26650	34207	43055	50781	58850	81972	295515
Донбас	29385	37656	43694	49802	51829	61246	273612
Промислове Придніпров'я	73219	114096	95071	89739	101706	105464	579295
Київське Полісся	186476	155046	226584	231069	235754	185184	1220113
Крим	857217	999041	1021440	1597395	521046	689502	5685641
Причорномор'я	96974	133310	139939	181906	-	-	611346
Поділля	65966	75288	62726	72068	72159	68637	416844
Середнє Придніпров'я	56642	33623	38236	46453	41527	50564	267045
Слобідська Україна	63749	72084	87166	109238	124756	118213	575206
Українські Карпати	187677	219882	233777	262359	206370	242597	1352662
Всього по Україні	1643955	1874233	1991688	2690810	1502031	1704562	11407279

Таблиця Б.8

Кількість туроднів в рекреаційних регіонах за 2010-2015 роки, тисяч

Рекреаційні регіони	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2010-2015
Волинське Полісся	284	242	322	379	558	593	2378
Донбас	714	916	1076	1646	858	1070	6280
Промислове Придніпров'я	538	948	1021	2962	1082	1133	7684
Київське Полісся	2096	4057	4423	8320	6857	7599	33352
Крим	4608	5444	6039	7089	4721	5315	33216
Причорномор'я	1777	2627	2497	4294	-	-	12305
Поділля	491	477	533	611	476	503	3091
Середнє Придніпров'я	173	181	273	371	244	301	1543
Слобідська Україна	505	625	768	1239	895	1100	5132
Українські Карпати	2070	1391	1407	1865	1587	1982	10302
Всього по Україні*	12365	14702	14147	22484	12587	12796	89081

* Підсумок даних по регіонах перевищує дані по Україні за рахунок осіб, обслугованих за співдоговорами

Таблиця Б.9

Основні фінансово-економічні показники діяльності туристичних організацій України за 2010-2015 роки

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Обсяг наданих туристичних послуг, млрд.грн.	0,8	1,2	1,4	2,1	2,1	2,8	8,9	16,8	21,1	31,9	-
<i>у тому числі:</i>											
іноземним туристам	0,3	0,3	0,3	0,5	0,5	0,5	0,9	1,8	2,4	5,2	-
туристам, що виїжджали за кордон	0,3	0,4	0,4	0,6	0,9	1,3	5,2	10,7	14,5	21,6	-
Витрати, пов'язані з наданням туристичних послуг, млрд.грн.	0,7	1,1	1,2	1,8	1,9	2,5	7,6	15,1	17,9	19,0	-
<i>у тому числі:</i>											
іноземним туристам	0,1	0,2	0,3	0,4	0,4	0,4	0,6	1,1	1,9	4,4	-
туристам, що виїжджали за кордон	0,2	0,3	0,4	0,6	0,9	1,1	3,9	9,6	12,3	13,9	-
Платежі до бюджету, млрд.грн.	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,7	1,3	1,9	2,7	0,7
Заборгованість перед бюджетом, млн.грн.	4,1	2,1	2,0	7,2	1,9	1,4	1,6	2,0	1,8	1,7	-
Балансовий прибуток, млн. грн.	41,7	25,6	47,1	53,1	75,8	94,6	97,5	99,8	101,7	99,3	46,2
Прибуток, спрямований на розвиток матеріально-технічної бази, млн. грн.	7,95	11,2	16,8	28,1	12,0	15,7	15,4	16,1	26,3	11,2	-
Надходження валюти від надання туристичних послуг нерезидентам України, млн. дол. США	16,8	24,1	30,7	40,5	37,7	55,3	72,1	84,6	87,2	80,1	-
Витрати резидентів України, що виїжджали за кордон, млн. дол. США	17,7	46,9	26,6	52,1	82,3	13,9	37,6	59,3	84,1	46,1	-

**Основні показники діяльності готельного господарства України з
розподілом за рекреаційними регіонами**

(розраховано автором за матеріалами Державної служби статистики України
та Кіровоградського і Черкаського обласних управлінь статистики)

Таблиця В.1

**Кількість осіб, що перебували у колективних засобах розміщування в рекреаційних регіонах
за 2009-2019 роки, тис. осіб**

Рекреаційні регіони	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Волинське Полісся	127,2	135,0	223,0	217,7	266,7	239,2	231,8	234,3	223735	95,2	81,5
Донбас	186,8	256,9	552,4	612,8	599,54	136,9	166,09	126,4	175,2	237,9	151,7
Промислове Придніпров'я	242,1	213,6	595,8	720,8	844,7	723,1	680,2	756,2	742,5	546,2	550,0
Київське Полісся	1207,3	1421,6	1544,5	1478,5	1563,4	1246,3	1382,8	1627,7	1593,9	1680,8	1632,8
Крим	327,7	362,2	1376,6	1416,7	1452,4	--	-	-	-	-	-
Причорномор'я	452,7	454,6	828,4	966,3	960,1	724,1	814,9	905,7	849,0	537,4	526,8
Поділля	176,9	227,0	384,4	478,2	479,0	433,5	434,9	533,1	470,2	244,4	248,6
Середнє Придніпров'я	100,8	106,0	169,2	164,5	196,5	188,7	196,6	214,9	233,3	148,9	166,8
Слобідська Україна	283,8	284,7	548,3	562,3	604,1	521,4	537,4	566,0	611,9	426,5	394,5
Українські Карпати	516,7	586,1	1142,8	1269,4	1336,4	1210,6	1335,2	1580,4	1761,6	908,9	851,0
Всього по Україні	3622,2	4047,7	7365,5	7887,4	8303,1	5423,9	5779,8	6544,8	6661,2	4826,3	4604,9

Таблиця В.2

Загальний час перебування приїжджих у готелях та інших місцях короткотермінового проживання в рекреаційних регіонах за 2010-2020 роки, тис. людино-днів

Рекреаційні регіони	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Волинське Полісся	380	1 084	1 033	1 072	1 065	817	823	834	300	237	90
Донбас	531	4 062	4 196	4 168	1 058	1 092	1 093	1 111	654	784	441
Промислове Придніпров'я	676	3 931	4 378	4 234	4 186	3 536	3 770	3 734	1 894	1 714	866
Київське Полісся	3 571	5 570	5 464	4 949	4 628	4 095	4 206	4 138	3 531	3 706	1818
Крим	1 672	13448	13642	14222	-	-	-	-	-	-	-
Причорномор'я	2 384	5 853	7 090	6 974	5 802	5 579	5 719	5 573	2 556	2 301	1229
Поділля	531	2 649	2 305	2 374	2 291	1 847	1 857	1 793	495	495	220
Середнє Придніпров'я	328	811	749	817	777	650	664	698	289	298	155
Слобідська Україна	607	2 881	2 955	3 028	2 645	2 255	2 256	2 423	823	816	435
Українські Карпати	1 576	7 012	7 262	7 805	7 182	6 065	6 138	6 463	2 227	2 095	974
Всього по Україні	12256	47301	49074	49643	29633	25935	26526	26766	12769	12447	6227

Таблиця В.3

**Загальний час перебування приїжджих-іноземців у готелях та інших місцях
короткотермінового проживання в рекреаційних регіонах
за 2010-2020 роки, тис. людино-днів**

Рекреаційні регіони	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Волинське Полісся	349	1 056	1 004	1 037	1 037	792	797	808	288	231	88
Донбас	445	3 970	4 067	4 015	1 011	1 028	1 050	1 105	646	774	433
Промислове Придніпров'я	623	3 797	4 245	4 096	4 122	3 478	3 711	3 657	1 850	1 664	849
Київське Полісся	2377	4 506	4 167	3 757	3 981	3 399	3 298	3 219	2 627	2 765	1549
Крим	1069	9 633	9 608	9 980	-	-	-	-	-	-	-
Причорномор'я	2088	5 033	6 207	6 171	5 537	5 256	5 332	5 203	2 374	2 099	1193
Поділля	502	2 510	2 184	2 272	2 257	1 805	1 789	1 715	456	452	214
Середнє Придніпров'я	312	794	729	802	771	644	655	684	280	285	152
Слобідська Україна	508	2 725	2 774	2 856	2 548	2 173	2 150	2 282	715	727	408
Українські Карпати	1353	6 179	6 328	6 794	6 886	5 630	5 635	5 850	1 884	1 763	912
Всього по Україні	9625	40203	41312	41780	28150	24204	24418	24524	11121	10760	5797

Таблиця В.4

**Середня тривалість перебування у колективних засобах розміщування в рекреаційних
регіонах за 2010-2020 роки, днів**

Рекреаційні регіони	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Волинське Полісся	2,7	4,9	4,8	4,1	4,5	3,6	3,5	3,7	3,1	2,9	2,2
Донбас	2,6	7,1	6,6	6,5	8,1	6,4	7,7	5,7	2,8	4,2	5,5
Промислове Придніпров'я	3,2	6,8	6,4	5,7	6,1	5,5	5,3	5,3	4,2	3,7	3,9
Київське Полісся	3,1	4,6	5,1	4,3	4,1	3,9	3,8	3,2	2,7	2,5	2,3
Крим	4,1	5,4	7,9	7,9	-	-	-	-	-	-	-
Причорномор'я	6,3	7,1	7,3	7,3	7,2	7,4	7,4	6,5	5,1	4,6	4,6
Поділля	2,8	2,7	4,2	4,1	3,3	3,5	3,7	3,1	2,6	2,3	2,1
Середнє Придніпров'я	3,1	4,8	4,7	4,1	4,2	3,4	3,2	3,3	2,2	2,3	2,3
Слобідська Україна	2,1	2,2	2,4	2,5	2,5	2,7	2,5	2,2	2,1	2,0	2,2
Українські Карпати	2,6	5,3	6,8	6,7	6,6	5,6	5,5	5,5	3,2	3,3	4,1
Всього по Україні	3,0	6,4	6,2	6,0	5,5	4,5	4,1	4,0	2,6	2,7	2,7

Таблиця В.5

Інвестиції в основний капітал за регіонами за 2012 рік

у фактичних цінах; тис.грн.

Рекреаційні регіони	Інвестиції в готелі і ресторани	Готелі	Інші засоби розміщення	Ресторани	Сума 3-х останніх
Волинське Полісся	17192	14747	919	1117	16783
Донбас	88403	65508	20298	1609	87415
Промислове Придніпров'я	36096	5514	20709	9517	35740
Київське Полісся	63166	19054	13448	19961	52463
Крим	167289	36242	128592	2390	167224
Причорномор'я	32081	15748	12702	3301	31751
Поділля	5761	922	1679	2754	5355
Середнє Придніпров'я	2249	422	370	1335	2127
Слобідська Україна	13660	1895	6318	4515	12728
Українські Карпати	20098	10860	2791	4955	18606
Всього по Україні	445995	170912	207826	51454	430192

Таблиця В.6

Інвестиції в основний капітал за регіонами за 2013 рік

у фактичних цінах; тис.грн.

Рекреаційні регіони	Інвестиції в готелі і ресторани	Готелі	Інші засоби розміщення	Ресторани	Сума 3-х останніх
Волинське Полісся	10533	5754	2132	2431	10317
Донбас	222652	176353	37581	6635	220569
Промислове Придніпров'я	37828	7779	21643	6501	35923
Київське Полісся	89516	40693	12070	33258	86021
Крим	150665	64736	80042	5502	150280
Причорномор'я	104832	87648	11330	5679	104657
Поділля	5553	2635	220	2684	5539
Середнє Придніпров'я	5657	1742	635	3183	5560
Слобідська Україна	13044	3574	1866	7153	12593
Українські Карпати	36593	25309	1910	8173	35392
Всього по Україні	676873	416223	169429	81199	666851

Інвестиції в основний капітал за регіонами за 2014 рік,

у фактичних цінах; тис.грн.

Рекреаційні регіони	Інвестиції в готелі і ресторани	Готелі	Інші засоби розміщення	Ресторани	Сума 3-х останніх
Волинське Полісся	12524	2263	2378	7627	12268
Донбас	157874	90859	57715	6148	154722
Промислове Придніпров'я	64309	11715	42896	5866	60477
Київське Полісся	341641	256055	26438	52407	334900
Крим	-	-	-	-	-
Причорномор'я	195646	138255	30454	26336	195045
Поділля	7899	1758	167	5678	7603
Середнє Придніпров'я	11550	4484	158	6908	11550
Слобідська Україна	23682	11700	700	10245	22645
Українські Карпати	48348	24534	9239	14277	48050
Всього по Україні	1073926	567853	341207	147213	1056273

Інвестиції в основний капітал за регіонами за 2015 рік.

у фактичних цінах; тис.грн.

Рекреаційні регіони	Інвестиції в готелі і ресторани	Готелі	Інші засоби розміщення	Ресторани	Сума 3-х останніх
Волинське Полісся	9646	1947	2405	5114	9466
Донбас	95903	24131	57915	8827	90873
Промислове Придніпров'я	76263	10970	46266	11948	69184
Київське Полісся	665034	493945	80910	86364	661219
Крим	-	-	-	-	-
Причорномор'я	146942	48417	83682	14761	146860
Поділля	12263	2452	423	8576	11451
Середнє Придніпров'я	12151	9325	1569	1257	12151
Слобідська Україна	34189	15797	1889	12450	30136
Українські Карпати	79047	49733	9302	16714	75749
Всього по Україні	1508210	750536	553034	179344	1482914

Таблиця В.9

Введення в експлуатацію готелів за 2010-2015 роки, одиниць

Рекреаційні регіони	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2010-2015
Волинське Полісся	10	28	0	128	0	0	166
Донбас	21	0	8	126	275	100	530
Промислове Придніпров'я	76	0	0	60	0	88	224
Київське Полісся	40	23	27	0	123	255	468
Крим	0	81	104	0	-	-	185
Причорномор'я	0	399	0	242	808	430	1879
Поділля	0	0	0	24	0	144	168
Середнє Придніпров'я	0	50	0	0	137	40	227
Слобідська Україна	30	95	0	42	21	32	220
Українські Карпати	25	50	100	197	705	1331	2408
Всього по Україні	202	726	239	819	2227	2581	6794

Таблиця В.10

Прямі іноземні інвестиції в розвиток готелів та інших місць для короткочасного проживання, тис.дол.США

Рекреаційні регіони	Обсяги інвестицій на:				
	01.01.2012	01.01.2013	01.01.2014	01.01.2015	01.01.2016
<i>Готелі</i>					
Волинське Полісся	0	0	16	25	32,5
Донбас	0	0	53,4	169,06	146,9
Промислове Придніпров'я	5288,4	6389,9	6389,9	8041,06	8084,75
Київське Полісся	3991,82	12581,8	14608,82	57835,62	49920,82
Крим	1247,92	19967,02	25960,06	-	-
Причорномор'я	204,93	1020,38	1085,83	5185,98	13348,11
Поділля	0	0	0	0	0
Середнє Придніпров'я	566,2	562,6	562,69	565,44	440,67
Слобідська Україна	0	0	0	0	0
Українські Карпати	5909,59	6718,82	6857,4	8617,01	10106,57
Всього по Україні	17208,86	47240,52	55534,1	107562,66	110805,92
<i>Інші місця короткочасного відпочинку</i>					
Волинське Полісся	0	0	0	0	0
Донбас	0	0	0	0	0
Промислове Придніпров'я	681,66	2891,12	2836,75	3558,77	4290,57
Київське Полісся	0,1	0,1	0,1	62,94	85,87
Крим	973,22	9970,06	16430,68	-	-
Причорномор'я	1056,87	677,61	987,52	2114,04	2508,42
Поділля	0	0	0	0	0
Середнє Придніпров'я	0	0,19	0,19	0,19	0,2
Слобідська Україна	0	0	0	0	0
Українські Карпати	0	0	87	784	943,9
Всього по Україні	2711,85	13539,08	20342,24	32204,48	49946,16

Таблиця В.11

Обсяги експорту послуг готелів за регіонами за 2010-2015 роки (тис.дол.США)

Рекреаційні регіони	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2010-2015
Волинське Полісся	181,53	235,88	272,99	324,56	702,43	812,49	2529,88
Донбас	443,85	496,67	1131,042	2128,372	634,3	690,6	5524,87
Промислове Придніпров'я	1866,03	2088,53	2036,77	2272,33	2562,21	3388,88	14214,75
Київське Полісся	13412,45	19163,11	23549,16	24024,04	25887,55	36557,16	142593,47
Крим	1742,81	2091,27	3931,08	5024,29	-	-	18049,63
Причорномор'я	1991,06	1871,54	2667,03	2457,85	4346,41	5228,35	18562,24
Поділля	154,45	120,68	180,6	164,34	283,5	310,35	1213,92
Середнє Придніпров'я	213,98	152,94	160,04	200,53	375,93	569,89	1673,31
Слобідська Україна	1087,08	1302,05	1417,77	1500,76	1912,41	2350,47	9570,54
Українські Карпати	1982,93	2195,3	3222,78	4448	5406,04	6816,01	24071,06
Всього по Україні	23078,69	29717,97	38072,54	41107,32	46315,01	62747,04	241003,67

Таблиця В.12

Обсяги експорту послуг інших місць розміщення за регіонами за 2010-2015 роки

(тис.дол.США)

Рекреаційні регіони	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2010-2015
Волинське Полісся	0	0	0	0	0	0	0
Донбас	0	0	0	0	0	0	0
Промислове Придніпров'я	0	0	47,86	65,8	84,17	124,79	322,62
Київське Полісся	1,65	0	15,36	81,28	213,67	427,57	739,53
Крим	171,6	185,27	1545,73	2276,42	-	-	7827,2
Причорномор'я	154,77	78,6	272,88	254,45	155,22	183,43	1099,35
Поділля	0	0	0	0	0	0	0
Середнє Придніпров'я	0	0	0	0	0	0	0
Слобідська Україна	3,79	1,74	6,28	531,09	12,05	22,9	577,85
Українські Карпати	15,36	84,8	0	0	21,94	67,04	189,14
Всього по Україні	347,17	350,41	1888,11	3209,04	6244,7	11800,87	19755,69

Таблиця В.13

Середньооблікова чисельність штатних працівників готелів та інших місць короткотермінового проживання за регіонами за 2010-2015 роки, осіб

Рекреаційні регіони	2012	2013	2014	2015
Волинське Полісся	985	1203	1363	1239
Донбас	1979	2038	2589	2881
Промислове Придніпров'я	3150	2583	2324	1378
Київське Полісся	8125	7843	7488	8373
Крим	3383	3509	-	-
Причорномор'я	2582	2581	2793	2805
Поділля	1271	1320	1315	1183
Середнє Придніпров'я	746	895	757	638
Слобідська Україна	2613	2600	2636	2555
Українські Карпати	3952	3734	3939	4457
Всього по Україні	28786	28306	29265	31312

Таблиця В.14

**Показники роботи готелів та інших місць для короткотермінового проживання за
2012 рік, тис.грн**

Рекреаційні регіони	Доходи від основного виду діяльності	З них:			Доходи від надання додаткових послуг	Інші доходи без ПДВ та інших непрямих податків та вирахувань з доходу
		Податок на додану вартість	Готельний/курортний збір	Інші непрямі податки на вирахування з доходу		
Волинське Полісся	10441,1	1404,9	1252,2	54,3	4170,3	2735,5
Донбас	27049,6	3808,8	2545	83,2	1338,9	6063,2
Промислове Придніпров'я	42322,7	5810,4	4332,8	108,2	9229	13429,5
Київське Полісся	264921,6	40090,2	27251,9	1326,6	69243,5	38327,9
Крим	74596,1	10251,6	3202,1	227,1	20205,5	59877,3
Причорномор'я	57177,7	8335,4	6210,6	73,1	12559	5647,8
Поділля	12028,4	1404,9	1124,3	185,1	3403,6	2618,9
Середнє Придніпров'я	7865,7	1074,8	988,1	16	3185,5	1998,9
Слобідська Україна	28198,1	3917	3402	183,4	7831,1	8328,3
Українські Карпати	50408,1	6258,4	2872,9	2037,5	20577,8	6644,8
Всього по Україні	575 009,10	82 356,40	53 181,90	4 294,50	151 744,20	145 672,10

Продовження таблиці В.14

Рекреаційні регіони	Операційні витрати	З них:			Інші витрати
		Матеріальні витрати	Оплата праці	Інші операційні витрати	
Волинське Полісся	15091,2	6067,8	3557,1	2234,3	339,7
Донбас	31747,9	9986,7	7056,4	6580,4	481,8
Промислове Придніпров'я	44646	11772,8	11863,3	10450	13119,6
Київське Полісся	243963,3	58636,6	66028,8	60271,4	39263,6
Крим	96837,4	29295,2	17627,7	32399,9	49043,4
Причорномор'я	56406,3	20913,8	14299	10225,4	6797,7
Поділля	15651,1	5633,4	4127,5	3045,4	389,6
Середнє Придніпров'я	9649,5	2606,6	2760,5	1738	827,7
Слобідська Україна	36756,5	11906,7	9185,3	7621	2238,4
Українські Карпати	64866,9	24302,8	13796,5	11804,2	3137,6
Всього по Україні	615 616,10	181 122,40	150 302,10	146 370,00	115 639,10

Таблиця В.15

**Показники роботи готелів та інших місць для короткотермінового проживання за
2013 рік, тис.грн**

Рекреаційні регіони	Доходи від основного виду діяльності	З них:			Доходи від надання додаткових послуг	Інші доходи без ПДВ та інших непрямих податків та вирахувань з доходу
		Податок на додану вартість	Готельний/курортний збір	Інші непрямі податки на вирахування з доходу		
Волинське Полісся	16799,8	1798,5	1522,9	26,6	4998,6	3765,5
Донбас	34944,9	4883,7	3144,5	214	5716,5	40574,3
Промислове Придніпров'я	56314,1	7208	4749,2	354,6	8958,7	19233,8
Київське Полісся	291553,4	42063,2	28815,2	1568,9	75080,9	35844
Крим	84009,8	10199,2	3766,8	302,5	24186,7	50875,2
Причорномор'я	63584,9	9955	6792,2	261,9	17996,9	7847
Поділля	17839,7	1842,9	1440,5	82,9	3695,7	2189,2
Середнє Придніпров'я	10305,8	1352	1217,1	24	3446,2	1694,2
Слобідська Україна	33021,5	4487,4	3944,8	157,6	8740,9	8679,9
Українські Карпати	60079,2	7924	3756,7	33,2	24139,8	8904,4
Всього по Україні	668 453,10	91 713,90	59 149,90	3 026,20	176 960,90	179 607,50

Продовження таблиці В.15

Рекреаційні регіони	Операційні витрати	З них:			Інші витрати
		Матеріальні витрати	Оплата праці	Інші операційні витрати	
Волинське Полісся	26134,5	11181,6	5445,5	4846	1044,8
Донбас	46379,6	14325,6	10633,7	10216,8	36038,7
Промислове Придніпров'я	54641,3	15229,6	13099,8	14490	20779,7
Київське Полісся	275687,8	73272,6	68541	73330	37718,9
Крим	119434,7	33324,4	20249,7	46648,2	36873,2
Причорномор'я	65609,9	19648,1	14264,6	20346,3	4982
Поділля	19109	7213,2	4613,7	4159,9	425
Середнє Придніпров'я	12536,4	3519,7	3477,1	2240,7	699
Слобідська Україна	40872,8	14071,9	9664,1	8795	1567,3
Українські Карпати	80656	26648,9	17577,6	18867,1	3907,8
Всього по Україні	741 062,00	218 435,60	167 566,80	203 940,00	144 036,40

Таблиця В.16

**Показники роботи готелів та інших місць для короткотермінового проживання за
2014 рік, тис.грн**

Рекреаційні регіони	Доходи від основного виду діяльності	З них:			Доходи від надання додаткових послуг	Інші доходи без ПДВ та інших непрямих податків та вирахувань з доходу
		Податок на додану вартість	Готельний/курортний збір	Інші непрямі податки на вирахування з доходу		
Волинське Полісся	21409,6	2660,7	0	73,3	4699,6	2741,2
Донбас	55878,2	8223,7	0	173,3	20799,2	15431,1
Промислове Придніпров'я	73515,9	9409,6	0	347,6	10235	25298,3
Київське Полісся	380588	59219,9	0	980,6	89571,6	88085,2
Крим	-	-	-	-	-	-
Причорномор'я	80097,6	12 256,50	103,20	298,1	21281	8895
Поділля	23358	2917,1	0	397	4102,3	3657,5
Середнє Придніпров'я	13832,2	2067,8	0	42,8	3953,5	2299,9
Слобідська Україна	42522,1	6683,5	0	223,2	9650,6	10247,3
Українські Карпати	72498	9886,4	0	219,5	28483,3	7598,1
Всього по Україні	874 829,30	128 666,20	431,3	3 046,40	220 342,80	204 735,00

Продовження таблиці В.16

Рекреаційні регіони	Операційні витрати	З них:			Інші витрати
		Матеріальні витрати	Оплата праці	Інші операційні витрати	
Волинське Полісся	26403,2	8323,8	6879,3	5870,1	1134,3
Донбас	100370,7	25150,1	20915,3	22579,8	9764,7
Промислове Придніпров'я	67062,3	17716,6	16882,4	18831,1	5403,1
Київське Полісся	384103,5	90338,1	86231,8	129188,3	79980,3
Крим	-	-	-	-	-
Причорномор'я	82142,7	27 395,10	17 672,20	22191,5	9782,2
Поділля	23483,8	9320	5800,7	4075,1	750,5
Середнє Придніпров'я	15695,8	4800,1	4652,3	2781,3	943,2
Слобідська Україна	49893,1	18124,3	12176,7	8420,3	3642,9
Українські Карпати	94068,4	33062,4	22183,4	18658,8	3782,6
Всього по Україні	983 749,00	275 261,00	217 537,80	284 304,40	146 603,90

Таблиця В.17

**Показники роботи готелів та інших місць для короткотермінового проживання за
2015 рік, тис.грн**

Рекреаційні регіони	Доходи від основного виду діяльності	З них:			Доходи від надання додаткових послуг	Інші доходи без ПДВ та інших непрямих податків та вирахувань з доходу
		Податок на додану вартість	Готельний/курортний збір	Інші непрямі податки на вирахування з доходу		
Волинське Полісся	31511,1	3696,2	0	73,3	4511,9	5407,3
Донбас	78135,1	11510,9	0	183,5	26905,3	33158,7
Промислове Придніпров'я	89076,3	12704,6	0	90,8	10134,5	13565,6
Київське Полісся	509149,4	82673,5	0	1137,7	127793,4	65206,2
Крим	-	-	-	-	-	-
Причорномор'я	96728,4	15 373,40	0,00	320,5	21233	69109,2
Поділля	23702,7	3180,1	0	122,5	4235,5	6897
Середнє Придніпров'я	17570	2596	0	27,3	4694,2	4262,8
Слобідська Україна	51799,5	7605,8	0	455,7	10408,7	12355,8
Українські Карпати	100122,4	14994,1	5,7	79,3	36100	8407,8
Всього по Україні	1 136 662,60	174 099,10	5,7	3 044,10	285 916,50	250 086,30

Продовження таблиці В.17

Рекреаційні регіони	Операційні витрати	З них:			Інші витрати
		Матеріальні витрати	Оплата праці	Інші операційні витрати	
Волинське Полісся	34975,9	11931	9522,3	6179,2	2661,9
Донбас	133683,8	35197,4	28038,8	31200,3	8232,5
Промислове Придніпров'я	79702,2	20295,5	22698,5	19759,7	6316,3
Київське Полісся	541808,5	114035	118387,1	205898,7	88237,5
Крим	-	-	-	-	-
Причорномор'я	114594	33 937,40	22 962,90	35504,4	53785,5
Поділля	27643,3	8484,3	6919,2	7052,9	926,4
Середнє Придніпров'я	19610,2	5946,7	6215,5	3186,3	6833,2
Слобідська Україна	56928,9	17241,5	15772,3	10834,7	7102,9
Українські Карпати	124926,8	43103	30748,6	25102,9	4635,1
Всього по Україні	1 298 816,70	341 830,00	297 136,90	391 678,20	207 381,60

Додаток Г

Основні показники діяльності санаторно-курортного господарства**України з розподілом за рекреаційними регіонами**

(розраховано автором за матеріалами Державної служби статистики України та Кіровоградського і Черкаського обласних управлінь статистики).

Таблиця Г.1

Санаторно - курортні і оздоровчі заклади* за 2010-2015 роки, одиниць

Рекреаційні регіони	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2010-2015
Волинське Полісся	124	114	109	107	99	677
Донбас	665	593	568	543	524	3530
Промислове Придніпров'я	425	398	435	395	383	2450
Київське Полісся	301	270	255	252	248	1612
Крим	537	558	569	587	-	2892
Причорномор'я	637	692	705	739	763	4198
Поділля	70	70	73	74	71	428
Середнє Придніпров'я	114	111	108	125	133	704
Слобідська Україна	184	178	173	187	178	1077
Українські Карпати	270	258	265	259	256	1578
Всього по Україні	3327	3242	3260	3268	3245	19646

* Включно із закладами, які з різних причин не працювали протягом звітного періоду

Таблиця Г.2

Обсяг реалізованих послуг споживачам санаторно-курортного комплексу за 2010-2015 роки, тис.грн

Рекреаційні регіони	2011	2012	2013	2014	2015	2011-2015
Волинське Полісся	12662	18230,2	20434,1	23442	33382,2	108150,5
Донбас	41035,2	35555,4	34309,3	41778,2	43710	196388,1
Промислове Придніпров'я	40644,8	48994,6	47621,7	62907,6	77220,1	277388,8
Київське Полісся	34511,9	43147,6	60745,4	64807,1	99615,9	302827,9
Крим	369775,8	404934,5	453405,2	-	-	1318818,1
Причорномор'я	47483	66067,9	71247,6	94046,6	97374,1	376219,2
Поділля	45924,6	58403,1	76421,9	86401,4	102114,3	369265,3
Середнє Придніпров'я	8450,3	9046,8	14331,5	15293,7	18955,2	66077,5
Слобідська Україна	64369,7	63089,5	70504,4	77303,3	91158,6	366425,5
Українські Карпати	204634,9	272758,6	331555,9	389641,4	483146,9	1681737,7
Всього по Україні	869492,2	1020228,2	1180577	1398072,2	1694929	6163298,6

Таблиця Г.3

**Кількість ліжок (місць)* у санаторно-курортних і оздоровчих закладах за регіонами
2010-2015 роки, (у місяць максимального розгортання), одиниць**

Рекреаційні регіони	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2010-2015
Волинське Полісся	8226	8110	8407	8691	7635	48846
Донбас	75396	70899	66248	61851	62096	413933
Промислове Придніпров'я	60665	58324	63458	57236	51280	352241
Київське Полісся	38279	38092	37679	35032	33919	222472
Крим	126146	126040	126140	-	-	564358
Причорномор'я	105547	110495	107286	106941	116010	656431
Поділля	10299	11132	11171	11451	11090	65568
Середнє Придніпров'я	9705	9276	9202	10752	11192	59426
Слобідська Україна	24358	25338	25185	25107	23755	148289
Українські Карпати	35312	35212	34005	32628	34104	208300
Всього по Україні	493933	492918	488781	481036	481527	2939864

* Включно з ліжками (місцями) у закладах, що з різних причин не працювали протягом звітного періоду

Таблиця Г.4

**Кількість осіб, оздоровлених у санаторно-курортних і оздоровчих закладах протягом
тривалого часу за регіонами, осіб**

Рекреаційні регіони	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2010-2015
Волинське Полісся	52632	55380	68779	60076	62188	353592
Донбас	346082	340856	349873	311971	320502	2045568
Промислове Придніпров'я	251741	245068	289352	289160	291949	1614630
Київське Полісся	200175	199199	198636	174784	178187	1145539
Крим	839748	917820	882758	963783	965924	5356900
Причорномор'я	530924	546088	499278	513415	-	2621051
Поділля	97441	92135	102150	110073	106298	594548
Середнє Придніпров'я	46800	43323	46544	52586	47479	277519
Слобідська Україна	138382	133632	133550	139858	131565	809980
Українські Карпати	311935	317565	354873	339881	340866	1974648
Всього по Україні	2815860	2891066	2925793	2955587	3014656	17293975

Таблиця Г.5

**Кількість осіб, оздоровлених у санаторно-курортних і оздоровчих закладах протягом одного-
двох днів за регіонами, осіб**

Рекреаційні регіони	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2010-2015
Волинське Полісся	5509	8885	8755	5688	5587	40537
Донбас	34066	34425	31890	32220	31006	203214
Промислове Придніпров'я	66175	72294	75279	73122	87500	423904
Київське Полісся	6692	6528	7341	7440	7043	42377
Крим	13774	19988	29943	20037	-	97837
Причорномор'я	31904	32912	16698	21311	32831	151259
Поділля	2026	7826	2020	2626	1999	17987
Середнє Придніпров'я	3157	2134	1770	6163	4689	21959
Слобідська Україна	13624	17920	17060	21878	25199	110472
Українські Карпати	18923	26501	31944	29651	30024	164825
Всього по Україні	195850	229413	222700	220136	252309	1299371

Таблиця Г.6

Кількість фактично проведених ліжко-днів (людино-днів) усіма оздоровленими у санаторно-курортних і оздоровчих закладах за регіонами (тисяч)

Рекреаційні регіони	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2010-2015
Волинське Полісся	896,8	920,9	1020,1	828,5	902,4	5522
Донбас	5401,1	5112,8	5144,4	4792,3	4558	30237,8
Промислове Придніпров'я	3928,1	3726,3	4044	4073,5	4229,3	23902,2
Київське Полісся	3980,2	3819,9	3912,6	3453,2	3396,7	22438,1
Крим	12548	11876,6	12070,8	14294,5	14598,5	77044
Причорномор'я	6690,5	6810,8	6445,1	6461,6	7032,9	39816,9
Поділля	2198,2	2061,4	2205	2238,7	2103,2	12684,4
Середнє Придніпров'я	921	838,6	927,6	925,5	861,1	5311,9
Слобідська Україна	2788	2742,3	2757,7	2574,2	2617,6	16090
Українські Карпати	5949	5798,2	6155,9	5776,2	5706,9	35250,8
Всього по Україні	45300,9	43707,8	44683,2	45418,2	46006,6	268298,1

Таблиця Г.7

Розподіл іноземних громадян, оздоровлених у санаторно-курортних і оздоровчих закладах протягом тривалого часу за регіонами, осіб

Рекреаційні регіони	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2010-2015
Волинське Полісся	360	673	478	718	765	3297
Донбас	924	566	1661	1230	1142	6570
Промислове Придніпров'я	10296	10143	10971	13118	13041	67743
Київське Полісся	159	127	228	467	487	1557
Крим	232169	233228	257083	315677	294981	1553967
Причорномор'я	53373	62921	71015	83000	-	318606
Поділля	406	712	797	1902	1824	5937
Середнє Придніпров'я	0	39	49	116	66	283
Слобідська Україна	2376	1262	1134	1296	1484	8876
Українські Карпати	29902	31853	30381	33887	32992	184503
Всього по Україні	329965	341524	373797	451411	416312	2220339

Таблиця Г.8

Обсяги експорту послуг, пов'язаних з діяльністю щодо охорони здоров'я людини за регіонами, тис.дол.США

Рекреаційні регіони	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2010-2015
Волинське Полісся	0	0	0	0	0	0	0
Донбас	0	0	0	0	1,2	2,61	3,81
Промислове Придніпров'я	20,73	4,38	0	0	0	0	25,11
Київське Полісся	746,32	562,89	468,17	277,81	750,07	1541,78	4347,04
Крим	7287,65	8519,98	9493,05	8024,48	-	-	33922,53
Причорномор'я	593,16	1343,25	2053,83	1870,94	4911,62	6526,33	17299,13
Поділля	0	0	0	0	2,39	3,9	6,29
Середнє Придніпров'я	0	0	0	0	0	0	0
Слобідська Україна	72,03	86,31	231,19	187,17	233,89	319,98	1130,57
Українські Карпати	2719,11	4050,92	6197,59	7826,97	9512,8	13197,38	43504,77
Всього по Україні	11439	14567,73	18443,83	18187,37	35702,59	47898,73	101239,25

Таблиця Г.9

Середньооблікова чисельність штатних працівників підприємств санаторно-курортного комплексу за регіонами, осіб

Рекреаційні регіони	2012	2013	2014	2015
Волинське Полісся	1336	1274	1238	1163
Донбас	2529	1703	1692	1286
Промислове Придніпров'я	2210	2155	1860	2210
Київське Полісся	2393	2670	2652	2899
Крим	16298	17585	-	-
Причорномор'я	3137	4219	4097	3745
Поділля	3049	3105	2957	2996
Середнє Придніпров'я	829	820	859	784
Слобідська Україна	3504	3579	2876	3077
Українські Карпати	13405	12782	13140	13394
Всього по Україні	48690	49892	49372	50126

Таблиця Г.10

Середньомісячна заробітна плата одного штатного працівника підприємств санаторно-курортного комплексу за регіонами (гривень)

Рекреаційні регіони	2012	2013	2014	2015
Волинське Полісся	1776,1407	2422,204082	2801,247173	4378,517627
Донбас	2545,6623	2664,064005	3595,479905	4848,599104
Промислове Придніпров'я	3049,0543	3679,287703	4564,687097	5504,49638
Київське Полісся	2512,5813	3073,553184	3954,493967	5563,130045
Крим	3632,2	4335,0	-	-
Причорномор'я	2365,1505	3176,111164	3285,351721	4448,861949
Поділля	2713,073	3416,993237	4455,735543	5983,991989
Середнє Придніпров'я	1836,5163	2380,085366	3019,250291	4346,014031
Слобідська Україна	2924,915	3485,093322	4557,897427	5711,461813
Українські Карпати	2794,5729	3742,459552	4328,185464	5330,271166
Всього по Україні	2992,2	3733,3	4493,4	5860,4

Таблиця Г.11

Дитячі оздоровчі заклади (табори), за регіонами, одиниць

Рекреаційні регіони	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2010-2015
Волинське Полісся	290	382	493	1084	1099	3537
Донбас	1370	1403	1579	1827	1878	9138
Промислове Придніпров'я	367	554	1027	1304	1166	4818
Київське Полісся	401	770	1038	1548	1684	5962
Крим	311	364	464	603	719	2753
Причорномор'я	1290	1524	2055	2524	-	8621
Поділля	1323	1598	2109	2815	2320	11331
Середнє Придніпров'я	1048	1139	1396	1593	1497	7525
Слобідська Україна	1923	2604	3204	3659	3224	16303
Українські Карпати	255	552	1596	2486	2361	7465
Всього по Україні	8578	10890	14961	19443	18366	79853

Таблиця Г.12

Кількість місць у дитячих оздоровчих закладах (таборах) за регіонами (одиниць)

Рекреаційні регіони	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2010-2015
Волинське Полісся	5155	4285	4580	5232	5729	30156
Донбас	52715	50053	46134	48709	47066	293225
Промислове Придніпров'я	32025	34225	34206	39383	33437	206264
Київське Полісся	12750	12895	13140	14926	14177	81718
Крим	29070	31867	33859	35610	-	160287
Причорномор'я	32847	39174	37672	38640	36601	222908
Поділля	11925	11515	10756	12083	11367	69859
Середнє Придніпров'я	5364	6649	6455	6863	7895	39571
Слобідська Україна	23982	24668	26188	33391	23661	157817
Українські Карпати	14706	15577	15458	20735	19155	100557
Всього по Україні	220539	230908	228448	255572	235716	1398362

Таблиця Г.13

Чисельність дітей, які відпочили влітку у дитячих оздоровчих закладах за регіонами, осіб

Рекреаційні регіони	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2010-2015
Волинське Полісся	26907	35034	39368	107597	108342	345232
Донбас	201949	206936	212292	230900	230791	1269243
Промислове Придніпров'я	108544	122934	165343	203113	200969	908441
Київське Полісся	61403	79385	90923	144206	156650	606833
Крим	115420	123905	130770	152945	-	615705
Причорномор'я	159138	196338	236857	304948	319840	1372751
Поділля	118087	133136	164723	272425	269479	1064559
Середнє Придніпров'я	68781	71326	92729	122217	110137	522330
Слобідська Україна	144420	189879	234651	273894	248552	1224408
Українські Карпати	50748	76432	167278	371659	333762	1051426
Всього по Україні	1055397	1235305	1534934	2183904	2147810	9161928

Таблиця Г.14

Середня вартість одного людино-дня у дитячих оздоровчих закладах (позаміських та санаторного типу) за регіонами, ум.од.

Рекреаційні регіони	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15
Волинське Полісся	17	18	19,5	23,5	33,5
Донбас	20,5	21,5	24,5	27	37,5
Промислове Придніпров'я	21	24,5	25	30	35
Київське Полісся	18,75	22	26,75	30	34
Крим	30	34	37	49	57
Причорномор'я	22	23,67	26,33	32,67	39
Поділля	16,67	18,33	21,33	24,67	32,33
Середнє Придніпров'я	20,5	20,5	20,5	29	36
Слобідська Україна	15	19	23,67	27,67	34,33
Українські Карпати	19,5	22,5	25	32,25	35,25
Всього по Україні	17	18	19,5	23,5	33,5

Основні показники діяльності закладів культури і мистецтва України з розподілом за рекреаційними регіонами

(розраховано автором за матеріалами Державної служби статистики України та Кіровоградського і Черкаського обласних управлінь статистики)

Таблиця Д.1

Заклади культури та мистецтва за регіонами у 2019 році

Рекреаційні регіони	Театри	Музеї	Концертні організації	Бібліотеки	Заклади культури клубного типу	Демонстратори кінофільмів	Цирки	Зоопарки	Парки
Волинське Полісся	4	30	2	1185	1376	52	0	1	5
Донбас	9	28	3	1502	1288	83	2	0	25
Промислове Придніпров'я	18	49	4	1297	1139	90	3	0	7
Київське Полісся	36	126	31	2806	2826	268	1	2	18
Крим *	10	-	4	881	683	111	2	0	2
Причорномор'я	14	34	4	1922	1794	517	1	2	14
Поділля	7	88	4	2958	3306	916	0	0	9
Середнє Придніпров'я	4	58	2	1382	1393	303	0	1	3
Слобідська Україна	10	87	4	2787	2337	264	1	1	10
Українські Карпати	23	82	20	3095	3017	726	1	0	7
Всього по Україні	135	582	78	19815	19159	3330	11	7	100

* дані по регіону на початок 2014 року

Таблиця Д.2

Відвідування населенням закладів культури в Україні (2005-2019 рр.)

	2005	2010	2015	2019
<i>На 100 жителів</i>				
музеїв	32	35	36	37
театрів	11	12	13	13
концертних організацій	8	9	14	8
<i>На 1 жителя</i>				
кіносеансів	0,1	0,2	0,2	0,2

**Відвідування населенням закладів культури та мистецтва за регіонами у
2018 році**

	на 100 жителів, осіб			
	театрів	музеїв	концертних організацій	кіносеансів
Україна	13	40	9	22
АР Крим	-	-	-	-
<i>області</i>				
Вінницька	8	37	7	24
Волинська	13	12	11	5
Дніпропетровська	14	23	2	27
Донецька	11	16	15	15
Житомирська	7	12	7	17
Закарпатська	13	15	9	9
Запорізька	7	30	7	10
Івано-Франківська	6	32	3	5
Київська	2	21	1	13
Кіровоградська	9	16	10	14
Луганська	8	24	4	8
Львівська	15	40	6	5
Миколаївська	17	25	2	20
Одеська	19	38	6	23
Полтавська	6	50	8	22
Рівненська	11	17	5	15
Сумська	10	12	8	12
Тернопільська	8	37	4	9
Харківська	13	31	3	37
Херсонська	12	32	4	15
Хмельницька	9	27	8	29
Черкаська	7	50	7	22
Чернівецька	7	26	8	44
Чернігівська	14	52	14	13
<i>міста</i>				
Київ	45	123	43	77
Севастополь	-	-	-	-

Таблиця Д.4

Кількість музеїв за регіонами 2010-2020 роки, одиниць

Рекреаційні регіони	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Волинське Полісся	27	29	30	30	30	30	31	30	30	30	30
Донбас	41	45	45	44	8	22	28	28	28	28	27
Промислове Придніпров'я	33	44	45	48	49	49	49	49	49	49	49
Київське Полісся	113	117	121	121	123	125	127	125	127	126	122
Крим *	35	39	39	40	-	-	-	-	-	-	-
Причорномор'я	26	28	30	31	32	32	33	33	34	34	34
Поділля	63	67	72	75	81	85	86	89	88	88	87
Середнє Придніпров'я	56	62	62	64	66	66	65	64	63	58	58
Слобідська Україна	80	82	86	88	90	90	90	87	87	87	87
Українські Карпати	65	67	72	76	76	77	78	78	81	82	81
Всього по Україні	539	580	602	617	555	576	587	583	587	582	575

Таблиця Д.5

Розподіл музеїв за профілем та регіонами на кінець 2020 року

	Число музеїв (включно з філіями юридичними особами)	із загальної кількості - музеї										
		історичні	археологічні	краснавчі	природничі		літературні	мистецькі	етнографічні	технічні	галузеві	інші
					всього	у тому числі акваріуми						
Волинське Полісся	30	18	0	9	0	0	2	0	1	0	0	0
Донбас	27	12	0	10	0	0	1	3	0	1	0	0
Промислове Придніпров'я	49	8	2	17	1	0	0	4	2	8	3	1
Київське Полісся	122	54	2	19	6	0	10	16	8	9	4	3
Крим *	40	4	6	4	4	1	6	5	1	3	2	4
Причорномор'я	34	6	2	9	2	0	1	9	0	1	2	2
Поділля	87	27	3	24	2	0	8	9	12	0	1	1
Середнє Придніпров'я	58	25	0	19	1	0	3	5	2	2	1	0
Слобідська Україна	87	21	1	30	1	0	15	9	3	2	0	5
Українські Карпати	81	19	0	22	5	0	4	10	12	0	2	7
Всього по Україні	615	194	16	163	22	1	50	70	41	26	15	23

*дані по регіону за 2013 рік

ПЕРЕЛІК
музеїв та заповідників, в яких зберігаються музейні
предмети, що є державною власністю і належать до
державної частини Музейного фонду України

Найменування музею та орган, якому музей підпорядковується (якщо музей не належить до базової мережі закладів культури місцевого рівня)	Місцезнаходження
Кіровоградська область	
1. Благовіщенський історичний музей	Голованівський район, м. Благовіщенське, вул. Героїв України, 74
2. Комунальний заклад “Бобринецький міський краєзнавчий музей імені Миколи Смоленчука” Бобринецької міської ради	Кропивницький район, м. Бобринець, вул. Миколаївська, 78
3. Вільшанський українсько- болгарський історичний музей імені Івана Гуржоса Вільшанської селищної ради	Голованівський район, смт Вільшанка, вул. Миру, 41/7
4. Комунальний заклад “Гайворонський краєзнавчий музей” Гайворонської міської ради	Голованівський район, м. Гайворон, вул. В. Стуса, 17
5. Комунальний заклад “Добровеличківський краєзнавчий музей” Добровеличківської селищної ради Кіровоградської області	Новоукраїнський район, смт Добровеличківка, вул. Шевченка, 132
6. Захарівський музей історії Великоандрусівської сільської ради Світловодського району Кіровоградської області	Олександрійський район, с. Захарівка
7. Міський краєзнавчий музей м. Знам'янка	Кропивницький район, м. Знам'янка, вул. Глібка, 28в
8. Комунальний заклад “Історичний музей” Компаніївської селищної ради Кіровоградської області	Кропивницький район, смт Компаніївка, вул. Паркова, 14а
9. Комунальний заклад “Кропивницький музей музичної культури ім. К. Шимановського”	Кропивницький район, м. Кропивницький, вул. Гоголя, 42

10.	Кіровоградський обласний краєзнавчий музей	Кропивницький район,
м. Кропивницький,
вул. Архітектора Паученка, 40
10.1.	Музей історії українського хореографічного мистецтва	Кропивницький район, Хутір
Надія
10.2.	Меморіальний музей
М. Л. Кропивницького	Кропивницький район,
м. Кропивницький,
вул. Кропивницького, 172/42
10.3.	Заповідник-музей І. К. Тобілевича
(Карпенка-Карого) Хутір Надія	Кропивницький район, Хутір
Надія
10.4.	Музейно-природний заповідник
“Тобілевичі”	Новоукраїнський район,
с. Арсенівка
10.5.	Історико-архітектурний заповідник
родини Раєвських	Кропивницький район,
с. Розумівка
10.6.	Історико-меморіальний заповідник
“Чорний Ворон”	Кропивницький район,
с. Розумівка
11.	Комунальний заклад “Музей
мистецтв Кіровоградської обласної
ради”	Кропивницький район,
м. Кропивницький, вул. Велика
Перспективна, 60
12.	Комунальний заклад “Літературно-
меморіальний музей І. К. Карпенка-
Карого міста Кропивницького”	Кропивницький район,
м. Кропивницький,
вул. Тобілевича, 16
13.	Комунальний заклад
“Художньо-меморіальний
музей О. О. Осмьоркіна”	Кропивницький район,
вул. Архітектора Паученка, 89
14.	Міський краєзнавчий музей
Новоукраїнської міської ради
Кіровоградської області	Новоукраїнський район,
м. Новоукраїнка,
вул. Соборна, 55
15.	Краєзнавчий музей історії сіл
Суботцівської сільської ради	Кропивницький район,
с. Богданівка, вул. Миру, 11
16.	Комунальна організація (установа,
заклад) комунальний заклад “Музей
історії” Голованівської селищної
ради	Голованівський район,
смт Голованівськ,
вул. Суворова, 3
17.	Комунальний заклад “Краєзнавчий
музей Долинської міської ради”	Кропивницький район,
м. Долинська, вул. Лазарева, 8
18.	Музей історії Маловисківщини імені
Олександра Сергійовича Ковтуна	Новоукраїнський район, м. Мала
Виска, вул. Київська, 2
19.	Комунальний заклад
“Новгородківський краєзнавчий
музей” Новгородківської селищної
ради	Кропивницький район,
смт Новгородка, вул. Квітнева, 15

20.	Комунальний заклад
“Онуфріївський краєзнавчий музей”
Онуфріївської селищної ради	Олександрійський район,
смт Онуфріївка,
вул. Назаренка, 3
21.	Музей історії підпільної молодіжної
організації “Спартак” с. Красногірка	Голованівський район,
с. Красногірка,
вул. Центральна, 50
22.	Комунальний заклад “Устинівський
музей історії” Устинівської
селищної ради	Кропивницький район,
смт Устинівка,
вул. О. Мазуренка, 46
23.	Комунальний заклад “Нечаївський
літературно-меморіальний музей
Ю. І. Яновського” Компаніївської
селищної ради Кіровоградської
області	Кропивницький район, с. Нечаївка,
вул. Шкільна, 33
24.	“Новоархангельський краєзнавчий
музей Новоархангельської селищної
ради”	Голованівський район,
смт Новоархангельськ,
вул. Слави, 45
25.	“Новомиргородський районний
краєзнавчий музей”	Новоукраїнський район,
м. Новомиргород,
вул. Соборності, 99/12
26.	Комунальна установа
“Олександрівський краєзнавчий
музей” Олександрівської селищної
ради Кропивницького району
Кіровоградської області	Кропивницький район,
смт Олександрівка,
вул. Коцюбинського, 2
27.	Комунальний заклад
“Олександрійський міський музейний
центр імені Худякової Антоніни
Федорівни”	Олександрійський район,
м. Олександрія,
вул. Перспективна, 14
28.	Комунальна установа “Петрівський
краєзнавчий музей” Петрівської
селищної ради Олександрійського
району Кіровоградської області	Олександрійський район,
смт Петрове,
вул. Центральна, 43
29.	Світловодський міський
краєзнавчий музей	Олександрійський район,
м. Світловодськ, вул. Гагаріна, 21

Черкаська область

1.	Національний заповідник
“Батьківщина Тараса Шевченка”
(МКП)	Звенигородський район,
с. Шевченкове,
вул. Бондарівська, 33
1.1.	Літературно-меморіальний музей
Т. Г. Шевченка	Звенигородський район,
с. Шевченкове,
вул. Бондарівська, 33

1.2. Моринський музейний комплекс	Черкаський район,
с. Моринці, пров. Шкільний, 19
1.3. Музей історії села Вільшана	Звенигородський район,
смт Вільшана, вул. Шевченка
2. Національний історико-культурний заповідник “Чигирин” (МКІП)	Черкаський район, м. Чигирин,
вул. Грушевського, 26
2.1. Чигиринський археологічний музей	Черкаський район, м. Чигирин,
вул. М. Сікорського, 30
2.2. Медведівський краєзнавчий музей	Черкаський район, с. Медведівка,
вул. Б. Хмельницького, 44б
2.3. Музей Б. Хмельницького	Черкаський район, м. Чигирин,
вул. М. Грушевського, 26
2.4. Суботівський історичний музей	Черкаський район,
с. Суботів, вул. Святоїллінська, 10
2.5. Стецівський етнографічний музей	Черкаський район,
с. Стецівка
3. Шевченківський національний заповідник (МКІП)	Черкаський район, м. Канів,
вул. Шевченка, 102
3.1. Музей Т. Г. Шевченка	Черкаський район, м. Канів,
вул. Шевченка, 102
3.2. Музей “Тарасова світлиця”	Черкаський район, м. Канів,
вул. Шевченка, 102
3.3. Канівський історичний музей	Черкаський район, м. Канів,
вул. Героїв Небесної Сотні, 15
3.4. Канівський музей народного декоративного мистецтва	Черкаський район, м. Канів,
вул. Героїв Небесної Сотні, 64
4. Корсунь-Шевченківський державний історико-культурний заповідник	Черкаський район, м. Корсунь-Шевченківський,
вул. Острів Коцюбинського, 4
4.1. Музей історії Корсунь-Шевченківської битви	Черкаський район, м. Корсунь-Шевченківський,
вул. Острів Коцюбинського, 4
4.2. Корсунь-Шевченківський історичний музей	Черкаський район, м. Корсунь-Шевченківський,
вул. Острів Коцюбинського, 4
4.3. Меморіальний музей К. Г. Стеценка	Черкаський район, с. Квітки
4.4. Художня галерея Корсунь-Шевченківського державного історико-культурного заповідника	Черкаський район, м. Корсунь-Шевченківський,
вул. Острів Коцюбинського, 4

4.5.	Літературно-меморіальний музей
І. С. Нечуя-Левицького	Звенигородський район,
смт Стеблів, вул. Партизанська, 8
5.	Державний історико-культурний
заповідник “Трахтемирів”	Золотоніський район,
с. Григорівка, вул. Центральна, 39
6.	Державний історико-культурний
заповідник “Трипільська культура”	Звенигородський район,
с. Легедзине,
вул. Прикордонників, 5
7.	Кам’янський державний історико-
культурний заповідник	Черкаський район, м. Кам’янка,
вул. Декабристів, 5
7.1.	Літературно-меморіальний музей
Олександра Пушкіна і Петра
Чайковського	Черкаський район, м. Кам’янка,
вул. Декабристів, 5
7.2.	Історичний музей	Черкаський район, м. Кам’янка,
вул. Героїв Майдану, 42
7.3.	Картинна галерея	Черкаський район, м. Кам’янка,
вул. Декабристів, 5
8.	Державний історико-архітектурний
заповідник “Стара Умань” (МКІП)	Уманський район, м. Умань,
вул. Небесної Сотні, 31
9.	Комунальний заклад “Черкаський
обласний краєзнавчий музей”
Черкаської обласної ради	Черкаський район, м. Черкаси,
вул. Слави, 1
9.1.	Музей однієї книги “Кобзарь”
Т. Г. Шевченка	Черкаський район, м. Черкаси,
вул. Байди Вишневецького, 37
9.2.	Музей-садиба Героя України
Вячеслава Чорновола	Звенигородський район,
с. Вельхівець,
вул. Чорновола, 15
9.3.	Мліївський меморіальний музей
родини Симиренків	Черкаський район,
с. Мліїв, вул. Симиренка
9.4.	Музей історії села Старосілля	Черкаський район,
с. Старосілля, вул. Шевченка, 3
9.5.	Літературно-меморіальний музей
Василя Симоненка	Черкаський район, м. Черкаси,
вул. Хрещатик, 251
9.6.	Музей Т. Шевченка в с. Мошни
Черкаського району	Черкаський район,
с. Мошни,
вул. Тараса Шевченка, 14
10.	Комунальна установа “Обласний
художній музей” Черкаської обласної
ради	Черкаський район, м. Черкаси,
вул. Хрещатик, 259
11.	Балаклеївський сільський
краєзнавчий музей	Черкаський район, с. Теклине,
вул. Миру, 51

12.	Ватутінський міський історичний музей	Звенигородський район,
м. Ватутіне, просп. Ватутіна, 19
13.	Комунальний заклад “Краєзнавчий музей Петра та Семена Гулаків-Артемовських” Городищенської міської ради	Черкаський район, м. Городище,
вул. Грушевського, 4
14.	Драбівський краєзнавчий музей Драбівської селищної ради	Золотоніський район, смт Драбів,
вул. Центральна, 77
15.	Комунальний заклад “Жашківський історичний музей” Жашківської міської ради Черкаської області	Уманський район, м. Жашків,
вул. Соборна, 53
15.1.	Музей української гармоніки	Уманський район, м. Жашків,
вул. Соборна, 50
15.2.	“Музей історії Конельська Попівка”	Уманський район, с. Конельська
Попівка, вул. Центральна, 8
16.	Золотоніський краєзнавчий музей ім. М. Ф. Пономаренка	Золотоніський район,
м. Золотоноша, вул. Черкаська, 20
17.	Звенигородський краєзнавчий музей ім. Т. Г. Шевченка Звенигородської міської ради Звенигородського району Черкаської області	Звенигородський район,
м. Звенигородка,
вул. В. Чорновола, 41
18.	Катеринопільський краєзнавчий музей	Звенигородський район,
смт Катеринопіль,
вул. Дружби, 9
19.	Клуб-музей ветеранів війни і праці	Черкаський район, м. Канів,
вул. Героїв Небесної Сотні, 25
20.	Комунальний заклад “Літературно-меморіальний музей письменника Івана Ле Городищенської міської ради”	Черкаський район, м. Городище,
вул. Героїв Чорнобиля, 141
21.	Комунальний заклад “Лисянський історичний музей імені Т. Г. Шевченка” Лисянської селищної ради	Звенигородський район,
смт Лисянка, пл. Миру, 22
22.	Маньківський районний краєзнавчий музей	Уманський район, с. Дзензелівка,
вул. Центральна, 12
23.	Комунальний заклад “Монастирищенський музей” Монастирищенської міської ради Черкаської області	Уманський район,
м. Монастирище,
вул. Грушевського, 4
24.	Смілянський міський краєзнавчий музей	Черкаський район, м. Сміла,
вул. Соборна, 98

25. Тальнівський музей історії
Тальнівської міської ради	Звенигородський район, м. Тальне,
вул. Соборна, 26
26. Комунальний заклад
“Чорнобаївський історико-
краєзнавчий музей”	Золотоніський район,
смт Чорнобай,
вул. Центральна, 155а
27. Черкаський міський археологічний
музей Середньої Наддніпрянщини	Черкаський район, м. Черкаси,
вул. Благовісна, 170
28. Уманський краєзнавчий музей	Уманський район, м. Умань,
вул. Незалежності, 31
28.1. Художній музей	Уманський район, м. Умань,
вул. Андрія Кизиля, 2
28.2. Музей культури та побуту Уманщини	Уманський район, м. Умань, пров.
Любові, 6
28.3. Музей-квартира Н. В. Суровцової	Уманський район, м. Умань,
вул. Воїнів-інтернаціоналістів, 8а
28.4. Музей літератури та мистецтв
Уманщини	Уманський район, м. Умань,
вул. Успенська, 128
29. Комунальний заклад “Краєзнавчий
музей” Шполянської міської ради
об’єднаної територіальної громади	Звенигородський район, м. Шпола,
вул. Лозуватська, 62

Перелік музеїв, що перебувають у віданні підприємств, установ та організацій, де зберігаються музейні колекції та музейні предмети, що є державною власністю і належать до державної частини Музейного фонду України, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2000 р. N 1766

Найменування музею та дата створення	Місцезнаходження
Кіровоградська область	
1. Музей історії с. Мар'янівка, 1967	Бобринецький район, с. Мар'янівка
2. Музей історії с. Чарівне, 1971	Бобринецький район, с. Чарівне
3. Народний музей історії с. Березова Балка, 1988	Вільшанський район, с. Березова Балка
4. Музей історії Вільшанського району, 1972	смт Вільшанка, вул. Північна, 2
5. Музей історії с. Добре, 1967	Вільшанський район, с. Добре
6. Музей історії с. Плоско-Забузьке, 1967	Вільшанський район, с. Плоско- Забузьке
7. Музей історії с. Добрянкa, 1979	Вільшанський район, с. Добрянкa
8. Музей історії с. Сухий Ташлик, 1983	Вільшанський район, с. Сухий Ташлик
9. Народний музей історії с. Червоне, 1967	Гайворонський район, с. Червоне

10 Народний музей 5-ї гвардійської танкової армії, 1975	Гайворонський район, с. Хащувате
11 Музей історії м. Гайворон, 1969	м. Гайворон
12 Музей історії смт Завалля, 1974	смт Завалля
13 Музей історії с. Мощене, 1967	Гайворонський район, с. Мощене
14 Музей історії с. Солгутове, 1967	Гайворонський район, с. Солгутове
15 Музей історії с. Ємилівка, 1990	Голованівський район, с. Ємилівка
16 Музей історії с. Свірневе, 1970	Голованівський район, с. Свірневе
17 Музей землеробства "Хліб", 1994	Голованівський район, с. Шепилове
18 Музей історії рейду партизанського з'єднання М.І. Наумова, 1985	смт Голованівськ
19 Липнязький народний краєзнавчий музей, 1970	Добровеличківський район, с. Липняжка
20 Музей історії Долинського району, 1965	м. Долинська
21 Музей історії механізації сільського господарства, 1987	м. Долинська
22 Народний педагогічно-меморіальний музей А.С. Макаренка, 1988	м. Долинська
23 Музей історії с. Варварівка, 1981	Долинський район, с. Варварівка
24 Музей історії Долинського цукрового заводу, 1982	Долинський район, с. Молодіжне
25 Музей історії с. Суходільське, 1975	Долинський район, с. Суходільське
26 Музей історії с. Богданівка, 1977	Знам'янський район, с. Богданівка
27 Музей історії с. Макариха, 1970	Знам'янський район, с. Макариха
28 Музей історії с. Мошорине, 1985	Зам'янський район, с. Мошорине
29 Музей історії партизанського руху на Знам'янщині та с. Шамівка, 1982	Знам'янський район, с. Шамівка
30 Музей історії с. Бережинка, 1969	Кропивницький район, с. Бережинка
31 Народний музей с. Володимирівка, 1969	Кропивницький район, с. Володимирівка
32 Музей історії с. Клинці, 1992	Кропивницький район, с. Клинці
33 Музей історії с. Велика Северинка, 1976	Кропивницький район, с. Велика Северинка
34 Музей історії с. Оситняжка, 1986	Кропивницький район, с. Оситняжка
35 Музей історії с. Високі Байраки, 1972	Кропивницький район, с. Високі Байраки
36 Музей бойової слави с. Федорівки, 1992	Кропивницький район, с. Федорівка
37 Музей історії с. Аджамка, 1976	Кропивницький район, с. Аджамка
	Черкаська область
1. Музей історії с. Мліїв, 1985	Городищенський район, с. Мліїв

2. Музей історії с. Великий Хутір, 1979
 3. Музей історії с. Золотоношка, 1974
 4. Музей історії с. Гельмязів, 1976
 5. Музей історії с. Дмитрівка, 1984
 6. Музей історії с. Піщане, 1971
 7. Музей історії с. Шендерівка, 1966
 8. Музей історії с. Погибляк, 1969
 9. Музей історії с. Ладжинка, 1978
 10. Музей історії с. Оксанина, 1967
 11. Музей історії с. Верхнячка, 1980
 12. Музей історії с. Худяки, 1981
 13. Музей історії с. Дубіївка, 1982
 14. Музей історії с. Сагунівка, 1977
 15. Музей історії с. Білозір'я, 1973
 16. Меморіальний музей К.Г. Стеценка, 1978
 17. Музей історії с. Нетеребка, 1995
 18. Музей історії сіл Дацьки, Переможинці, Прутильці, Яблунівка, 1996
 19. Музей історії с. Гута-Селицька, 1996
 20. Музей історії заводу "ВО "Темп", 1983
 21. Музей історії м. Ватутіне, 1982
 22. Музей історії с. Вербівка, 1979
 23. Краєзнавчий музей с. Нехайки, 1984
 24. Меморіальний музей М.К. Масла, 1987
 25. Музей історії с. Нова Гребля, 1982
 26. Музей історії с. Ризине, 1979
 27. Музей історії Кам'янського машинобудівного заводу, 1965
 28. Музей історії с. Косарі і Косарівського спиртозаводу, 1992
 29. Музей історії с. Цибулів, 1978
 30. Музей історії машинобудівного заводу, 1989
- Драбівський район, с. Великий Хутір
- Драбівський район, с. Золотоношка
- Золотоніський район, с. Гельмязів
- Золотоніський район, с. Дмитрівка
- Золотоніський район, с. Піщане
- Корсунь-Шевченківський район, с. Шендерівка
- Лисянський район, с. Погибляк
- Уманський район, с. Ладжинка
- Уманський район, с. Оксанина
- Христинівський район, с. Верхнячка
- Черкаський район, с. Худяки
- Черкаський район, с. Дубіївка
- Черкаський район, с. Сагунівка
- Черкаський район, с. Білозір'я
- Корсунь-Шевченківський район, с. Квітки
- Корсунь-Шевченківський район, с. Нетеребка
- Корсунь-Шевченківський район, с. Дацьки
- Корсунь-Шевченківський район, с. Гута-Селицька
- м. Черкаси
- м. Ватутіне
- Городищенський район, с. Вербівка
- Драбівський район, с. Нехайки
- Драбівський район, с. Ковалівка
- Жашківський район, с. Нова Гребля
- Звенигородський район, с. Ризине
- м. Кам'янка
- Кам'янський район, с. Косарі
- сmt Цибулів
- м. Монастирище

- 31 Вагон-музей залізничного вузла,
станції імені Т. Шевченка, 1977
- 32 Музей історії с. Зеленьків, 1979
- 33 Меморіальний музей І.Д.
Черняхівського, 1967
- 34 Музей історії смт Верхнячка, 1980
- 35 Музей історії с. Боровиця, 1981
- 36 Музей історії с. Кліщинці, 1982
- 37 Музей історії с. Лящівка, 1983,
- 38 Музей історії с. Красенівка, 1974
- 39 Музей історії с. Богодухівка, 1973
- 40 Музей історії с. Крутьки, 1964
- 41 Музей історії с. Яснозір'я, 1981
- 42 Краєзнавчий музей с. Байбузи, 1976
- 43 Музей історії ВО "Азот", 1972
- 44 Музей геологорозвідувальної
експедиції, 1979
- 45 Музей історії фабрики імені Лесі
Українки, 1975
- 46 Музей історії с. Скотареве, 1968
- 47 Музей історії колгоспу "Маяк",
1977
- м. Сміла, станція імені Т.
Шевченка
- Тальнівський район, с. Зеленьків
- Уманський район, с. Оксанина
- смт Верхнячка
- Чигиринський район, с. Боровиця
- Чорнобаївський район, с. Кліщинці
- Чорнобаївський район, с. Лящівка
- Чорнобаївський район, с.
Красенівка
- Чорнобаївський район, с.
Богодухівка
- Чорнобаївський район, с. Крутьки
- Черкаський район, с. Яснозір'я
- Черкаський район, с. Байбузи
- м. Черкаси
- м. Черкаси
- м. Черкаси
- Шполянський район, с. Скотареве
- м. Шпола

Копії довідок та актів про впровадження результатів дослідження

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ
ЛЬВІВНА АКАДЕМІЯ
НАЦІОНАЛЬНОГО АВІАЦІЙНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE
OF UKRAINE
FLIGHT ACADEMY
OF THE NATIONAL AVIATION
UNIVERSITY

вул. Степана Чобану, 1, м. Кропивницький,
Кіровоградська область Україна, 25005
Тел. +38 (0522) 34 40 10
E-mail: office@sfa.org.ua

Stepana Chobanu 1 Str., Kropyvnytskyi,
Kirovohrad region, Ukraine, 25005
Tel. +38 (0522) 34 40 10
E-mail: office@sfa.org.ua

« 05 » 09 2024 р

№ 01-08/324

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Соколовського Віктора Анатолійовича
«Рекреаційно-туристський потенціал як умова формування рекреаційного комплексу
Середнього Придніпров'я»
поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 106 «Географія»

Впродовж 2020-2023 років навчальних років у Львівній академії Національного авіаційного університету на факультеті менеджменту здійснювалась апробація та впроваджувались результати дисертаційного дослідження Соколовського Віктора Анатолійовича. Зокрема, проводились круглі столи та конференції організованих кафедрами туризму та авіаційних перевезень, аварійно-рятувальної, професійно-прикладної фізичної підготовки та туризму, менеджменту авіаційної діяльності, під час яких використовувались наукові та навчально методичні розробки дисертанта.

Розроблені В.А. Соколовським теоретичні розробки та методичні матеріали продемонстрували ефективність та можуть бути використані в освітньому процесі на кафедрах аварійно-рятувальної, професійно-прикладної фізичної підготовки та туризму і менеджменту авіаційної діяльності в процесі підготовки бакалаврів за ОПП «Туризм» і «Менеджмент туристичної індустрії». А, саме методи оцінки рекреаційного потенціалу і підходи до рекреаційного районування були використані в дисциплінах «Географія туризму», «Рекреаційна географія з основами рекреації», «Географія культури і релігій», «Економіко-соціальна складова географії туризму», Методичні засади суспільно-географічного дослідження територіальної організації рекреаційного комплексу регіону використані в дисциплінах «Рекреаційно-туристичні комплекси» та «Технологія спеціалізованих видів туризму», аналіз просторової структури рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я використано в дисципліні «Туристичне краєзнавство».

Результати впровадження дисертаційного дослідження Соколовського Віктора Анатолійовича «Рекреаційно-туристський потенціал як умова формування рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я» обговорено і схвалено на засіданнях кафедри аварійно-рятувальної, професійно-прикладної фізичної підготовки та туризму (протокол №6 від 31.01.2024) та кафедри менеджменту авіаційної діяльності (протокол № 7 від 16.01.2024).

Завідувач кафедри аварійно-рятувальної,
професійно-прикладної фізичної підготовки та туризму
доктор педагогічних наук, професор

Завідувач кафедри
менеджменту авіаційної діяльності
кандидат економічних наук, доцент

Заступник директора академії з навчальної,
науково-методичної та виховної роботи
кандидат технічних наук, доцент

 Г.А. Лешенко

 Ю.А. Бондарь

 А.В. Залеський

«ЗАТВЕРЖДУЮ»

Заступник директора академії з
навчальної, науково-методичної та
векторної роботи, к.т.н., доц.

Залевський А.В.

« 04 » 20 22 р.

МП

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ
результатів науково-дослідної роботи (НДР)
у навчальний процес Львівської академії Національного авіаційного університету

Наукові та науково-практичні результати НДР «Оцінка потенціалу подієвих ресурсів та обґрунтування івент туризму як стратегічного напрямку розвитку регіону» (номер державної реєстрації: 0121U108177), що виконується відповідно до тематичного плану НДР університету, впроваджені в 2021 році у навчальний процес кафедри туризму та авіаційних перевезень факультету менеджменту:

вдосконалено лекційний курс і розроблено методичні вказівки до виконання та захисту курсової роботи «Технологія спеціалізованих видів туризму» – для здобувачів вищої освіти факультету менеджменту на освітньому ступені «Бакалавр» спеціальності 242 «Туризм» ОПП «Туризм»: Соколовський В.А., Щоголєва І.В. Географія туризму. Методичні вказівки до виконання та захисту курсової роботи для здобувачів вищої освіти на освітньому ступені «Бакалавр» спеціальності 242 «Туризм» ОПП «Туризм». – Кропивницький.: ЛА НАУ, 2021. – 58 с.

Науковий керівник теми

к.п.н., доц.

 Щоголєва І.В.
« 27 » 04 20 22 р

Завідувач кафедри

д.г.н., доц.

 Колотуха О.В.
« 27 » 04 20 22 р

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Заступник директора академії з
навчальної, науково-методичної та
виховної роботи, к.т.н., доц.

Залевський А.В.
20 22 р.

МП

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ
результатів науково-дослідної роботи (НДР)
у навчальний процес Льотної академії Національного авіаційного університету

Наукові та науково-практичні результати НДР «Оцінка ресурсно-туристського потенціалу Середнього Придніпров'я з метою створення регіонального інноваційного туристського продукту» (номер державної реєстрації: 0121U107442), що виконується відповідно до тематичного плану НДР університету, впроваджені в 2021 році у навчальний процес кафедри туризму та авіаційних перевезень факультету менеджменту:

розроблено методичні вказівки до виконання та захисту курсової роботи з курсу «Географія туризму» – для здобувачів вищої освіти факультету менеджменту на освітньому ступені «Бакалавр» спеціальності 073 «Менеджмент» ОПП «Менеджмент туристичної індустрії»: Соколовський В.А., Щоголева І.В. Географія туризму. Методичні вказівки до виконання та захисту курсової роботи для здобувачів вищої освіти на освітньому ступені «Бакалавр» спеціальності 073 «Менеджмент» ОПП «Менеджмент туристичної індустрії» – Кропивницький.: ЛА НАУ, 2021. – 58 с.

Науковий керівник теми
д.т.н., доц. Колотуха О.В.
« 27 » 04 20 22 р

Завідувач кафедри
д.т.н., доц. Колотуха О.В.
« 27 » 04 20 22 р

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ
результатів науково-дослідної роботи (НДР)
у навчальний процес Львівської академії Національного авіаційного університету

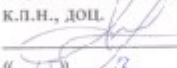
Наукові та науково-практичні результати НДР «Підвищення туристської привабливості регіону на основі створення туристсько-рекреаційного кластеру» (номер державної реєстрації 0117U000787), що виконувалась відповідно до тематичного плану НДР університету, впроваджені в 2021 році у навчальний процес кафедри туризму та авіаційних перевезень факультету менеджменту:

1) проведені дослідження теоретико-методичних положень суспільно-географічного дослідження регіонального рекреаційного комплексу, розроблені науково-обґрунтовані практичні рекомендації з удосконалення оцінки та використання рекреаційно-туристського потенціалу регіону, відображені в підрозділі «Кластеризація як інструмент підвищення туристської привабливості регіону на прикладі Середнього Придніпров'я» колективної монографії «Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі» / за наук. ред. проф. Волошина І.М. Луцьк: ІВВ Луцького НТУ, 2019. 320 с., використовуються при зикладанні лекційного курсу «Географія туризму» для здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «Бакалавр» за ОПП «Туризм» спеціальності 242 «Туризм».

2) науково-обґрунтовані методологічні положення і розроблені практичні рекомендації з оцінки рекреаційно-туристського потенціалу для формування рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я висвітлені в колективній монографії Пошуки туристської привабливості Кіровоградської області: наукові розвідки / За заг. ред. д.г.н. О.В. Колотухи. Дніпро : ФОП Середняк Т.К., 2020. 287 с., розділи якої використовуються при проведенні лекційних та практичних занять з дисциплін «Географія туризму», «Рекреаційна географія з основами рекреаології», «Рекреаційно-туристичні комплекси» та «Технологія спеціалізованих видів туризму» для здобувачів вищої освіти за «Туризм» спеціальності 242 «Туризм»!

Науковий керівник теми

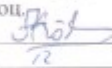
к.п.н., доц.

 Шоголева І.В.

« 15 » 12 2021 р.

Завідувач кафедри

д.г.н., доц.

 Колотуха О.В.

« 15 » 12 2021 р.

**КІРОВОГРАДСЬКА ОБЛАСНА ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТОДАВЦІВ
ТУРИСТИЧНИХ АГЕНТСТВ, ГОТЕЛІВ ТА САНАТОРНО-
КУРОРТНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ**

Україна, м. Кропивницький, вул. Велика Перспективна, 12, тел.: 050-924-87-86

« 05 » березня 2024р

№ 1/24

ДОВІДКА

**про впровадження теоретичних і практичних результатів дослідження
Соколовського Віктора Анатолійовича**

Видана Соколовському Віктору Анатолійовичу про те, що результати його дослідження на тему: «Рекреаційно-туристський потенціал як умова формування рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я» обговорювались на зборах Кіровоградської обласної організації роботодавців туристичних агентств, готелів та санаторно-курортних організацій з питань розвитку регіонального туризму, розробки туристських маршрутів, організації та проведення масових туристських заходів для студентської молоді. За результатами обговорення, окремі розробки рекомендовані до практичного застосування членами організації роботодавців ТАГСО.

Голова ради Кіровоградської обласної
організації роботодавців ТАГСО

В. Ф. Попов
В. Ф. Попов

Україна
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КІРОВОГРАДСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР ТУРИЗМУ,
КРАЄЗНАВСТВА ТА ЕКСКУРСІЙ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ»
 вул. Соколівська, 2, м. Кропивницький, 25009, тел. 33-95-00,
 e-mail: tourist_kir@ukr.net Код ЄДРПОУ 02140685

№ 98 від 18 Серпня 2024 рр.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Соколовського Віктора Анатолійовича
«Рекреаційно-туристський потенціал як умова формування рекреаційного комплексу
Середнього Придніпров'я»

Теоретичні та практичні результати суспільно-географічного дослідження рекреаційно-туристського потенціалу, спрямовані на виявлення просторово-територіальних особливостей формування та функціонування рекреаційного комплексу, дозволяють ідентифікувати складові ресурсно-рекреаційного потенціалу, тож вони знайшли своє відображення в роботі КЗ «Кіровоградський обласний центр туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді», зокрема при розробці краєзнавчих та спортивно-оздоровчих маршрутів в межах Кіровоградської області.

Окремі положення дисертаційного дослідження Соколовського Віктора Анатолійовича представляють теоретичний та практичний інтерес для подальшого вдосконалення методичної роботи центру, а саме при розробці навчально-методичного забезпечення роботи гуртків пішохідного туризму, історичного, географічного та етнографічного краєзнавства.

Директор

Андрій ЛІСОТА

ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ «ВОТУР»

25005 м. Кропивницький, вул. Володимирська 62/32 тел. (095) 3065832,
votour@ukr.net
Р/р № UA97 305299 00000 26002005102045 в ПАТ ЕБ Приватбанк

« 28 » грудня 2023р.

№ 01/12

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Сколовського Віктора Анатолійовича

«Рекреаційно-туристський потенціал як умова формування рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я»

Товариство з обмеженою відповідальністю «ВОТУР» підтверджує, що основні положення роботи використано для перспективного планування своєї господарської діяльності на регіональному туристичному ринку та розробки екскурсійно-туристичних продуктів в досліджуваному регіоні.

Особливо цінними для використання в практичній діяльності є результати аналізу рекреаційних ресурсів та територіальної організації рекреаційного господарства Середнього Придніпров'я.

Т.в.о директора
ТОВ «ВОТУР»

Соколовська О. В.

Приватне підприємство "Туристичне агентство "Мелодія тур"

Україна, м. Кропивницький, вул. Попова 24, кор. 2, кВ. 22. Тел. 0509248786

« 26 » січня 2023р

№ 1/23

ДОВІДКА**про впровадження теоретичних і практичних результатів дослідження
Соколовського Віктора Анатолійовича**

Видана Соколовському Віктору Анатолійовичу про те, що результати його досліджень рекреаційно-туристського потенціалу Середнього Придніпров'я використовувались на приватному підприємстві «Туристичне агентство «Мелодія тур» з метою розробки туристських маршрутів екскурсійно-пізнавальної, спортивно-оздоровчої розважальної та іншої тематики.

Керівник
ПП «ТА «Мелодія-тур»

В. Ф. Попов